

SRPSKO UDRUŽENJE ZA KRIVIČNOPRAVNU  
TEORIJU I PRAKSU



INSTITUT ZA KRIMINOLOŠKA I SOCIOLOŠKA  
ISTRAŽIVANJA



# REVIJA ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO

BEOGRAD, 2014.



### **Savet časopisa**

Prof. dr Božidar BANOVIĆ- Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Dr Marina BLAGOJEVIĆ- Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Prof. dr Đorđe IGNJATOVIĆ- Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Mr Miroslav IVANOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Branislava KNEŽIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Leposava KRON - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Prof. dr Ljubinko MITROVIĆ- Panevropski Univerzitet „APEIRON“ u Banja Luci, Prof. dr Ivana SIMOVIĆ-HIBER - Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Dr Momčilo TALIJAN - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Prof. dr Vid JAKULIN - Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani, Janko LAZAREVIĆ - sudija Vrhovnog kasacionog suda Srbije, Akademik Igor Leonidovič TRUNOV - Ruska akademija nauka u Moskvi, Milomir GOVEDARICA, Dr Zlatko NIKOLIĆ, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Mr Dušan DAVIDOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu.

### **Redakcija časopisa**

Prof. dr Claus ROXIN - Pravni fakultet Univerziteta u Minhen, Prof. dr Stanko BEJATOVIĆ- Pravni fakultet u Kragujevcu, Prof. dr Miodrag SIMOVIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Banja Luci, Prof. dr Vojislav ĐURDIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Dr Danilo NIKOLIĆ- Ministarstvo pravde Republike Srbije, Prof. dr Drago RADULOVIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Podgorici, Dr Jovan ĆIRIĆ - direktor Instituta za uporedno pravo u Beogradu, Dr Ivana STEVANOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Zoran STEVANOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Sanja ĆOPIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Vladan JOLDŽIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Olivera PAVIĆEVIĆ- Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Jelena ŽELESKOV-ĐORIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

### **Glavni i odgovorni urednik časopisa**

Prof. dr Zoran STOJANOVIĆ, Pravni fakultet u Beogradu

### **Urednik časopisa**

Dr Zoran STEVANOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

### **Sekretar redakcije časopisa**

Dr Ana BATRIĆEVIĆ – Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

ISSN 1820-2969

Časopis izdaju: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i  
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

---

Časopis izlazi tri puta godišnje. Radove i ostalu poštu u vezi sa časopisom slati na adresu:  
REVIJA ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO,  
Beograd, Ulica Kraljice Natalije br. 45. E-mail: sukp@sezampro.rs  
Rukopisi se ne vraćaju

---

U troškovima izdanja časopisa učestvovalo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog  
razvoja Republike Srbije, Ministarstvo pravde i državne uprave Republike Srbije  
i Prvosudna akademija u Beogradu

---

Štampa i priprema: „KULTURA PRINT“ Beograd.  
Tiraž: 500 primeraka

### **Editorial council**

Professor Božidar BANOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Kragujevac, Marina BLAGOJEVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Professor Đorđe IGNJATOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Belgrade, Miroslav IVANOVIĆ, MA – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Branislava KNEŽIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Leposava KRON PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Professor Ljubinko MITROVIĆ, PhD – Pan – European University „APEIRON“, Banja Luka, Ivana SIMOVIĆ-HIBER, PhD – Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Momčilo TALIJAN - Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Professor Vid JAKULIN, PhD – Faculty of Law, University of Ljubljana, Janko LAZAREVIĆ - Judge of the Supreme Court of the Republic of Serbia, Academic Igor LEONIDOVIĆ Trunov – Russian Academy of Sciences, Moscow, Milimir GOVEDARICA, Zlatko NIKOLIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Dušan DAVIDOVIĆ MA – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade.

### **Editorial board**

Claus ROXIN Professor Claus ROXIN, PhD – Faculty of Law, University of Munich, Professor Stanko BEJATOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Kragujevac, Prof. dr Miodrag SIMOVIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Banja Luci, Prof. dr Vojislav ĐURĐIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Dr Danilo NIKOLIĆ - Ministry of Justice and Public Administration of the Republic of Serbia, Professor Drago RADULOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Podgorica, Jovan ĆIRIĆ, PhD – Institute of Comparative Law, Belgrade, Ivana STEVANOVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Zoran STEVANOVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Sanja ČOPIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Vladan JOLDŽIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Olivera PAVIĆEVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Jelena ŽELESKOV-ĐORIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade

### **Editor in chief**

Zoran STEVANOVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade

### **Editor**

Zoran STEVANOVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade,

### **Secretary of the redaction**

Ana BATRIĆEVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade

ISSN 1820-2969

The Review is issued by: Serbian Association for Theory and Practice of Criminal Law  
and Institute of Criminological and Sociological Research in Belgrade.

---

The Review is published three times a year.  
Send scientific articles and other papers relevant for the Review to the following address:  
REVIEW OF CRIMINOLOGY AND CRIMINAL LAW,  
Belgrade, No. 45, Kraljice Natalije Street, or via E-mail: [sukp@sezampro.rs](mailto:sukp@sezampro.rs)  
Manuscripts are not returned.

---

The Ministry of Education, Science and Technological Development The Ministry of  
Justice and Public Administration and Judicial Academy in Belgrade participated in the  
coverage of this Review's publishing costs.

---

Printed and arranged by: "KULTURA PRINT", Belgrade  
Number of prints: 500

**REVIJA  
ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO**

VOL 52. BR. 1.

BEOGRAD

JANUAR-APRIL 2014.

UDK 343

ISSN 1820-2969

**S A D R Ź A J**

**Č L A N C I :**

1. Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ: Uspješnost krivičnog postupka i krivična djela privresnog kriminaliteta ..... 9
2. Nikola MATOVSKI: Koncept istrage i reformisani krivični postupak Makedonije ..... 35
3. Katja ŠUGMAN STUBBS: Slovenačko krivično procesno zakonodavstvo i koncept istrage ..... 51
4. Alexey P. LYUBIMOV: O smrtnoj kazni u Rusiji ..... 65
5. Ivana BODROŽIĆ: Opravdanost krivičnopravne zaštite životne sredine ..... 71
6. Nenad STANKOVIĆ: Zabrana „dvostruke ugruženosti“ i problem razgraničanja kaznene odgovornosti ..... 93
7. Ljeposava ILJIĆ: Obrazovanje i profesionalno osposobljavanje osuđenih lica kao važan faktor redukcije recidivizma ..... 121
8. Strahinja DAVIDOV: Marginalije o predhodnom krivičnom postupku ..... 133

**REVIEW  
OF CRIMINOLOGY AND CRIMINAL LAW**

---

VOL 52. No. 1

BEOGRAD

JANUAR-APRIL 2014.

---

UDK 343

ISSN 1820-2969

---

**C O N T E N T S**

**ARTICLES :**

1. Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ: Success of criminal procedure and criminal offenses in the sphere of economic crime ..... 9
2. Nikola MATOVSKI: Concept of investigation and reformed criminal procedure in Macedonia ..... 35
3. Katja ŠUGMAN STUBBS: Criminal procedural law and the concept of investigation in Slovenia ..... 51
4. Alexey P. LYUBIMOV: On the death penalty in Russia ..... 65
5. Ivana BODROŽIĆ: Justufication of criminal law protection of environment ..... 71
6. Nenad STANKOVIĆ: The ban of double jeopardy and the problem of delimitation of criminal responsibility ..... 93
7. Ljeposava ILIJIĆ: Education and vocational training of prisoners as factor of recidivism reduction ..... 121
8. Strahinja DAVIDOV: Marginalia on previous criminal procedure ... 133



*Dr. sc. Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ,  
profesorica na Pravnom fakultetu  
Univerziteta u Sarajevu*

*Originalni naučni rad  
UDK: 343.983:343.53  
Priljeno:12. marta 2014. god.*

## **USPJEŠNOST KRIVIČNOG POSTUPKA I KRIVIČNA DJELA PRIVREDNOG KRIMINALITETA**

*Rad nije pisan s namjerom iscrpnog prikaza privrednog kriminaliteta i provođenja krivičnog postupka za privredna krivična djela. Rad je pripremljen s namjerom da ukaže na neke specifičnosti privrednog kriminaliteta, njegovog otkrivanja i dokazivanja. U uvodu se iznose kraća objašnjenja o pojmu i obilježjima privrednog kriminaliteta. Pojavni oblici privrednog kriminaliteta su raznovrsni u praksi, što pokazuje dio izlaganja o tome šta se u nacionalnom pravu svrstava u privredna krivična djela. U radu su obrađena neka pitanja uspješnosti krivičnog postupka i neki strateški aspekti provođenja istrage za krivična djela privrednog kriminaliteta koji su posljedica specifičnosti i heterogenosti tih krivičnih djela. Predstavljeni su i određeni statistički podaci. Često se radovi o privrednom kriminalitetu zaključuju konstatacijama o njegovoj nedovoljnoj istraženosti, štetnim posljedicama koje ostavlja za sobom, neusaglašenim stavovima oko određivanja njegovog pojma ili njegovih pojavnih oblika, pa se i u ovom radu osvrćemo na ta pitanja.*

**Ključne riječi:** *privredni kriminalitet, provođenje istrage za krivična djela privrednog kriminaliteta, statistički podaci o privrednim krivičnim djelima, Bosna i Hercegovina.*

## 1. Uvodno o privrednom kriminalitetu

Zadnjih godina ekonomska, privredna i finansijska kriza širi se svijetom. Njene osnovne specifičnosti izražavaju se u padu proizvodnje i investicionih ulaganja, niskom stepenu iskorištenosti proizvodnih kapaciteta, padu realnog dohotka, porastu nezaposlenosti, smanjenju izvoza, krizi u trgovini i smanjenju njenog obima u mikro i makro razmjerama. Globalnu krizu prati još i konfrontacija s glavnim trendovima današnjice, kao što su globalizacija, precbacivanje bogatstva, porast broja stanovnika, problemi u zaštiti okoline i prirodnih resursa, te tehnološke promjene.<sup>1</sup>

Zabrinjavajući ton pogoršanoj opštoj ekonomskoj i finansijskoj klimi daju organizovani i privredni kriminalitet, kao nacionalni i transnacionalni fenomeni. Obimna literatura, različite strategije, preporuke, konvencije i zakoni, brojne konferencije i simpoziji, stavovi šire javnosti (naročito podstaknuti izvještajima i napisima u sredstvima javnog informisanja) uporno nas podsjećaju na povezanost privrednog i organizovanog kriminaliteta i njihov zajednički doprinos urušavanju osnovnih društvenih vrijednosti, među kojima je posebno poznat „trio” – demokratija, vladavina zakona i osnovna prava i slobode čovjeka (Izvešće o stanju u području organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi, 2006).

Iako ovaj rad nije posvećen kriminološkoj analizi kriminaliteta i njegovih oblika, ipak na ovom mjestu želimo podcrtati novija teorijska razmatranja o uticaju društvenih promjena na razvoj savremenih i teških oblika kriminaliteta, posebno organizovanog i privrednog, u tranzicijskim državama srednje i istočne Evrope. O važnosti tih proučavanja nakon pada Berlinskog zida i promjena koje su zahvatile taj dio Evrope upozorava Alenka Šelih i naglašava da su „...promjene koje su se desile nakon 1989. u srednjoevropskim i istočnoevropskim državama tako velike i jedinstvene da ih je krajnje teško, čak i nemoguće, pojasniti upotrebom samo jednog teorijskog modela” (2013: 316). Na osnovu asocijacije s „doktrinom šoka” Naomi Klein, Alenka Šelih koristi izraz „*pristup šoka*” kako bi objasnila uzroke nenadanog povećanja kriminaliteta u prvim godinama nakon pada socijalizma. Zaključuje da su promjene u tranzicijskim državama uticale ne samo na život uopšte, već i na kriminalitet i da je na „...društvenoj ravni bilo dosta događaja koji su prouzrokovali privredni šok: tranzicija od državne privrede do privrede privatnog tržišta, privatizacija preduzeća, denacionalizacija ranije nacionalizovane imovine, otvaranje tržišta stranom konkuren-

---

1 Secretary-General's Report to Ministers (2013). OECD. <http://www.oecd.org/about/secretary-general/secretary-general-report-to-ministers-2013>, pdf, str. 52.

ciji i propadanje cijelih grana nacionalne privrede... Taj šok se često na vrlo bolan način prenosio na individualnu ravan i pokazivao se kao: gubitak posla, gubitak mreže socijalne sigurnosti, gubitak mogućnosti školovanja djece, gubitak 'sigurnih mreža' za preživljavanje starosti i još mnogo toga... Sve ove događaje možemo označiti kao 'šokove' na društvenoj i na individualnoj ravni. Zato nije iznenađenje da je takav razvoj na obje ravni postao idealan teren za rast kriminaliteta" (2013: 316).

Ako se vratimo naprijed spomenutom izvještaju Vijeća Evrope o organizovanom i privrednom kriminalitetu, za Bosnu i Hercegovinu možemo pročitati da je „...teški kriminal ostvario prednost koju organi BiH pokušavaju da sustignu pomoću mnogih institucionalnih i pravnih reformi, od kojih su neke provedene u prethodnim godinama, ali mnoge su zastale" (2006: 80). Privredni kriminalitet je posebno izdvojen u ovom izvještaju i opisuje se njegov 'uspon' zahvaljujući brojnim uzrocima, ne samo onim koji su podobro opisani i istraženi (npr., za zemlje bivše Jugoslavije to su duboke promjene u političkim, društvenim i ekonomskim odnosima, dodatno pojačane izazovima tranzicije u poslijeratnom periodu), već i onim koji su specifični za Bosnu i Hercegovinu, a ogledaju se u podijeljenosti u mnogim aspektima.

Ako slijedimo *Strategiju Bosne i Hercegovine za borbu protiv organizovanog kriminala (period 2009-2012. godine)*, organizovani kriminalitet u Bosni i Hercegovini u značajnoj mjeri određuju tri faktora: geopolitički položaj, tranzicijski procesi u zemlji i okruženju i poremećen društveno-ekonomski sistem. Što se tiče njegovih osnovnih karakteristika, one se ogledaju u sljedećem: – svaki član kriminalne organizacije ima unaprijed određeni, odnosno očigledno određivi zadatak ili ulogu; – djelatnost kriminalne organizacije planirana je na duže vrijeme ili za neograničeni vremenski period; – djelatnost organizacije zasniva se na primjeni određenih pravila unutrašnje kontrole i discipline članova; – djelatnost organizacije planira se i vrši u međunarodnim razmjerama; – u vršenju djelatnosti primjenjuje se nasilje, zastrašivanje ili postoji spremnost za njihovu primjenu; – u vršenju djelatnosti koriste se privredne ili poslovne strukture, pranje novca i nezakonito stečene dobiti; – postoji uticaj organizacije ili njenog dijela na političku vlast, sredstva javnog informisanja, zakonodavnu, izvršnu ili sudsku vlast ili na druge važne društvene ili ekonomske faktore. U Strategiji je navedeno da dostupna saznanja ukazuju na postojanje različitih pojava oblika organizovanog kriminaliteta na području Bosne i Hercegovine: nedozvoljena proizvodnja i promet opojnim drogama, nedozvoljeni promet oružjem i vojnom opremom, trgovina ljudima, krijumčarenje ljudi i ilegalne migracije, privredni kriminalitet i poreske utaje, krivotvorenje novca i drugih hartija od vrijednosti, zloupotreba službenog položaja, visokotehnoški krimi-

nalitet, krađa i preprodaja motornih vozila, ucjene, iznude, otmice, razbojničke krađe i dr.<sup>2</sup>

Iako je privredni kriminalitet označen kao poseban društveni problem, čije se suzbijanje, otkrivanje, krivično gonjenje i dokazivanje postavlja među prioritete zaštite nacionalnog i međunarodnog ekonomskog, pravnog i političkog poretka, ipak o njemu postoje različita shvatanja u smislu određivanja pojma i opštih karakteristika. Smatra se da je za to glavni razlog njegova kompleksnost, prilagodljivost društvenom i ekonomskom okruženju, brze transformacije njegovih pojavnih oblika koje prate promjene u ekonomskom, političkom, socijalnom ili nekom drugom društvenom segmentu. Ono u čemu se svi slažu jeste njegova konstantna opasnost za osnovne društvene vrijednosti, neprocjenjiva šteta koju nanosi državi, njenom društveno-ekonomskom sistemu i pojedincu, kao i složenost otkrivanja i dokazivanja.

Literatura obiluje definicijama privrednog kriminaliteta i opisivanjem njegovih osnovnih karakteristika, i tako je to od kada je Sutherland sredinom 30-ih godina prošloga vijeka pojavu privrednog kriminaliteta, s kriminološkog aspekta, označio poznatim riječima „kriminalitet bijeloga ovratnika“. Danas se može pročitati da se razlikuju tri oblika privrednog kriminaliteta: klasični privredni kriminalitet, privatizacijski privredni kriminalitet i poprivatizacijski privredni kriminalitet (Ferme, 2013). Jedno od širih predstavljanja privrednog kriminaliteta opisuje ga kao „...temu dana savremenog svijeta, bez obzira na to da li je riječ o postindustrijskim društvima ili o državama u razvoju. Bez obzira na to kakav je, konvencionalan, organizovan, preduzetnički, poslovni, itd., njegov je interes stvaranje dobiti i, ako je moguće, pri tome čim manje rizikovati i ništa ili malo ulagati” (Pečar, 1992: 338). Privredni kriminalitet definiše se i kao zajednički pojam za različita ugrožavanja privrednog poslovanja i ekonomskih procesa, bez obzira na to da li je riječ o ostvarivanju državne ili posebne ekonomske koristi. Najčešće se vrši u okviru legalnog poslovanja; učinioci mogu biti pojedinci koji to rade u svoju korist (tzv. profesionalni kriminalitet) ili predstavnici preduzeća koji im na taj način omogućavaju sticanje neopravdane dobiti (preduzetnički kriminalitet) (Dvoršek, 2001).

Uopšte gledano, privredni kriminalitet ima tri osobine: nastajanje štete velikog obima, kako neposredno za određenu pravnu ili fizičku osobu, tako i posredno za nacionalni privredni sistem; učinilac takvih krivičnih djela je nosilac poslovne djelatnosti što ga razlikuje od učinioca klasičnog krivičnog djela; posebni modaliteti izvršenja (npr., korištenje modernih tehnologija, zloupotreba

---

2 Strategija Bosne i Hercegovine za borbu protiv organizovanog kriminala (period 2009-2012. godine) (2009), Bosna i Hercegovina, Vijeće ministara, Sarajevo, str. 6-7.

povjerenja, složeni načini izvršenja takvih djela, složenost otkrivanja i dokazivanja).<sup>3</sup> Na specifičnosti privrednog kriminaliteta možemo gledati i ovako: „slaba uočljivost, kompleksnost, difuzivnost odgovornosti, difuzivnost viktimizacije, poteškoće detekcije, poteškoće procesuiranja, blage kazne, zakonske nejasnosti i nejasnosti delinkventnog statusa” (Kovčo Vukadin, 2007: 435).

Prethodni redovi potvrđuju aktivno proučavanje privrednog kriminaliteta, s različitim aspektata, kriminološkog, krivičnopravnog, kriminalističkog, sociološkog. Zato ovaj pregled završavamo stavom da je određivanje pojma privrednog kriminaliteta „...Sizifov posao i predstavljanje pojedinačnih definicija kao ’intelektualna noćna mora’” (Pečar, 1992: 330).

Privredni kriminalitet ne zahtijeva samo multidisciplinarno proučavanje kako bi se što adekvatnije i korisnije odredio njegov pojam i karakteristike.<sup>4</sup> Ovaj vid devijantnosti traži da se odrede krivična djela koja treba uključiti pod njegovo okrilje. I tu su pristupi heterogeni, od onih koji smatraju da se u privredni kriminalitet ubrajaju samo ona krivična djela koja materijalno krivično zakonodavstvo označava kao „krivična djela protiv privrede i privrednog sistema”, do širih shvatanja prema kojima u privredni kriminalitet treba uključiti i „krivična djela protiv službene dužnosti”, „krivična djela korupcije”, „krivična djela organizovanog kriminaliteta”. Ovakav pristup pitanjima privrednog kriminaliteta može se zapaziti i u međunarodnim dokumentima koji se odavno donose na ovu temu. Prema Pečaru (1993), Evropski komitet za pitanja kriminaliteta je još 1981. godine preporučio da se u privredni kriminalitet u širem smislu riječi uvrsti: kartelni kriminalitet, prevare zloupotrebom privrednog položaja multinaционаlnih kompanija, zloupotrebe državnih ili međunacionálnih organizacijskih ovlaštenja, kompjuterski kriminalitet, fiktivna preduzeća, falsifikovanje završnih obračuna i računovodstveni kriminalitet, prevare koje se odnose na privredni položaj i kapital organizacije, kršenje bezbjednosnih standarda i zdravstvenog osiguranja zaposlenih, prevare koje ugrožavaju kreditore, prevare potrošača, neljalna konkurencija, finansijski kriminalitet i utaja društvenih troškova preduzeća, carinske prevare i kršenja, djela koja pogađaju monetarnu politiku, kriminalitet u vezi s dionicama i bankarstvom i ekološka krivična djela.

Rezultati istraživanja pokazuju da se privredni kriminalitet razvija brzo i raznoliko, da do danas nije osigurana njegova jedinstvena definicija, te da se različita nedozvoljena ponašanja, koja jače ili slabije dovode u pitanje ekonom-

---

3 Opširnije: Novoselec, P., (2007), Aktualni problemi hrvatskog gospodarskog kaznenog prava, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 14, broj 2, str. 371-434.

4 Pečar (1992) navodi da je riječ o privrednom pravu i nauci tog prava, zatim o privrednom krivičnom pravu, kriminologiji, viktimologiji, kriminalnoj politici, penologiji, kriminalistici, kriminalnoj psihologiji i još nekim disciplinama.

ski i privredni sistem jedne zemlje i njegove osnovne vrijednosti, označavaju kao privredna krivična djela. U tom smislu, postavlja se pitanje: koja su sve krivična djela privredna? Klasifikacije su različite, od užih do širih, a nacionalni krivičnopravni sistemi nude desetine raznovrsnih krivičnih djela, koja se upravo zbog takve svoje prirode razvrstavaju u različita poglavlja posebnog dijela krivičnog zakona i u posebne odredbe sporednog krivičnog zakonodavstva. Kroz posebne odredbe krivičnopravnog karaktera i propisivanje krivičnih djela koja se uobičajeno uzimaju kao privredna, zakonodavac određuje granice krivičnopravne zaštite onih društvenih vrijednosti koje su povezane s privrednim sistemom jedne zemlje, njenim privrednim poslovanjem, tržištem, platnim prometom, ali i drugim vrijednostima. Dakle, odredbe posebnog dijela (bilo da su sadržane u opštem, bilo u sporednom krivičnom zakonodavstvu) potvrđuju da je privredni kriminalitet složen i heterogen i da je zato odgovor na pitanje šta je to nacionalno privredno krivično pravo „prijeporno u svjetskim razmjerima” (Novoselec, 2007: 373).

Iako nema saglasnosti o tome šta sve treba uvrstiti u krivična djela privrednog kriminaliteta, ipak se u literaturi predstavljaju neke klasifikacije.<sup>5</sup> U pravilu, polazna osnova su ona krivična djela koja se u krivičnom zakonodavstvu označavaju kao *krivična djela protiv privrede*,<sup>6</sup> *krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti*, zatim *koruptivna krivična djela*, te *krivična djela iz oblasti poreza*. I u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini, u okviru podijeljene nadležnosti na nivou Bosne i Hercegovine i entiteta, odnosno Brčko distrikta<sup>7</sup> predviđaju se: – *krivična djela protiv privrede*

---

5 Jedna je takva u radu: Novoselec, P., (2007), Aktualni problemi hrvatskog gospodarskog kaznenog prava, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 14, broj 2, str. 394. i dalje kako slijedi. Zbog promjena koje su u krivičnom zakonodavstvu Hrvatske nastupile 2011. godine, korisno je citirani rad povezati s Novoselec, P., Garačić, A., (2012), Primjena blažeg zakona nakon stupanja na snagu novog Kaznenog zakona, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 19, broj 2, str. 533-553. Up. i Orlović, A., Pajčić, M., (2007), Policijski izvodi kaznenih djela gospodarskog kriminaliteta, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 14, broj 2, str. 698-700, gdje se podsjeća da privredna krivična djela mogu biti obuhvaćena inkriminacijama u okviru krivičnih djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina, krivičnih djela protiv imovine ili protiv zdravlja ljudi.

6 Npr. glava XXIV Kaznenog zakona Hrvatske – Kaznena djela protiv gospodarstva („Narodne novine” 125/11, 144/12), ili 24. poglavlje u Kazenskom zakoniku (KZ-1) Slovenije – Kazniva dejanja zoper gospodarstvo („Uradni list RS” 55/08), glava 22. Krivičnog zakonika Srbije – Krivična dela protiv privrede („Službeni glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013).

7 Krivični zakon Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH”, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10; KZ BiH), Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BDBiH”, br. 10/03, 45/04, 6/05, 21/10, 52/11; KZ BDBiH), Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH”, 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11; KZ FBiH), Krivični zakon Republike Srpske („Službeni glasnik RS”, br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13; KZ RS).



*i platnog prometa* (Glava XVIII KZ BiH – Krivična djela protiv privrede i jedinstva tržišta te krivična djela iz oblasti carina; Glava XXII KZ BDBiH – Krivična djela protiv privrede, poslovanja i sigurnosti platnog prometa; Glava XXII KZ FBiH – Krivična djela protiv privrede, poslovanja i sigurnosti platnog prometa; Glava XXIV KZ RS – Krivična djela protiv privrede i platnog prometa); – *koruptivna krivična djela i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti* (Glava XIX KZ BiH – Krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti; Glava XXXI KZ BDBiH – Krivična djela podmićivanja i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti; Glava XXXI KZ FBiH – Krivična djela podmićivanja i krivična djela protiv službene i druge odgovorne funkcije; Glava XXVII KZ RS – Krivična djela protiv službene dužnosti); – *krivična djela iz oblasti poreza* (Glava XXIII KZ BDBiH – Krivična djela iz oblasti poreza; Glava XXIII KZ FBiH – Krivična djela iz oblasti poreza; Glava XXIV KZ RS – Krivična djela protiv privrede i platnog prometa).<sup>8</sup> Uopšteno govoreći, navedena krivična djela obuhvaćena krivičnim zakonodavstvom u Bosni i Hercegovini, pored toga što su brojna i raznovrsna, vrše se u različitim oblastima privrednog, ekonomskog i tržišnog poslovanja, a njihovim propisivanjem štite se različiti društveni odnosi koji se u tim oblastima javljaju. Ona su, također, „opterećena” reformama krivičnog zakonodavstva (koje su, opet, rezultat promjena u ekonomskom i društveno-političkom sistemu u Bosni i Hercegovini) i zahtjevima koje nameće pravni red Evropske unije.

## **2. O efikasnosti krivičnog postupka za krivična djela privrednog kriminaliteta**

O efikasnosti krivičnog pravosuđa, trajanju krivičnog postupka i uspješnom suzbijanju privrednog kriminaliteta često se raspravlja, istražuje i djeluje, kako u praksi, tako i na doktrinarnom i normativnom planu. Ove korake dodatno podstiču mediji i političari koji vrlo često nude odgovore na pitanje zbog čega je (ako jeste) nacionalni krivičnopravni sistem spor, dugotrajan i neefikasan. Dobronamjernih zaključaka u tim raspravama i pamfletima ne manjka, ali su prisutne i neosnovane, zamagljene i neargumentovane kritike organa krivičnog pravosuđa i, s tim u čvrstoj vezi, podstrekavanje na prihvatanje onih mjera koje su namijenjene beskompromisnoj borbi protiv privrednog krimi-

---

8 Opširno o tim krivičnim djelima: Babić, M., Filipović, Lj., Marković, I., Rajić, Z., (2005), *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, knjiga I i II, Sarajevo, 2005; Babić, M., Marković, I., (2007), *Krivično pravo, posebni dio*, drugo izmijenjeno izdanje, Banja Luka, Pravni fakultet; Tomić, Z., (2007), *Krivično pravo II, posebni dio*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, Pravni fakultet.

naliteta i strožijem kažnjavanju učinilaca privrednih krivičnih djela. Ovo zaoštavanje odnosa između efikasnosti krivičnog postupka i zaštite osnovnih prava i sloboda čovjeka u korist uspješnijeg odgovora na nove izazove savremenog kriminaliteta traži da podsjetimo da je krivični postupak sredstvo za zaštitu društva i njegovih institucija i, istovremeno, sredstvo za zaštitu pojedinca, njegove ličnosti i integriteta (Kobe, 1983).<sup>9</sup> Drugim riječima, rasprave o efikasnosti krivičnog pravosuđa i primjeni krivičnopravne represije ne smiju dovesti u pitanje zaštitu građana od neopravdanog krivičnog gonjenja i osude, kao ni pravo na odbranu. To potvrđuje da osmišljavanje i provođenje kriminalne i kaznene politike (pa i one za krivična djela privrednog kriminaliteta) obuhvata ne samo represivno, već i preventivno djelovanje. Tradicionalno se ističe da je krivičnopravna represija *ultima ratio* u borbi protiv svakog, pa i privrednog, kriminaliteta, a da preventivne mjere i koraci moraju biti na čelu društvenih i državnih strateških aktivnosti pri stavljanju i držanju pod kontrolom privrednog kriminaliteta.

U nastavku govorimo o uspješnosti organa krivičnog postupka u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela privrednog kriminaliteta u Bosni i Hercegovini. Nekoliko redova prije toga posvećeno je *Pravilniku o vremenskim okvirima za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima u Bosni i Hercegovini*,<sup>10</sup> kojeg je, u rješavanju „sindroma kašnjenja”, donijelo Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine. Ovim pravilnikom utvrđuju se kriteriji i metodologija za određivanje i praćenje poštivanja optimalnih i predvidivih rokova za rješavanje predmeta u sudovima i tužilaštvima u skladu sa smjernicama Evropske komisije za efikasnost pravosuđa: (a) optimalni rokovi za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima; (b) metodologija za određivanje predvidivih rokova za rješavanje predmeta; (c) način obavještavanja stranaka o predvidivim rokovima za rješavanje predmeta i upoznavanje javnosti s optimalnim i predvidivim rokovima u sudovima i tužilaštvima, (d) vođenje statističkih podataka o poštivanju optimalnih i predvidivih rokova; (e) nadzor nad primjenom Pravilnika. Optimalni rokovi za postupanje u predmetima predstavljaju standardni vremenski okvir za zakonito i efikasno rješavanje predmeta u sudovima i tužilaštvima. Pri izradi optimalnih rokova za rješavanje predmeta kao osnova se uzimaju rokovi propisani zakonom za pojedine faze postupka, odnosno pojedine radnje tokom postupka u zavisnosti od vrste postupka i vrste predmeta i efektivno vrijeme koje je potrebno za izvođenje potrebnih procesnih radnji za koje rokovi nisu propisani zakonom, a koje je određeno na iskustvenoj

---

9 O legitimnosti i mogućnosti krivičnopravne zaštite, savremenim tendencijama u krivičnom pravu i politici suzbijanja kriminaliteta opširnije: Stojanović, Z., Kolarić, D., (2010), Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta, Pravni fakultet, Beograd.

10 Pravilnik je objavljen u „Službenom glasniku BiH”, br. 5/2013.



osnovi s obzirom na prirodu i sadržinu procesnih radnji. Predvidivi rok je realni vremenski okvir u kojem se može očekivati okončanje postupka u konkretnom predmetu, računajući od trenutka prijema inicijalnog akta u sudu, odnosno tužilaštvu. U slučajevima kada je predvidivi rok duži od optimalnog, potrebno je preduzimati kontinuirane aktivnosti usmjerene ka njegovom skraćanju.

Prema *Aneksu Pravilnika o vremenskim okvirima za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima u Bosni i Hercegovini – optimalni rokovi za rješavanje predmeta*,<sup>11</sup> optimalni rokovi za provođenje istrage za privredni kriminalitet, izraženi u danima i po vrstama privrednih krivičnih djela kako smo ih prethodno klasificirali (*krivična djela protiv privrede, koruptivna krivična djela i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti, krivična djela iz oblasti poreza*) bili bi sljedeći:

**Tabela 1.**

**Krivična djela protiv privrede i platnog prometa**

Radnje	Zakonski rok	Iskustveno efektivno/ dodatno vrijeme	Optimalni rok
Prijem i analiza izvještaja o učinjenom krivičnom djelu ili prijave		3 dana	
Donošenje naredbe o provođenju istrage		3 dana	
Radnje dokazivanja (saslušanje svjedoka i vještačenje)		90 dana	
Podizanje optužnice		5 dana	
<b>UKUPNO</b>		<b>101 dan</b>	<b>101 dan</b>

<sup>11</sup> Aneks je objavljen zajedno s Pravilnikom („Službeni glasnik BiH”, br. 5/2013).

Tabela 2.

Krivična djela protiv privrede i jedinstva tržišta i oblasti carina

Radnje	Zakonski rok	Iskustveno efektivno/ dodatno vrijeme	Optimalni rok
Prijem i analiza izvještaja o učinjenom krivičnom djelu ili prijave		30 dana	
Donošenje naredbe o provođenju istrage		10 dana	
Radnje dokazivanja (saslušanje svjedoka i vještačenje)		120 dana	
Podizanje optužnice		20 dana	
<b>UKUPNO</b>		<b>180 dana</b>	<b>180 dana</b>

Tabela 3.

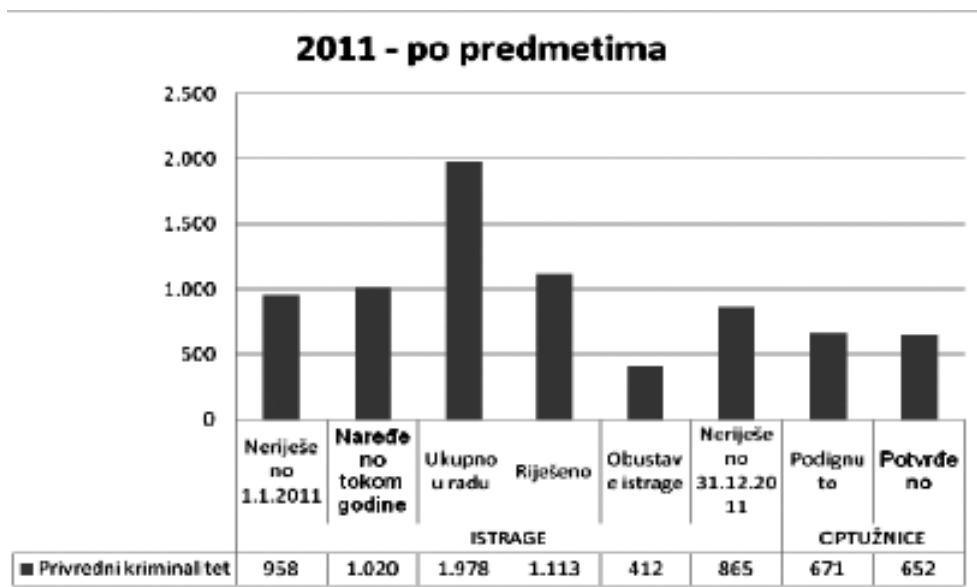
Krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti

Radnje	Zakonski rok	Iskustveno efektivno/ dodatno vrijeme	Optimalni rok
Prijem i analiza izvještaja o učinjenom krivičnom djelu ili prijave		10 dana	
Donošenje naredbe o provođenju istrage		10 dana	
Radnje dokazivanja (saslušanje svjedoka i vještačenje)		90 dana	
Podizanje optužnice		10 dana	
<b>UKUPNO</b>		<b>120 dana</b>	<b>120 dana</b>

Preporučeni optimalni rokovi za provođenje istrage za privredni kriminalitet (tabele 1-3) otvaraju pitanje trajanja krivičnih postupaka za ta krivična djela i efikasnosti organa krivičnog pravosuđa u borbi protiv privrednog kriminaliteta. Nastojanja da odgovorimo na ova pitanja nisu urodila plodom jer se, na osnovu sistema za upravljanje predmetima u tužilaštvima (TCMS), može govoriti samo o ukupnom i prosječnom trajanju istraga u tužilaštvima u Bosni i Hercegovini, nikako o trajanju istraga za pojedine vrste krivičnih djela.

Zbog toga smo odlučili da u ovoj raspravi o efikasnosti organa krivičnog postupka za krivična djela privrednog kriminaliteta ponudimo statističke

podatke o preuzetim, otvorenim, (ne)završenim i obustavljenim istragama, podignutim i potvrđenim optužnicama, kako po predmetima tako i po osobama, za period 2011-2013.<sup>12, 13</sup>

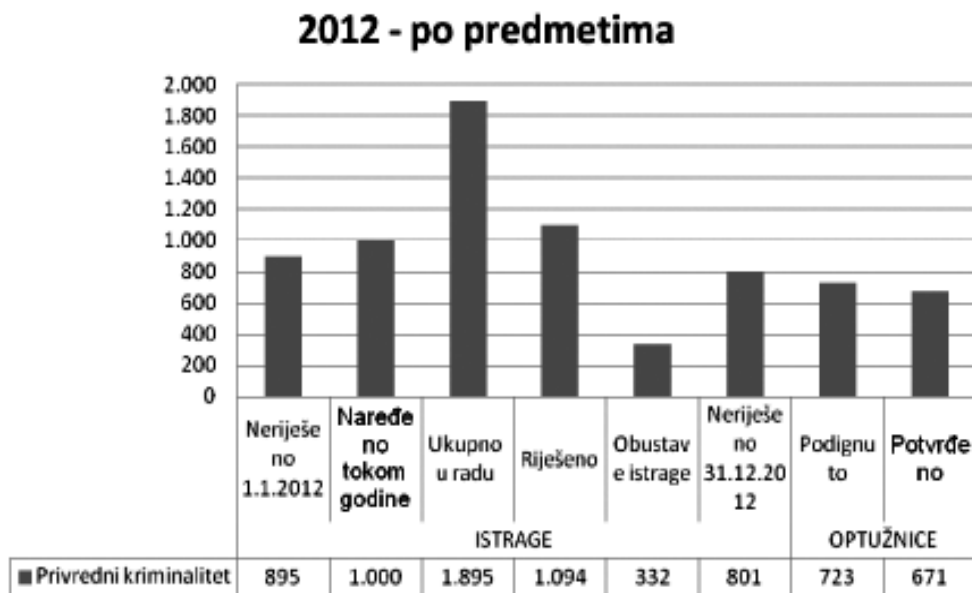


Grafikon 1. Krivična djela privrednog kriminaliteta u 2011. godini (po predmetima)

Na osnovu podataka iz grafikona 1 može se zaključiti da je u 2011. godini od ukupnog broja predmeta u radu (1.978) riješeno njih 1.113 ili 56%, a u sljedeću kalendarsku godinu preneseno je 865 predmeta ili 44%. Iz navedenih podataka može se zaključiti da su potvrđene 652 optužnice (od 671 ukupno podignute optužnice). Ako podatke o broju potvrđenih optužnica dovedemo u vezu s ukupnim brojem predmeta privrednih krivičnih djela koji su bili u radu tokom 2011. godine u tužilaštvima, može se zaključiti da je za 33% predmeta potvrđena optužnica.

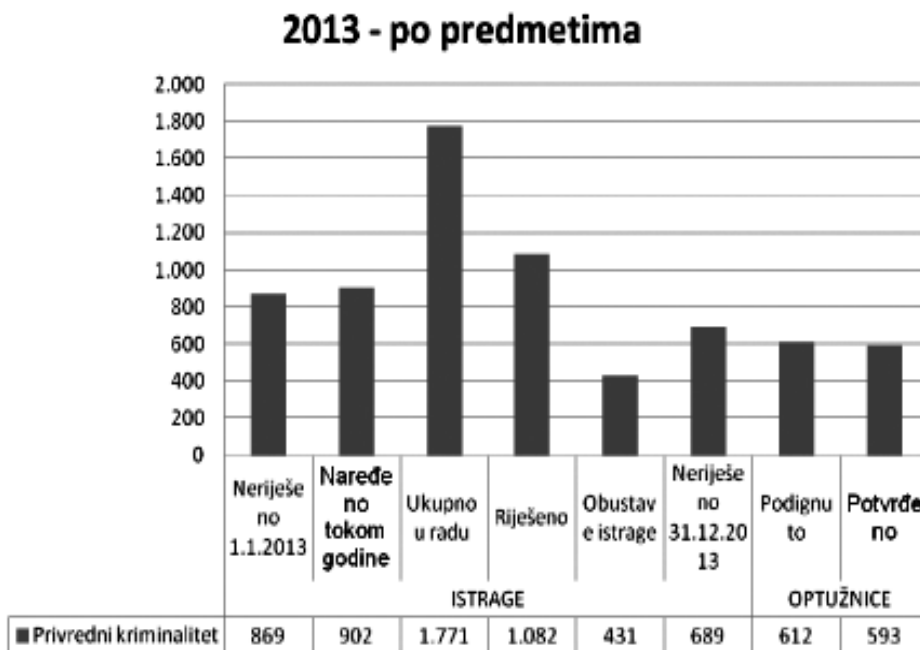
12 Za podatke zahvaljujemo Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine.

13 O nekim drugim statističkim podacima za krivična djela privrednog kriminaliteta v. Sijerčić-Čolić, H., Findrik, N., Gurda, V., Lepir, M., Mahmutović, Dž., Pajić, D., Pivić, N., Stipanović, I., Vranj, V., (2013). Stanje i kretanje kriminaliteta u Bosni i Hercegovini za punoljetne osobe u periodu od 2003. do 2012. godine, Visoko sudsko i tužilačko vijeće, Sarajevo.



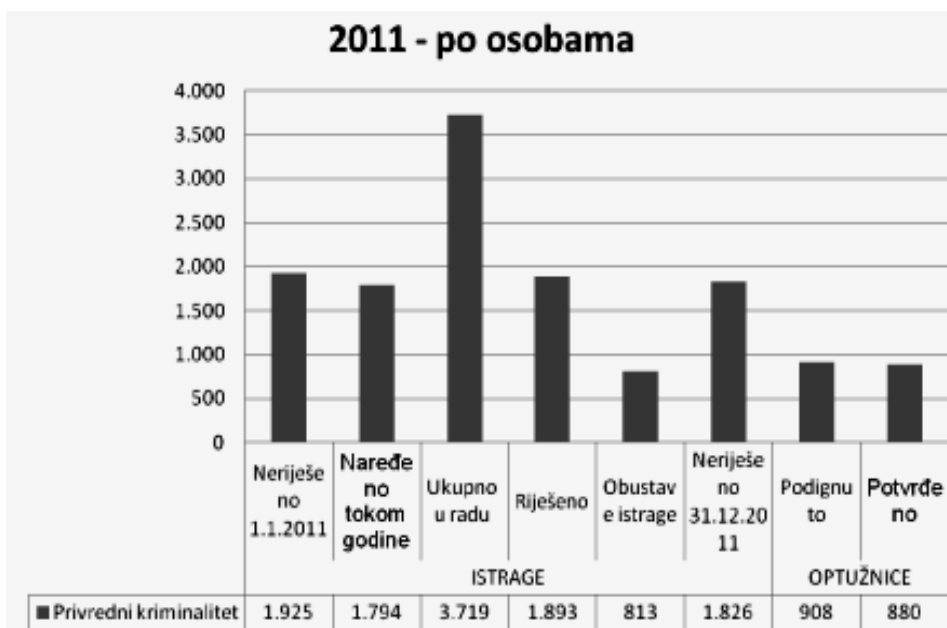
Grafikon 2. Krivična djela privrednog kriminaliteta u 2012. godini (po predmetima)

Prema podacima za 2012. godinu, od ukupnog broja predmeta u radu (1.895) riješeno je njih 1.094 ili 58%, a u 2013. godinu prenesen je 801 predmet ili 42%. Potvrđena je 671 optužnica (od 723 ukupno podignute optužnice). Ako podatke o broju potvrđenih optužnica dovedemo u vezu s ukupnim brojem predmeta privrednih krivičnih djela koji su bili u radu tokom 2012. godine u tužilaštvima, može se zaključiti da je za 35% predmeta potvrđena optužnica.



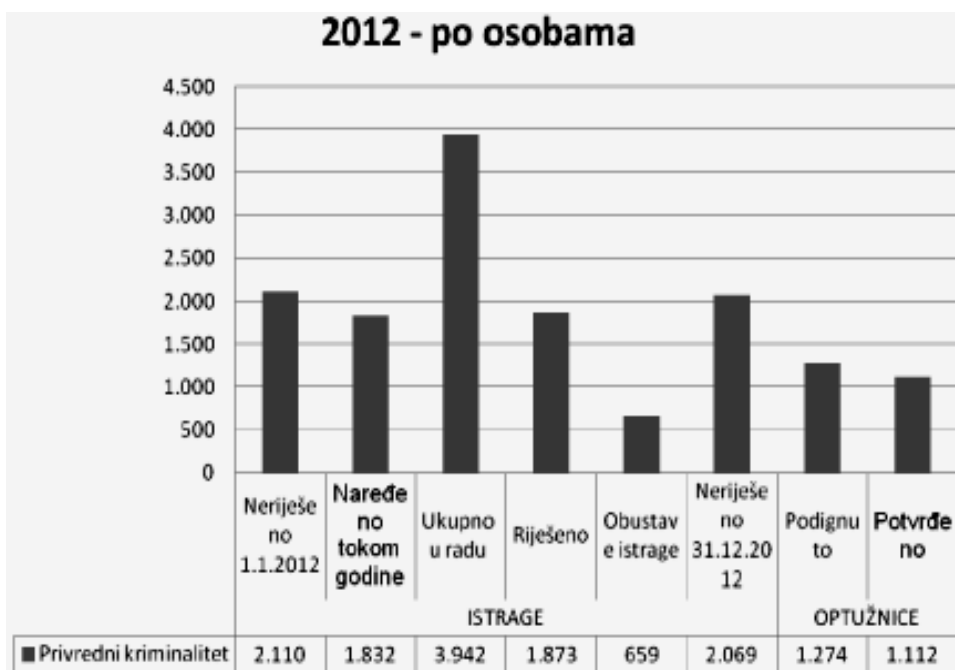
Grafikon 3. Krivična djela privrednog kriminaliteta u 2013. godini (po predmetima)

U 2013. godini, od ukupnog broja predmeta u radu (1.771) riješeno je njih 1.082 ili 61%, ostalo je neriješeno 689 predmeta ili 39%. Potvrđene su 593 optužnice (od 612 ukupno podignutih optužnica). Upoređujući podatke o broju potvrđenih optužnica s ukupnim brojem predmeta privrednih krivičnih djela koji su bili u radu tokom 2013. godine u tužilaštvima, može se zaključiti da je za 33% predmeta potvrđena optužnica.



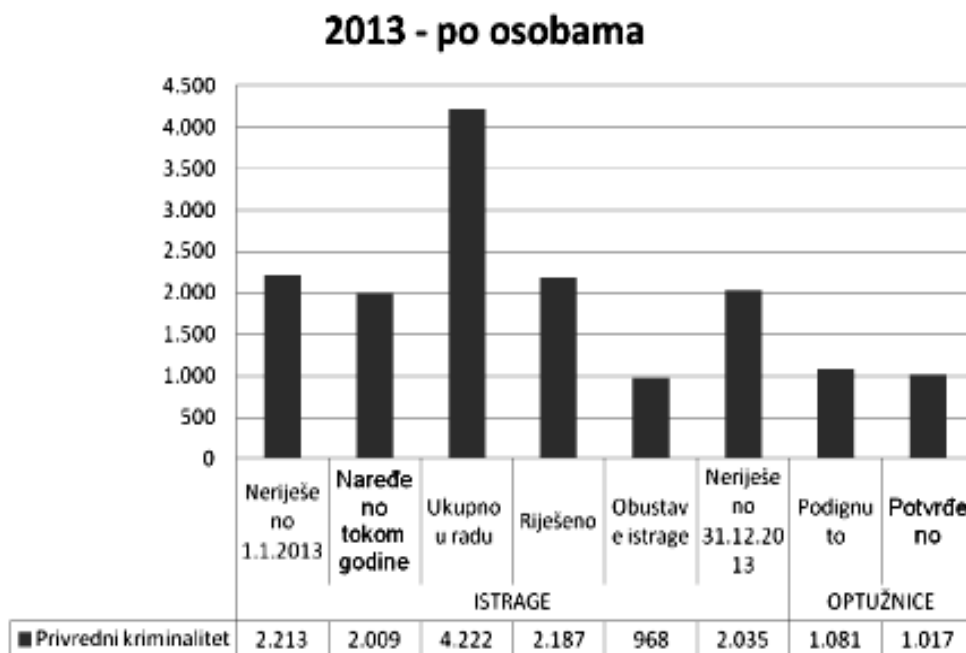
Grafikon 4. Krivična djela privrednog kriminaliteta u 2011. godini (po osobama)

Na osnovu podataka iz grafikona 4 može se zaključiti da je u 2011. godini od ukupnog broja osoba protiv kojih je naređeno provođenje istrage (3.719) riješeno 1.893 ili 51%, dok je za rješavanje u 2012. godini ostalo 1.826 osoba ili 49%. Za 880 osoba potvrđena je optužnica (od 908 ukupno optuženih). Ako podatke o broju osoba za koje je potvrđena optužnica dovedemo u vezu s ukupnim brojem osoba protiv kojih je vođena istraga za privredna krivična djela, može se zaključiti da je za 24% osumnjičenih osoba potvrđena optužnica.



Grafikon 5. Krivična djela privrednog kriminaliteta u 2012. godini (po osobama)

Prema grafičkom prikazu, u 2012. godini od ukupnog broja osoba protiv kojih je naređeno provođenje istrage (3.942) riješeno 1.873 ili 48%, dok je za rješavanje u 2013. godini ostalo 2.069 osoba ili 52%. Za 1.112 osoba potvrđena je optužnica (od 1.274 ukupno optuženih). Komparacija podatka o broju osoba za koje je potvrđena optužnica s podacima o ukupnom broju osoba protiv kojih je vođena istraga pokazuje da je za 28% osumnjičenih optužnica potvrđena.

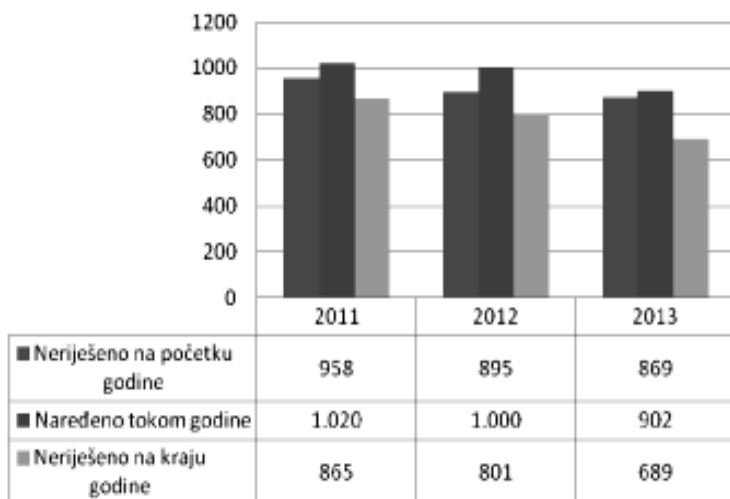


Grafikon 6. Krivična djela privrednog kriminaliteta u 2013. godini (po osobama)

Prema podacima iz grafikona 6 za 2013. godinu, ukupan broj osoba protiv kojih je naređeno provođenje istrage je 4.222. Riješeno je 2.187 ili 52%, dok je ostalo za rješavati 2.035 osoba ili 48%. Za 1.017 osoba potvrđena optužnica (od 1.081 ukupno optuženih). Ako podatke o broju osoba za koje je potvrđena optužnica dovedemo u vezu s ukupnim brojem osoba protiv kojih je vođena istraga, može se zaključiti da je za 24% osumnjičenih optužnica potvrđena.



## Naslijeđeni, naređeni i neriješeni predmeti



Grafikon 7. Naslijeđeni, naređeni i neriješeni predmeti tokom 2011-2013

Šta se može uočiti na osnovu podataka iz grafikona 7? Prvo, tužilaštva nasljeđuju iz prethodne godine relativno ujednačen broj predmeta (od oko 860 do 1.020). Drugo, relativno je ujednačen i broj novih predmeta, dakle predmeta u kojima je naređena istraga u tekućoj godini za krivična djela privrednog kriminaliteta (895 u 2011, 1.000 u 2012, 801 u 2013). Treće, nisu zabilježene značajnije oscilacije ni kod broja predmeta koji nisu riješeni tokom godine i koji se unose u sljedeću kalendarsku godinu (865, 801, 689). To potvrđuje da se održava stepen (ne)efikasnosti u vođenju istraga za privredni kriminalitet, da je na približno istoj razini i da zahtijeva preduzimanje odgovarajućih mjera kako bi se ovih kvantitativni odnosi pomjerali u pravcu uspješnijeg otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela i procesuiranja njihovih učinilaca. Ovakav zaključak potvrđuju i neka druga istraživanja koja su vršena nekoliko godina unazad jer pokazuju da je procentualno u svakoj istraživanoj godini najmanji broj istraga završen (uz predmete ratnih zločina) upravo u predmetima privrednog kriminaliteta.<sup>14</sup>

14 Preuzeto prema: Podrška pravosuđu u Bosni i Hercegovini – jačanje tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa (2011), Komponenta „A“ (Komponenta „A2“ projekta), Izvještaj, Sarajevo, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, str. 19-20.

### 3. Neki strateški aspekti provođenja istrage za krivična djela privrednog kriminaliteta

Prethodna izlaganja vode dalje do pitanja: da li su uobičajene, u određenoj mjeri i univerzalne, mjere i radnje dovoljne i odgovarajuće za otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela privrednog kriminaliteta ili je u ovom segmentu neophodno preduzeti i neke druge aktivnosti. Pitanje je naročito aktuelno u tranzicijskim državama, u kojima se sve više širi saglasnost o tome da konvencionalne radnje i mjere u otkrivanju i dokazivanju privrednih krivičnih djela moraju biti obogaćene novim i specifičnim. Također, širenje svijesti o tim aspektima oslikava i rastući broj međunarodnih dokumenata koji predviđaju nove radnje i mjere u suzbijanju privrednog kriminaliteta i podstiču države da ih prihvate i unesu u pravni red i praksu organa krivičnog pravosuđa.

Teorijske i empirijske analize krivičnog zakonodavstva i prakse krivičnog pravosuđa, na nacionalnoj i regionalnoj ravni, pokazuju slabosti u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela privrednog kriminaliteta. Te slabosti su višestruke, ovdje izdvajamo samo neke od njih (a druge ostavljamo po strani, kao što su finansijske istrage, oduzimanje nezakonito stečene imovine, primjena prikriivenih istražnih radnji): neadekvatan pristup zahtjevima za multidisciplinarnim angažovanjem u otkrivanju i dokazivanju privrednog kriminaliteta, nedovoljno strateško planiranje provođenja istrage za ta krivična djela, dugotrajnost krivičnih postupaka, slabo poznavanje, odnosno nepoznavanje forenzičkog računovodstva, kriminalnopolitička nužnost uspostavljanja odgovornosti pravnih osoba za privredna krivična djela. Samo na prvi pogled ove slabosti djeluju kao nepovezani segmenti u raspravi o efikasnosti krivičnog pravosuđa i krivičnog zakonodavstva u suzbijanju i procesuiranju privrednog kriminaliteta. Slaganje mozaika od njih je bitno, jer je njihova povezanost izraz pravnim normama određene ravnoteže između zahtjeva za efikasni(ji)m suzbijanjem privrednog kriminaliteta i zahtjeva da krivično pravosuđe zaštiti osnovna prava i slobode čovjeka koja su tradicionalno „na testu” upravo u krivičnom postupku.

Nedovoljno korištenje multidisciplinarnog pristupa u otkrivanju i dokazivanju privrednih krivičnih djela jedna je od prepreka efikasnijem suzbijanju privrednog kriminaliteta. Multidisciplinarni pristup u rješavanju određenih pitanja podrazumijeva timski rad više različitih struka i njihovo zajedničko djelovanje kako bi se riješio određeni zadatak i ostvario cilj takvog zajedničkog djelovanja. Preneseno na naš predmet interesovanja, to znači da za suzbijanje, otkrivanje i dokazivanje privrednog kriminaliteta kao kompleksnog i prikriivenog devijantnog ponašanja treba usmjereno i povezano djelovanje više različitih struka (pri čemu svaka od njih istražuje u okviru svojih naučnih i praktičnih saznanja i metoda).

Kratak komparativni prikaz zakonskog regulisanja multidisciplinarnog pristupa i djelovanja specijalizovanih istražnih timova pokazuje, npr., da je u Sloveniji, a na osnovu odgovarajućih izmjena u krivičnoprocesnom zakonodavstvu, 2010. godine donesena *Uredba o saradnji državnog tužilaštva, policije i drugih nadležnih državnih organa i institucija u otkrivanju i gonjenju učinilaca krivičnih djela te djelovanju specijalizovanih i zajedničkih istražnih grupa*.<sup>15</sup> Koje su promjene u Zakonu o kaznenom postupku omogućile donošenje ove uredbe?<sup>16</sup> Riječ je o pravu državnog tužioca (po službenoj dužnosti ili na pisanu inicijativu policije) da u primjeru složenijih krivičnih djela (naročito ako je riječ o privrednom kriminalitetu, korupciji i organizovanom kriminalitetu) koja traže vrijeme i usmjereno djelovanje više organa i institucija, ustanovi specijalizovani istražni tim. Aktivnosti ovog specijalizovanog istražnog tima vodi i usmjerava državni tužilac; njegove članove imenuje rukovodilac nadležnog državnog organa ili institucije (npr., državni organi i institucije s područja poreza, carina, finansijskog poslovanja, vrijednosnih papira, sprečavanja pranja novca, sprečavanja korupcije, inspekcijskog nadzora i sl). U Zakon o kaznenom postupku je također predviđeno da o ustanovljavanju specijalizovanog istražnog tima, njegovom sastavu, zadacima i načinu djelovanja odlučuje rukovodilac nadležnog tužilaštva pisanom naredbom po prethodnoj saglasnosti rukovodioca nadležnog organa ili institucije čiji su predstavnici dio specijalizovanog istražnog tima. U naredbi se također određuje osoba koja operativno rukovodi ovim timom i njene dužnosti. O formiranju specijalizovanog istražnog tima, rukovodilac nadležnog tužilaštva odmah obavještava generalnog državnog tužioca. S obzirom na to da specijalizovani istražni tim vodi državni tužilac, koji usmjerava rad policije i drugih organa, te donosi potrebne odluke, određeno je da se njemu dostavljaju svi prikupljeni podaci i dokumentacija koji postaju dio državnotužilačkog spisa. Po odobrenju tužioca ti se podaci saopštavaju policijskom službeniku koji je operativni rukovodilac, jer su mu podaci potrebni za sastavljanje potpune i kvalitetne prijave ili izvještaja o krivičnom djelu. Operativni rukovodilac (koji je u pravilu policajac ili kriminalista) brine o policijskim radnjama, kriminalističkim radnjama, usklađivanju rada s državnim tužiocem, brzoj razmjeni informacija među članovima tima i drugim oblicima operativnog rada. Time je rad u timu usmjeren i usklađen u svakoj fazi istrage. Formiranje ovih istražnih timova omogućava državnom tužiocu da u svakom trenutku raspolaze s stručnjacima s određenih područja, kao što su oblasti

---

15 Uredba o sodelovanju državnega tožilstva, policije in drugih pristojnih državnih organov in institucij pri odkrivanju in pregonu storilcev kaznivih dejanj ter delovanju specializiranih in skupnih preiskovalnih skupin („Uradni list RS”, 83/10).

16 Zakon o kazenskem postopku („Uradni list RS”, br. 32/2012, službeni prečišćeni tekst).

poreza, carina, vrijednosnih papira, zaštita konkurencije, sprječavanje pranja novca, korupcije. Što se tiče ostalih članova istražnog tima, njima se omogućava da kao stručnjaci s različitih područja sinhronizovano sudjeluju u istraživanju krivičnog djela. Važno je naglasiti da članovi istražnog tima zadržavaju svoja izvorna ovlaštenja koja su im dodijeljena odgovarajućim zakonima, i koriste ih u toku istrage. Posebno je važno međusobno sudjelovanje i povjerenje članova istražnog tima. Na ovaj način se u otkrivanju i dokazivanju privrednog kriminaliteta obezbjeđuje potpuna i usklađena istraga. Zbog toga se može naglasiti da multidisciplinarno djelo omogućava udruživanje pravnog znanja i iskustva državnog tužioca sa znanjima kriminalističke taktike, tehnike i metodike, te znanjima stručnjaka iz drugih državnih organa i institucija. Prema pisanju tamošnjih autora, ovakvim promjenama na zakonodavnom planu i u praksi u rasvjetljavanju privrednog kriminaliteta, učinjen je veliki korak naprijed jer je: – bolje usklađeno djelovanje različitih državnih organa i institucija koje učestvuju u otkrivanju i dokazivanju složenih krivičnih djela protiv privrede; – efikasnije izvođenje istražnih radnji, prikupljanje obavještenja, preduzimanje drugih mjera; – brže odvijanje krivičnog postupka; – koncentracija znanja učesnika; – omogućeno jačanje odgovornosti rukovodilaca državnih organa i institucija.<sup>17</sup>

Za razliku od Slovenije, u Bosni i Hercegovini formiranje *ad hoc* istražnog tima bliže uređuje *Uputstvo o postupanju i saradnji ovlaštenih službenih osoba i tužioca u provođenju radnji dokazivanja u toku istrage*.<sup>18</sup> Tamo je propisano da nakon obavještenja dežurnog tužioca o postojanju osnova sumnje da je počinjeno krivično djelo za koje je propisana kazna teža od deset godina, ili kada se radi o složenim i kompleksnim krivičnim djelima, bez obzira na zapriječenu kaznu, tužilac može formirati istražni tim u saradnji s agencijama za provođenje zakona. Ukoliko dođe do njegovog formiranja, tužilac i članovi istražnog tima će sačiniti zajednički plan provođenja istražnih radnji s ciljem prikupljanja dokaza. Planom provođenja istražnih radnji detaljno će biti razrađene mjere i aktivnosti, dinamika njihovog preduzimanja, kao i zaduženja nosilaca tih aktivnosti i rokovi izvršenja. Tužilac može postupiti na opisani način ne samo u predistražnom postupku, nego i nakon donošenja naredbe o provođenju istrage.

---

17 Opširnije o djelovanju specijalizovanih istražnih timova, postignutim rezultatima i uočenim poteškoćama: Bobnar, T., (2013), Delovanje specijaliziranih preiskovalnih skupin kot (nov) izziv pri preiskovanju gospodarske kriminalitete, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, vol 64, br. 2, str. 163-168.

18 Potpisivanje Sporazuma o usvajanju i primjeni Uputstva o postupanju i saradnji ovlaštenih službenih osoba i tužioca u provođenju radnji dokazivanja tokom istrage između predstavnika tužilaštava i policijskih tijela u Bosni i Hercegovini obavljeno je 27. 9. 2013.

Složenost otkrivanja i dokazivanja privrednog kriminaliteta se širi ako smo svjesni činjenice da se upravo kod ovih krivičnih djela može očekivati vođenje krivičnog postupka ne samo protiv fizičke osobe, nego i protiv pravne osobe, preko koje se u pravilu ili većinom odvija privredna djelatnost u okviru koje je bilo izvršeno krivično djelo. Utvrđivanje odgovornosti pravnih osoba za krivična djela je kompleksno i zahtjevno samo po sebi. U kombinaciji sa zahtjevima o efikasnom krivičnom gonjenju privrednih krivičnih djela i donošenju zakonite sudske odluke u razumnom roku, procjene o trajanju krivičnog postupka gotovo da gube smisao. Naime, mnogi ocjenjuju da je jedna od glavnih prepreka da se odgovori postavljenim zahtjevima upravo u dugotrajnosti krivičnih postupaka. O značaju suđenja u razumnom roku i utvrđivanja odgovornosti pravnih osoba za krivična djela privrednog kriminaliteta govori, između ostalog, i stav da je „...suđenje u razumnom roku u tim postupcima bitno i zbog toga da se što prije uspostavi zakonito poslovanje u privrednom životu, ukoliko se donese osuđujuća presuda, odnosno da se što prije obezbijedi neometano poslovanje koje neće biti opterećeno tokom krivičnog postupka ukoliko se pokaže da sumnje o izvršenju krivičnog djela nisu bile utemeljene” (Florjančič 2013: 176).

Literatura pokazuje da nije poznato kako tužioci i ovlaštene službene osobe (prije svega policija) izlaze na kraj u otkrivanju i dokazivanju privrednog kriminaliteta koji je povezan s računovodstvom, bilo da su računovodstvene radnje predmet tih krivičnih djela (privredna krivična djela u računovodstvu) ili se dokazi o privrednom kriminalitetu nalaze u računovodstvu (Kolar, I., Zdolšek, D., 2013). Zbog navedenog, otvaraju se rasprave i preduzimaju istraživanja o forenzičnom računovodstvu i njegovom značaju o otkrivanju i dokazivanju privrednih krivičnih djela. Jedno takvo istraživanje provedeno je u Sloveniji, a njegovi su rezultati objavljeni u 2013. godini. Ti rezultati pokazuju da predstavnici policije i tužilaštva smatraju da forenzično računovodstvo može pomoći u istraživanju privrednih krivičnih djela, i to na sljedeći način, odnosno iz sljedećih razloga: – policajci i tužioci, zbog svoje specijaliziranosti, nemaju znanja iz računovodstva, koje se, usput rečeno, brzo razvija i tako doprinosi (ne)zakonitom uređivanju i predstavljanju informacija o poslovanju privrednih subjekata; – s obzirom na to da policija i tužioci nemaju znanja iz računovodstva, to se negativno odražava na krivično gonjenje privrednog kriminaliteta, te na otkrivanje, prikupljanje, obrazlaganje i predstavljanje dokaza koji su u obliku računovodstvenih dokumenata; – složenost u istraživanju privrednih krivičnih djela u računovodstvu, s jedne strane, i otkrivanju i pribavljanju dokaza koji se nalaze u računovodstvu, s druge strane, traži pomoć forenzičnog računovodstva; – stručnjaci za forenzično računovodstvo (računovodstveni forenzičari ili revizori forenzičari) imaju potrebna znanja i mogu pružiti stručnu pomoć poli-

ciji, tužiocima kao i sudskim vještacima, što je od posebnog interesa ako se uzme u obzir da u praksi dolazi do neprihvatanja optužnica zbog toga što dokazi nisu prikupljeni na odgovarajući način; – stručnjaci za forenzično računovodstvo mogu pomoći policiji i tužiocima u sticanju novih znanja koja se odnose kako na korištenje računovodstva, tako i na zloupotrebe u računovodstvu (Kolar, I., Zdolšek, D., 2013).

#### 4. Umjesto zaključka

Na osnovu prethodnih razmatranja smatramo da je za uspješnost otkrivanja i dokazivanja privrednog kriminaliteta neophodan moderan i realnosti primjeren sintetički pristup u izučavanju, bez pretjerivanja, revolucionarnih preobražaja u ekonomskim odnosima u oblasti proizvodnje, razmjene, raspodjele, tokova novca ili tržišta i istih takvih promjena u krivičnom zakonodavstvu i krivičnom pravosuđu. Povežemo li to s kontinuiranim mijenjanjem zaštitnog objekta ovih krivičnih djela, koji niti je jedinstven, niti je jednostavan (u smislu vrijednosti koje štiti) i čija brojnost poprilično odgovara heterogenosti privrednih krivičnih djela, možemo zaključiti da njihova otkrivenost, procesuiranje i donošenje zakonite sudske odluke zavisi od brojnih faktora, među kojima su, npr., spretnost zakonodavca u kreiranju i donošenju propisa koji su primjenjivi u životu, interesi nosilaca vlasti da se privredna krivična djela otkrivaju i dokazuju, sposobnosti i mogućnosti organa krivičnog postupka, interesi onih koji su dužni prijaviti vršenje krivičnih djela. U Bosni i Hercegovini je došlo do određenih promjena u okviru krivičnopravnog reagovanja na privredni kriminalitet, kako kroz donošenje novih propisa koji podstiču njegovo efikasnije otkrivanje, dokazivanje i procesuiranje, tako i kroz njihovu primjenu u praksi u smislu preduzimanja krivičnog gonjenja privrednih krivičnih djela. Bez obzira na izraženi optimizam, na neke stvari treba upozoriti. S jedne strane, na porast, pa i konstantni, nekih privrednih krivičnih djela iz grupe *krivičnih djela protiv privrede i platnog prometa, koruptivnih krivičnih djela i krivičnih djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti i krivičnih djela iz oblasti poreza*.<sup>19</sup> S druge strane, politička volja za realizaciju krivičnog gonjenja krivičnih djela privrednog kriminaliteta je jedan od uslova za aktivan odnos države u kreiranju kriminalne politike i suzbijanju privrednog kriminaliteta. I ne na zadnjem mjestu, neophodno je profesionalno, kadrovsko i materijalno podsticanje efikasnijeg i dosljednijeg otkrivanja i krivičnog gonjenja privrednih krivičnih djela. Time se šalje pozitivna poruka društvu, jer se privrednom kriminalitetu, onako kako on to i zaslužuje, posvećuje dužna pažnja.

---

19 Upućujemo na izvor u bilj. 13.

## 5. Literatura

- Babić, M., Filipović, Lj., Marković, I., Rajić, Z., (2005), Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, knjiga I i II, Sarajevo, 2005.
- Babić, M., Marković, I., (2007), Krivično pravo, posebni dio, drugo izmijenjeno izdanje, Banja Luka, Pravni fakultet.
- Bobnar, T., (2013), Delovanje specializiranih preiskovalnih skupin kot (nov) izziv pri preiskovanju gospodarske kriminalitete, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, vol 64, br. 2, str. 163-168.
- Dvoršek, A., (2001), Kriminalistična strategija, Ministarstvo za notranje zadeve, Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana, 2001.
- Ferme, J., (2013), Soočanje slovenske policije z gospodarsko kriminaliteto na sistemski ravni, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, 64 (2), 122-139.
- Florjančič, D., (2013), Vplivi dejanj organov odkrivanja v predkazenskem postopku na izvedbo sojenja v razumnem roku, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, 64 (2), 175-181.
- Izvješće o stanju u području organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi (2006), Strasbourg: Council of Europe. European Commission. CARPO regionalni projekt.
- Kobe, P., (1983), Kazensko procesno pravo (izbrane teme), Ljubljana, Pravna fakulteta.
- Kolar, I., Zdolšek, D., (2013), Zaznave o forenzičnem računovodstvu v povezavi s preiskovanjem gospodarskih kaznivih dejanj, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, 64 (2), 182-194.
- Kovčo Vukadin, I., (2007), Gospodarski kriminalitet – kriminološka obilježja, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 14, broj 2, str. 435-493.
- Novoselec, P., (2007), Aktualni problemi hrvatskog gospodarskog kaznenog prava, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 14, broj 2, str. 371-434.
- Novoselec, P., Garačić, A., (2012), Primjena blažeg zakona nakon stupanja na snagu novog Kaznenog zakona, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 19, broj 2, str. 533-553.
- Orlović, A., Pajčić, M., (2007), Policijski izvodi kaznenih djela gospodarskog kriminaliteta, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 14, broj 2, str. 695-738.
- Pečar, J., (1992), Gospodarski kriminal – večna dilema, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, 43 (4), 328-341.



- Pečar, J., (1993), Podjetniška poslovna deviantnost, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, 44 (3), 252-265.
- Podrška pravosuđu u Bosni i Hercegovini – jačanje tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa (2011), Komponenta „A“ (Komponenta „A2“ projekta), Izveštaj, Sarajevo, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine.
- Secretary-General’s Report to Ministers (2013). OECD. <http://www.oecd.org/about/secretary-general/secretary-general-report-to-ministers-2013.pdf>
- Sijerčić-Čolić, H., Findrik, N., Gurda, V., Lepir, M., Mahmutović, Dž., Pajić, D., Pivić, N., Stipanović, I., Vranj, V., (2013), Stanje i kretanje kriminaliteta u Bosni i Hercegovini za punoljetne osobe u periodu od 2003. do 2012. godine, Visoko sudsko i tužilačko vijeće, Sarajevo.
- Stojanović, Z., Kolarić, D., (2010), Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta, Edicija crimen, Beograd.
- Strategija Bosne i Hercegovine za borbu protiv organizovanog kriminala (period 2009-2012. godine) (2009), Sarajevo, Vijeće ministara Bosna i Hercegovina.
- Šelih, A., (2013), Poskus razlage kriminalitete v tranzicijskih državah srednje in vzhodne Evrope, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, 64 (4), 313-317.
- Tomić, Z., (2007), Krivično pravo II, posebni dio, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, Pravni fakultet.



**Dr sc. Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ,**  
**Professor at Faculty of Law, University of Sarajevo**

**SUCCESS OF THE CRIMINAL PROCEDURE AND CRIMINAL  
OFFENSES IN THE SPHERE OF ECONOMIC CRIME**

*This paper shows some specificities of economic crime and tackles the problem of detecting and proving it. Introduction briefly explains the notion of economic crime and its features. Manifestations of economic crime can be very different which is shown in the explication on definition of economic crime in national legislation. Additionally, this paper questions the success of criminal proceedings and deals with strategic aspects of investigating economic crimes which are the consequence of specificities and heterogeneity of these crimes. Finally, scientific papers on economic crime often conclude with statements about the lack of research on this topic, its negative consequences and non-consensual opinions on the definition of the notion of economic crime and its manifestations, which is why this paper will deal with these issues as well.*

**Key words:** *economic crime, investigating economic crimes, statistic data on economic crimes, Bosnia and Herzegovina*

*Dr Nikola MATOVSKI,  
Pravni fakultet „Justinijan Prvi“,  
Skoplje*

*Pregledni članak  
UDK: 343.132(497.7)  
Primljeno: 12. marta 2014. god.*

## KONCEPT ISTRAGE I REFORMISANI KRIVIČNI POSTUPAK MAKEDONIJE

*Reforma krivičnog postupka je u regionu otvorila Pandorinu kutiju odakle su proizašla nekoliko teoretskih pitanja u vezi karaktera nove tužilačke istrage. Države su se podelile u dve grupe. Jedni su uglavnom zadržali unilateralni karakter i formalnost istrage, te su se istražne radnje transformisale u t.z. dokazne radnje. Drugi su deformalizirali istragu. Proizilazi da je kjučno pitanje ustvari – dokazna vrednost rezultata istrage na suđenju. Odgovori na ova pitanja su ključni za položaj i prava okrivljenog u postupku. Trenutno postoji velika razlika u shvatanju u čemu se sastoji „jednakost oružja“ stranaka u postupku, pri čemu se bitno različito tumači judikatura Evropskog suda za ljudska prava. Autori brane tezu da je učešće odbrane u formalne dokazne radnje javnog tižilaštva ustvari štetno za odbranu jer legitimise procesnu nadmoć državnih organa progona. Efikasnost kaznenog postupka biće postignuta samo ako se efikasnost istrage organa progona pravično uravnoteži sa pravima odbrane.*

**Ključne reči:** krivični postupak, istraga, reforma, okrivljeni, policija, branioc, efikasnost.

## 1. Reforma istrage – tužilačka ili stranačka istraga?

Pošto je nakon dve decenije parcijalnih reformi u regionu najzad zadano pitanje o mogućoj *temeljitoj reformi* kaznenog procesnog prava, u pravnoj se literaturi pojavilo više različitih mišljenja u vezi sa domašajem reformi.<sup>1</sup> Jedno od stanovišta je bilo potpuna zamena postojećeg procesnog modela „mešovitog“ u čisto akuzatorni postupak. Druga da to nije ni potrebno niti poželjno, već da je dovoljno da se reformiše samo prethodni postupak, bez menjanja stadijuma suđenja. Kao argument u korist jednog hibridnog rešenja reformiranja istrage i zadržavanja postojeće glavne rasprave, aktivno vođene od strane suda po uzoru na reforme sprovedene u Nemačkoj 70-ih godina, bila je predložena određena umerenost u smislu reforme istrage, bez bitnog menjanja glavne rasprave i postupka po pravnim lekovima.<sup>2</sup>

Nezavisno od činjenice da su problemi jedne ovakve kompletne reforme ozbiljni i osnovani, makedonski se zakonodavac odlučio za potpuno napuštanje sudskog paternalizma i uvođenje jednog stranačkog postupka, ugledavši se u tome najviše na reformu u Italiji.<sup>3</sup> Osnovni *cilj* reforme je bilo modernizovanje postupka, čime bi se sa jedne strane postiglo ubrzanje postupka i veća efikasnost države u borbi sa kriminalom (takozvani „*crime control*“ model ili tendencija), a sa druge strane veća pravičnost putem zadovoljavanja svih standarda o fer suđenju i zaštiti ljudskih prava (takozvani „*due process*“ model). Dobro je poznato da istovremeno ispunjenje ovih suprotstavljenih ciljeva nije jednostavan zadatak, pa se tako makedonski zakonodavac oslonio na postojeća iskustva iz uporednog i međunarodnog prava.

*Ukidanje sudske istrage* je bilo postavljeno kao prvo pitanje reforme. Debata u literaturi je svedena na borbu argumenata za sudsku istragu između, uslovno rečeno, starije generacije nekih iz doajena jugoslovenske teorije kaz-

- 
- 1 Vidi: M. Damaška, O miješanju inkvizitornih i akuzatornih procesnih formi, Hrvatski lijetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2, 1997, str. 381-93.
  - 2 Kao problem totalne reforme navodi se kompleksnost i nepripremljenost za potrebne institucionalne okvire kaznenog pravosuđa i ukorenjenog shvatanja kod učesnika u postupku o njihovim procesnim ulogama. Zato, neki autori su smatrali da je reforma trebala ostati ograničena na istragu i ubrzanje postupka. Vidi: D. Krapac, Uvodna riječ glavnog urednika, u: Hrvatski lijetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2, 2008; D. Krapac, Reforma mješovitog kaznenog postupka: potpuna zamjena procesnog modela ili preinaka prethodnog postupka u stranački oblikovano postupanje, u: Н. Матовски (Ур), Зборник посветен на д-р Фрањо Бачиќ, Скопје, 2007, str. 177, 180-81.
  - 3 Vidi: B. Pavišić (Ur.): G. Insolera, G. Giostra, Talijanski kazneni postupak, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2002.

nenog procesnog prava sa jedne i mlade generacije krivičara sa druge strane.<sup>4</sup> Dok su se zakonodavci i pravni eksperti u regionu složili u vezi sa potrebom da se napusti sudska istraga, otad pa nadalje su bila postavljena brojna druga pitanja po kojima su zakonodavci u regionu krenuli sasvim različitim putevima.<sup>5</sup> Tu ćemo spomenuti samo neka iz bitnijih konceptijskih pitanja koja jako utiču ne samo na prethodni postupak, nego i na postupak u celini.

Prvo, očito postoji nekoliko različitih shvatanja o tome šta „tužilačka“ istraga uopšte znači. Bosna i Hercegovina, koja je prva ukinula istragu, je pod uticajem stranaca pratila model neformalne i brze istrage, sa malim brojem zakonskih odredbi i bez formalne podele između policijskog i tužilačkog dela. Veća grupa država u regionu, kao Hrvatska, Srbija i Crna Gora, nije uspela da se lako otme starom jugoslovenskom ZKP-u, što je dovelo do toga da stara sudska istraga bude preslikana u novoj tužilačkoj istrazi.<sup>6</sup> Odatle je tužilačka istraga u ovim državama ostala vrlo formalna, sa velikim brojem zakonskih odredbi. Tako se tužilačka istraga manje ili više svela na zamenu sudske istrage sa tužilačkom, u smislu zadržavanja formalnog izvođenja dokaza još u istrazi, tako da sada javni tužilac sprovodi stare istražne radnje umesto istražnog sudije.<sup>7</sup> Nasuprot ovome, prateći primer reformi u Italiji i u Bosni i Hercegovini,<sup>8</sup>

- 4 Prvi su se zalagali da reforme nastave sa modifikacijom mešovitog modela, sa zadržavanjem sudske istrage sa aktivnim istražnim sudijom, dok su se drugi zalagali za temeljitu reformu, sa uvođenjem takozvane tužilačke istrage. Ova „borba“ je trajala kratko, sa pomalo neočekivano velikim konsenzusom o napuštanju sudske istrage u celom regionu, osim u Sloveniji. Vidi: N. Matovski: Моделот на истрагата, (судски или тужителски), МРКПК, br. 1-2, 2011/2012, str. 9-22; M. Grubač: Treba li sudsku istragu zameniti nesudskom istragom, u: Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во чест на Панта Марина, Скопје 2007, str. 48. I oni eksperti koji su ga načelno podržavali su takođe ukazivali na određene probleme stranačkog modela. Vidi: M. Damaška: O nekim učincima stranački oblikovanog pripremnog postupka, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, broj 1/2007, str. 3-14.
- 5 Vidi: G. Kalajdziev: Bitnije dileme i razlike u reformi istrage u državama bivše Jugoslavije, u: Zborniku radova: Kriminalističko-krivično procesne karakteristike istrage prema Zakonu o krivičnom postupku u prošloj deceniji, Vol. 5, br. 1 (novembar 2012.), str. 432-443.
- 6 Vidi: Г. Калајџиев: Концепциски разлики во реформата на истрагата во Хрватска и Македонија, u Зборник на трудови на Правните факултети во Скопје и Загреб, Скопје/Zagreb, 2010 (dostupno na [http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=100280](http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=100280)); С. Бејатовић: Нови Законик о кривичном поступку Републике Србије и тужилачки концепт истраге, Македонска ревија за казнено право и криминологија, god. 14, br. 2, 2007, str. 297-321.
- 7 Ovakva se tužilačka istraga s pravom karakterizuje ne kao stranačka, već kao izraženo inkvizitor-na! Vidi: Z. Đurđević: Suvremeni razvoj hrvatskoga kaznenog procesnog prava, s posebnim osvrtom na Novelu iz 2011, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, broj 2/2011, str. 311-357.
- 8 Više u: C. P. DeNicola: Criminal Procedure Reform in Bosnia and Herzegovina: Between Organic Minimalism and Extrinsic Maximalism, dostupno na <http://laworgs.depaul.edu/journals/RuleofLaw/Documents/DeNicola-Final.pdf>

Makedonija je sasvim napustila paternalizam državne istrage i upustila se u deformalizaciju prethodnog postupka.

Tako, umesto transformacije sudske u „tužilačku“ istragu sa zadržavanjem istrage kao neko „suđenje pre suđenja“, Makedonija se opredelila za potpuno ukidanje (ili preskakanje) formalne istrage. Ovu koncepciju podržava ideja da je jedino mesto za izvođenje dokaza javno suđenje, gde će se dokazi sakupljeni u toku istrage pretresati u jednoj kontradiktornoj i fer raspravi. Sa druge strane, izgleda da iza koncepta formalne tužilačke istrage stoji strah od gubljenja ili modifikovanja personalnih dokaza dobijenih od optuženog i od svedoka, vezano za to da bi oni tokom vremena mogli da ih se odreknu ili da ih promene iz različitih razloga, što jeste realna bojazan koja je uostalom bila i glavni adut stare sudske istrage. Ova teza o efikasnosti se i dan danas smatra legitimnom u Hrvatskoj.<sup>9</sup>

Od ovoga proizilazi da je ključno pitanje ustvari – dokazna vrednost rezultata istrage na suđenju.<sup>10</sup> U Makedoniji, iskazi sa saslušavanja osumnjičenog i svedoka prema novom ZKP-u imaju samo ograničenu primenu na suđenju. Ovo se naročito odnosi na iskaze svedoka koji se mogu koristiti kao dokaz samo po isključku, i to ako je svedok nedostupan ili ako su izvedeni na posebnom dokaznom ročištu, onda kada se pretpostavlja da svedok neće biti dostupan na suđenju. Osim u ovim slučajevima, iskazi svedoka dani u toku prethodnog postupka se mogu koristiti samo za predočavanje u slučajevima kada je svedok dao drugačiji iskaz ili kada ne želi svedočiti, ali se ne smatra dokazom *per se*.

## 2. Javno tužilaštvo pred velikim iskušenjima

Umesto dosadašnjeg kabinetskog tela, javni tužilac postaje aktivni operativni subjekt kaznenog progona i istrage. Policija i dalje zadržava značajnu autonomiju što se tiče njene aktivnosti, ali će sada morati da ranije obaveštava tužioca i da u toj saradnji radi prema njegovim uputstvima i naređenjima.<sup>11</sup>

---

9 Vidi: Z. Đurđević, Osvrt na rezultate rada radne skupine Ministarstva pravosuđa za usklađivanje Zakona o kaznenom postupku s Ustavom Republike Hrvatske, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, broj 1/2013, str. 3-100.

10 Vidi: E. Ivičević Karas, Dokazna snaga rezultata istrage prema Prijedlogu novele Zakona o kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, broj 2/2013, str. 691-714.

11 Opasnost potpunog preuzimanja istrage od strane policije je poznati problem o kome smo pisali drugom prilikom. Policija je operativnija i raspolaže bitno većim materijalnim i ljudskim resursima, pa tako na terenu ona faktički dominira u svim evropskim državama, sa izuzetkom Italije. Policija se teško odriče dominacije u ovom inicijalnom delu postupka, bilo zato jer većinu zadataka svakako obavlja sama, bilo po sopstvenoj inicijativi, bilo po inicijativi javnog tužioca, ali i da bi zadržala moć koju daje diskrecija. Policija to izvodi tako da ne obaveštava javnog tužitelja na

Velika nada reforme je bila ideja o formiranju takozvane pravosudne policije u okviru tima javnog tužioca koja radi direktno pod njegovim rukovodstvom. Malo je neobično što je jedino u Makedoniji, po primeru Italije, napravljen pokušaj da se formiraju posebni timovi *sudske policije* (u Makedoniji se oni nazivaju „pravosudna policija“),<sup>12</sup> koji bi trebalo da povećaju mobilnost i operativnost tužilaštva.<sup>13</sup> Od ovakvog rešenja se očekuje ne samo stvaranje kadrovskih uslova da tužilaštvo bude aktivnije u prikupljanju dokaza i da time obezbedi svojevrsnu kontrolu rada kriminalističke policije, već se očekuje da to bitno ubrza prethodni postupak time što će tužilac prikupiti dobar deo dokaza u samo jednom kratkom vremenskom roku, bez potrebe da to očekuje od policije, istražnog sudije ili drugog državnog organa.

Nažalost, ova ideja još uvek postoji samo na papiru. Istini za volju, bilo je očigledno da MUP nije „oduševljen“ time što će trebati da ustupi kadrove javnom tužilaštvu i da izgubi faktički monopol nad krivičnom istragom.<sup>14</sup> Umesto da svako tužilaštvo dobije kadrovsku asistenciju koja je kritična za brzinu i efikasnost tužilaštva i postupka u celini, javno tužilaštvo Republike Makedonije se sada zadovoljava jednim ili dvoje pilot istražnim centrima javnog tužilaštva koji bi, nasuprot originalnoj ideji, funkcionisali kao nekakvi (ako se tako mogu nazvati) „autsorsirani“ istražni centri.

Povrh svega toga, sada su ne samo predistražne radnje, već i cela istraga od „nejavne“ postala *tajna!* Ovo rešenje ide ruku pod ruku sa kontroverznim pitanjem o neinformisanju optuženog o pokretanju istrage protiv njega, o čemu

---

vreme i redovno o svim otkrivenim slučajevima kriminala. Time policija zadržava za sebe ovlašćenje da neoficijalno odbacuje prijave tako što će zatvoriti slučaj bez da o tome obavesti javnog tužitelja, čime ustvari sebi prigrabluje ovlašćenje koje je zakonodavac rezervisao za javnog tužitelja.

- 12 Radi se ustvari o kriminalističkoj policiji koja usko saraduje sa javnim tužilaštvom, a predviđeno je da jedan njen mali deo bude neposredno u timu javnog tužitelja. Zakon se opredelio za novi termin sa ciljem da se naglasi centralna uloga u krivičnim istragama javnog tužilaštva, kome sada pomaže više specijalizovanih organa sa policijskim i sličnim ovlašćenjima. Upravo zato ZKP ne koristi termin „sudska policija“ koji je uobičajen u više evropskih država. Vidi: Г. Калајдиџев, Д. Илић, Формирање, организација и функционирање на правосудната полиција и истражните центри на јавното обвинителство, Македонска ревија за казнено право и криминологија, br. 2, 2009, str. 121-154.
- 13 Hrvatska se opredelila za malo neuobičajenije rešenje da deo istrage vodi policijski inspektor u posebnom svojstvu ovlašćenog „istražitelja“. Vidi: J. Pavliček, Uloga istražitelja u kaznenom postupku, u Hrvatski ljetopis za kazнено право i praksu, Vol. 16, br. 2, 2009, str. 895.
- 14 Novi odnosi između policije i javnog tužilaštva imaju za cilj da prevaziđu poznati problem „hijerarhijskog dualizma“ kod kriminalističke policije, kojom više šefuje politika preko vrha MUP-a, nego javno tužilaštvo. Vidi: G. Kalajdziev, New Relationships between the Police and the Public Prosecutors Office in the Republic of Macedonia, Iustinianus Primus Law Review, Vol. 2, 2011 (dostupno na <http://www.law-review.mk/pdf/02/Gordan%20Kalajdziev.pdf>);

će biti reči kasnije. Nije sporno da iza ovakvih rešenja stoji težnja ka efikasnosti državnih organa otkrivanja i gonjenja, odnosno jako izražena tendencija ka kontroli kriminaliteta. Ustavni sud Republike Hrvatske je ovakvu potpunu tajnovitost istražnog postupka ocenio kao suprotnu ustavu i zahtevima Evropske konvencije o ljudskim pravima.<sup>15</sup>

Implementiranje novog procesnog modela zahteva velike organizacijske i finansijske angažmane od strane države. Tužilaštvo će posebno morati da se opremi kadrovski, prostorno i tehnički da bi moglo da se suoči sa izazovima pred kojima ga ova reforma stavlja. Novi koncept postavlja ozbiljne zadatke pred javnim tužilaštvom koje treba da postane garant zakonitosti u prethodnom postupku. Teško da će aktuelna organizacija i personalna struktura javnog tužilaštva moći da ispuni zadatke pred kojima ih stavlja zakon, pa se lako može desiti da umesto tužilaštva istragom zagospodari policija.<sup>16</sup>

### 3. Položaj odbrane i iskušenja za prava osumnjičenog

#### 3.1. Isključenje odbrane iz istraga tužilaca

Najveće kontroverze su se ipak pojavile u odnosu na prava osumnjičenog i u odnosu na njegov položaj u istrazi, i tu su se države podelile na dve grupe sa bitno različitim rešenjima. Kako smo ranije pomenuli, zemlje koje su se opredelile za prilično formalnu tužilačku (unilateralnu) istragu u suštini ostaju na starom, paternalističkom konceptu – da osumnjičeni *učestvuje* u istrazi i da *prisustvuje* istražnim radnjama (sada još i preimenovanim u „dokazne radnje“). Na prvi pogled izgleda da njegovo *informisanje* o pokretanju istrage i njegovo učešće u njoj obezbeđuje više prava, u smislu navodne jednakosti oružja. Sa druge strane, države kao Makedonija i Bosna i Hercegovina koje su se opredelile za neformalnu stranačku istragu u kojoj se dokazi samo prikupljaju, a ne i izvode, na prvi pogled obezbeđuju manje garancija za osumnjučenog koji učestvuje u puno manje istražnih radnji. Ovakva prednost aktivnog učešća optuženog je, po nama, samo naizgled puno povoljnija za

---

15 Ona je navodno suprotna uspostavljenim evropskim standardima o obaveštavanju okrivljenog o krivičnom postupku protiv njega. Vidi: Z. Đurđević, Osvrt na rezultate rada radne skupine Ministarstva pravosuđa za uskladjivanje Zakona o kaznenom postupku s Ustavom Republike Hrvatske, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, broj 1/2013, str. 3-100.

16 Sa druge strane, nije vrlo realno očekivati da će država u uslovima ekonomske krize odvojiti dovoljno sredstava za dosledno implementiranje novog sistema. Kod poznavaoaca domaćih prilika postoji zabrinutost da se iz ovog aspekta reforma može osujetiti, pa čak i namerno sabotirati. Iskustva ranije sprovedenih reformi u ovoj sferi govore da MUP i javno tužilaštvo nisu preterano raspoloženi za reforme, ili ih implementiraju u onom delu i na način kako njima odgovaraju.



optuženog, jer se on uvlači u jedan tip suđenja pre suđenja, gde je mogućnost osporavanja i testiranja verodostojnosti dokaza protiv njega ustvari puno manja, nego na glavnoj raspravi, čime on ustvari legitimira istragu protiv samog sebe!

Sa druge strane, smatramo da je držanje odbrane po strani u toku istrage tužilaštva, na način na koji je to dovedeno u krajnost novim ZKP-om u Makedoniji, problematično u smislu evropskih standarda.<sup>17</sup>

Prvo, po novom ZKP-u iz 2010 god. osumnjičeni sada uopšte *nema mogućnost da traži sudsku kontrolu* otvaranja i vođenja istrage.<sup>18</sup> Istraga se pokreće odlukom tužioca, koja se ne može pobiti nekim pravnim lekom.<sup>19</sup> Ovakvo zakonsko rešenje daje mogućnost tužiocu da iz taktičkih razloga sprovede saslušanje osumnjičenog na kraju istrage koje vodi, kao i da dotada u tajnosti prikupi sve podatke o mogućim svedocima optužnice i odbrane.

Drugo, u Makedoniji pitanje da li optuženi treba da bude *obavešten* o pokretanju istražnog postupka (kada nije saslušan) je bilo i ostaje najspornije. Pri donošenju novog ZKP-a, praktičari sudije i javni tužioci su insistirali na rešenju da se osumnjičeni ne obaveštava o pokretanju istražnog postupka, iz jasnih razloga da se ne osujeti efikasnost istrage (bekstvom, prikrivanjem dokaza, uticanjem na svedoke i sl.). Kao dodatni argumenti bili su pominjani i izbegavanje nepotrebnog uznemiravanja u slučajevima kada do istrage ne bi ni došlo,

---

17 Najnovija „due process“ ofanziva u Evropi je dosada dovela do usvojenja tri direktive u cilju unapređenja prava osumnjičenih (Directive 2010/64/EU of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings, Directive 2012/13/EU of 22 May 2012 on the right to information in criminal proceedings и Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty. Види: J. Hodgson, 'Safeguarding Suspects' Rights in Europe: A Comparative Perspective', *New Criminal Law Review* 14 (4), 2011, str. 611-665.

18 U novom Zakonu o krivičnom postupku Makedonija je predviđena mogućnost sudske kontrole zakonitosti poduzetih policijskih i tužilačkih radnji, ali ne i kontrola odluke da se istraga povede! U Hrvatskoj je Ustavni sud otišao u sasvim suprotnu krajnost, vrativši sud „na velika vrata“. Vidi: Z. Đurđević, Rekonstrukcija, judicizacija, konstitucionalizacija, europeizacija hrvatskog kaznenog postupka V. Novelom ZKP/08: prvi dio, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, broj 2/2013, str. 313-363.

19 Položaj osumnjičenog karakterizuje određena ambivalentnost; dok mu se sa jedne strane nizom procesnih mehanizama garantuje zaštita njegovih prava saglasno najvišim međunarodnim standardima, sa druge strane momenat njegovog saznanja i aktivnog učešća u istrazi je uslovljen odlukom tužioca o tome da bude obavešten, za razliku od predašnjeg procesnog položaja u kojem je bio već od donošenja rešenja o sprovođenju istrage-osumnjičeni je mogao da pobija osnovu o vođenju istrage protiv njega. Vidi: B. Dodik, Tužiteljska istraga – iskustva Bosne i Hercegovine, *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (normativni i praktični aspekti)*, publikacija, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2012, str. 24.



kao i to da su ovakve situacije retke, jer će optuženi, u slučajevima kada će biti saslušavan, pretresan i sl. svakako biti informisan o tome da li protiv njega postoje neke optužbe ili istraga.<sup>20</sup> Povrh svega toga, informisanje mu ne bi odgovaralo, jer ako sazna, opasnost bekstva ili uticanja na dokaze će povećati verovatnoću opredeljenja mere pritvora.

Ipak, zakon ne daje neke bitne odgovore: 1) Da li optuženi ima pravo da traži i da sazna dali protiv njega postoji istraga, 2) Kako će ostvarivati sva ona prava u istrazi, jer ima pravo da učestvuje u istražnom postupku kojeg vodi javni tužilac i da vodi sopstvenu istragu, ako uopšte ne zna, i kako će se uopšte legitimisati kada će, na primer, tražiti obaveštenja od državnih i drugih organa i osoba, ako nema „crno na belo“ da protiv njega postoji istraga!

Prema novom makedonskom ZKP-u, optuženi više ne prisustvuje na saslušavanju svedoka od strane javnog tužioca, osim onih koje će javni tužilac saslušati za odbranu (na njen predlog). Time optuženi i branilac vrlo restriktivno i na donekle vidoizmenjeni način prisustvuju u istražnim radnjama koje sprovodi javni tužilac kao ovlašćeni državni organ koji sada rukovodi prethodnim postupkom.

Pored kontroverznog pitanja o neinformiranosti i neučešću odbrane u istragama tužilaštva (države), što je naročito problematično jer u velikom broju slučajeva optuženi praktično neće moći koristiti prava koje mu zakon nudi u smislu pripreme odbrane, odbrana se suočava i sa nizom drugih problema koje ćemo tu ukratko razgledati.

### 3.2. Pravo odbrane na informisanje o dokazima protiv optuženog i o uvidu u spise

Stari ZKP je predviđao da pred prvim saslušanjem optuženom treba saopštiti osnove sumnje (ali ne izričito i dokaze protiv njega) i bilo mu je garantovano prilično široko pravo uvida u spise.<sup>21</sup> Ipak, osumnjičenom se u praksi nisu saopštavali svi dokazi tužilaštva, niti je on imao uvid u sve spise. Optuženi i brani-

---

20 Razume se, ovo nije baš tako jednostavno, jer se u praksi osoba ponekad saslušaava kao osumnjičeni ili kao svedok u smislu takozvanih informativnih razgovora u predistražnom postupku, bez prava da sazna da li je na bazi tih „razgovora“ i drugih informacija ili dokaza tužilaštvo odlučilo da pokrene istražni postupak.

21 Ni u ZKP-u, niti u praksi nije jasno da li ove prve informacije trebaju biti detaljne ili je dovoljno da je osumnjičeni načelno upoznat sa time da se tereti za određeno krivično delo, naročito kada se uzme u obzir da se radi o vrlo ranoj fazi postupka, gde ni organi progona nemaju uvek jasnu sliku o tome šta se uistinu dogodilo. Praksa izgleda više naklonjena restriktivnom, minimalističkom prilazu. Istini za volju, ni u međunarodnom i uporednom pravu ne postoje jasnije instrukcije o ovoj dilemi. Vidi: E. Cape, J. Hodgson, T. Prakken and T. Spronken, *Suspects*

lac, na primer, nemaju mogućnost uvida još u spise tužilaštva i policije, nego tek kasnije, kada se pokreće formalna sudska istraga. Optuženima se po pravilu čita zahtev o sprovođenju istrage, odakle oni prvi put saznaju o dokazima protiv njih.<sup>22</sup>

Prilično je kontroverzno to kako se u praksi ostvaruje pravo na informisanje i uvid u spise. Advokati tvrde da se informacije daju restriktivno i da se odbrani po pravilu prezentuju navodi o faktičkom stanju (prema krivičnoj prijavi i zahtevu o sprovođenju istrage), ali da im se uvid u spise ne dopušta odmah (nikada pre nego što osumnjičeni bude saslušan), niti da mogu da vide zahtev o istrazi, naređenje o određivanju posebnih istražnih mera i sl.

Novi ZKP je još restriktivniji po pitanju ranog informisanja odbrane. Naime, ako je saslušan, optuženi će morati biti upoznat sa time da li je osumnjičen i kakvi dokazi postoje protiv njega, ali izgleda da mu se, pod izgovorom da se radi o početnoj fazi postupka, daju samo površne informacije o tome za šta je osumnjičen i kakvi su dokazi prikupljeni protiv njega. O određenim dokazima protiv njega optuženi će saznati i ako bude stavljen u pritvor ili ako protiv njega postoji neka druga mera o kojoj tužilaštvo ili sud trebaju dati nekakve argumente i dokaze ili odgovarajuće obrazloženje. Ali, kako smo videli, za razliku od ranije kada se obavezno informisalo o pokretanju istrage, novi ZKP ne predviđa informisanje osumnjičenog o pokretanju istražnog postupka, niti mu garantira pravo uvida u spise pre okončanja istražnog postupka. Tek nakon završenja istrage osumnjičeni će obavezno morati da bude saslušan i biće mu predloženi svi dokazi prikupljeni protiv njega, ali zato, za razliku od ranije, odbrani obavezno moraju biti otkriveni i dokazi o kojima su policija i javno tužilaštvo saznali, a koje su od koristi odbrani (čl. 302. novog ZKP-a).<sup>23</sup> Od tog momenta odbrana može da razgleda spise i dokaze javnog tužilaštva bez ikakvih smetnji.

### 3.3. Dovoljno vremena za pripremu odbrane

Obezbeđivanje dovoljnog *vremena* za pripremu odbrane se ne odnosi na saslušanje optuženog u prethodnom postupku, jer između obaveštenja optuženog o delima za koje se tereti i osnovima optužnice protiv njega, i samog

---

in Europe, Antwerp: Intersentia, 2007; E. Cape/ Z. Namoradze (Eds.): Effective Criminal Defence in Eastern Europe, 2012 (dostupno na <http://www.soros.org/sites/default/files/criminal-defence-20120604.pdf>).

- 22 Činjenica da se sprovodi istražni postupak zbog postojanja osnovane sumnje da je izvršeno krivično delo je saopštavao istražni sudija pre prvog ispitivanja, pri čitanju Zahteva o sprovođenju istrage.
- 23 Stari zakon nije poznavao jasno pravilo o obznanjivanju dokaza policiji i javnom tužilaštvu (t.z. disclosure). Naime, istražni sudija je mogao-ako je to smatrao potrebnim!-da pozove strane da bi ih upoznao sa bitnijim dokazima prikupljenim u istrazi.

saslušanja ne postoji vremenski razmak.<sup>24</sup> U domaćim stručnim krugovima se takođe kritikuje kratak rok koji se ostavlja na raspolaganje odbrani za pripremu odbrane u slučajevima kada osumnjičeni prvi put saznaje da se protiv njega vodila istraga tek posle njenog završetka. Naime, saglasno čl. 302. novog ZKP-a, u obaveštenju o završenom istražnom postupku osumnjičeni se savetuje da ima pravo u roku od samo 15 dana od prijema obaveštenja da podnese svoje dokaze ili da od javnog tužioca traži da on prikupi određene dokaze!

### 3.4. Vlastite istrage odbrane

Po primeru Italije, makedonski ZKP sada predviđa mogućnost da odbrana vodi sopstvene istrage, u cilju prikupljanja dokaza u svoju korist da bi mogla da se efikasno brani, i da bi već i u ovoj ranoj, ali kritičnoj fazi mogla da ima neku „jednakost oružja“.<sup>25</sup> U tom smislu, branilac može da poduzima određene radnje zbog pronalaženja i prikupljanja dokaza u korist odbrane.<sup>26</sup> U cilju prikupljanja potrebnih obaveštenja, branilac ili od njegove strane ovlašćeni privatni istražitelj može da razgovara sa osobama koje mogu da iznesu okolnosti koje su korisne ciljevima istražnih radnji.

U ovom smislu neki govore o „branilačkoj istrazi“.<sup>27</sup> Njemu će u tome, pored branilaca, moći da pomognu i privatni istražitelji i eksperti angažovani kao takozvani tehnički savetnici.<sup>28</sup> Po primeru Italije, tehnički savetnici su jedna vrsta eksperta stranaka koji mogu da prisustvuju dodeljivanju zadataka veštacima i da

---

24 Optuženom se pred prvim saslušavanjem zaista ostavlja određeni rok ukoliko želi da obezbedi branioca, ali pre toga on nije upoznat sa predmetom optužbe. Odatle, svoju odbranu optuženi može pripremiti samo na bazi onoga što on sam zna, ili iz oskudnih podataka koje sadrži sam poziv. Jedini način da osumnjičeni obezbedi sebi vreme za pripremu je da na prvom saslušanju odbije da da iskaz.

25 Prof. Damaška s pravom tvrdi da „ako se provedba istrage povjeri javnom tužitelju, logika stranačkog postupka zahtijeva da se i odbrani dopusti samostalno prikupljanje dokaza, a ne da se ona – iako je druga strana u kontradiktornom postupku – ograniči na stavljanje dokaznih prijedloga i druge oblike sudjelovanja u istrazi svojeg procesnog protivnika.“ Vidi: M. Damaška, O nekim učincima stranački oblikovanog pripremnog postupka, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, broj 1/2007, str. 3-14.

26 Makedonski zakon ovako prikupljenim dokazima daje istu vrednost kao i dokazima tužilaštva, dok u Srbiji i Hrvatskoj to nije slučaj, čineći ovaj pokušaj obezbeđenja jednakosti oružja na neki način faličnim i problematičnim.

27 Vidi: B. Pavišić, *Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku*, *Novine u kaznenom zakonodavstvu*, Inženjerski biro, Zagreb, 2009; V. Drenški Lasan, J. Novak, L. Valković, *Pravni i praktični problemi dobre obrane okrivljenika*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, broj 2/2009, str. 521-541.

28 Jesu li ovakve mogućnosti za jednu vrstu aktivne „istražiteljske advokature“ realne u jednoj siromašnoj državi je posebno pitanje. Prof. Pavišić tvrdi da u Italiji ovakva stranačka (branilačka) istraga ne daje rezultate. Vidi: B. Pavišić, *supra*.

sudu postavljaju zahteve i primedbe u odnosu na veštačenje koji se unose u zapisnik. Oni mogu da učestvuju u radnji veštačenja i mogu da pri tome predlažu posebna istraživanja veštaku, kao i da daju primedbe koje će se unositi u izveštaj. U tom smislu, oni su više stručna pomoć odbrani u veštačenju. Ipak, mogućnost da se oni saslušaju u direktnom saslušanju ukazuje na to, da ih odbrana može koristiti i kao samostojno dokazno sredstvo, a ne samo kao alatku u toku veštačenja.

#### **4. Zaključak: posvetiti više pažnje pravima odbrane**

U ovom radu smo pokušali da prikazemo neka iz kontroverznih pitanja i dilema koje su postavljene pred teorijom i zakonodavcima menjanjem modela postupka. Kao što se može videti iz razlika u zakonskim tekstovima država iz regiona i iz citirane literature, reč je o bitnim i interesantnim pitanjima. Kako smo videli, države su se podelile u dve grupe. Jedni su uglavnom zadržali unilateralni karakter i formalnost istrage, te su se istražne radnje transformisale u t.z. dokazne radnje. Drugi su deformalizirali istragu.

Proizilazi da je ključno pitanje ustvari – dokazna vrednost rezultata istrage na suđenju. Odgovori na ova pitanja su ključni za položaj i prava okrivljenog u postupku. Trenutno postoji velika razlika u shvatanju u čemu se sastoji „jednakost oružja“ stranaka u postupku, pri čemu se bitno različito tumači judikatura Evropskog suda za ljudska prava.

Pokušali smo ovde odbraniti tezu da je učešće odbrane u formalne dokazne radnje javnog tužilaštva ustvari štetno za odbranu jer legitimise procesnu nadmoć državnih organa progona. Efikasnost kaznenog postupka biće postignuta samo ako se efikasnost istrage organa progona pravično uravnoteži sa pravima odbrane. Da se primetiti da se u svim državama iz regiona puno više pažnje i brige posvećuje tome da li će tužilaštvo moći da odgovori izazovima reforme, nego problemima efikasnih mogućnosti odbrane u jednom ovakvom novom modelu krivičnog postupka.<sup>29</sup>

Zbog ograničenja teksta ovog obima nismo mogli da prikazemo sve druge promene u pravima odbrane, gde značajno postoji napredak položaja i prava osumnjičenog u situaciji kada se prema njemu primenjuju određene prinudne mere kojima se ograničavaju sloboda ili privatnost. Tako, u Makedoniji postoje značajne nove garancije o postupanju sa osumnjičenim u policiji, pri lišavanju slobode i u pritvoru, pri primenjivanju posebnih istražnih mera i sl.

---

29 Vidi: G. Kalajdziev, *The Right to a Defence Attorney According to the New Code on Criminal Procedure – Challenges and Risks*, in: *Pro Bono Legal Aid*, CEU, Tetovo, 2011; L. Valković, *Procesna prava odbrane prema V. Noveli Zakona o kaznenom postupku*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, broj 2/2013, str. 521-554.

U zakonu je preduzet ozbiljan napor kako bi se osumnjičenima olakšao pristup braniocu, ali stvaranje uslova za efikasnu odbranu za sve optužene za krivična dela je ipak kompleksniji problem koji se ne rešava samo ZKP-om. Naime, mada je pravo na branioca i naročito pravo siromašnih da imaju branioca u kaznenom postupku kada to zahtevaju interesi pravde i pravičnosti jedno od osnovnih ljudskih prava garantovanih međunarodnim instrumentima, Ustavom i zakonima, ono je takoreći potpuno disfunkcionalno u praksi.<sup>30</sup>

Povećani angažman advokata kao branioca u novom sistemu kaznenog postupka će neizostavno imati ozbiljne finansijske implikacije o kojima se još ne raspravlja. Gotovo da je cela pažnja za sada usmerena ka pripremama za implementiranje novog ZKP-a sa strane javnog tužilaštva. Pri svemu tome, zaboravlja se da će napuštanjem sudskog paternalizma puno veći angažman imati i odbrana, i da će to neko trebati da plati. Iz ovih razloga treba bolje razmisliti o konsekvencama ovakvih radikalnih reformi, jer nedavno donesen Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći ne rešava ovaj problem. U tom smislu, treba razgledati mogućnost formiranja jednog ekonomičnog sistema javnih advokata, kao i afirmacije *pro bono* odbrane.

## 5. Bibliografija

- S. BEJATOVIĆ, Novi Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije i tužilački koncept istrage, Makedonska revija za krivično pravo i kriminologija, god. 14, br. 2, 2007, 297-321.
- S. BEJATOVIĆ, Novi zakonik o krivičnom postupku i uspešnost borbe protiv kriminaliteta, Pravni informator br. 7-8/2007. ([http://www.informator.co.yu/informator/tekstovi/strucni\\_7807.htm](http://www.informator.co.yu/informator/tekstovi/strucni_7807.htm));
- T. BUBALOVIĆ, „Jednakost oružja” i njegova afirmacija u okviru prava na odbranu (regionalni komparativni osvrt), u: Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (normativni i praktični aspekti), publikacija, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd 2012, str. 215-235.
- E. CAPE, Z. NAMORADZE, R. SMITH, T. SPRONKEN, Effective Criminal Defence in Europe, Antwerp: Intersentia, 2010.

---

30 Dostupni podaci ukazuju na to da siromašne osobe u Makedoniji ne mogu da ostvare pravo na branioca u krivičnom postupku i da je odbrana koju dobijaju neodgovarajuća i ne obezbeđuje pravdu za njih. Osim u slučajevima obavezne odbrane, u Makedoniji praktično nema slučajeva kada optuženi dobijaju branioca samo po osnovu siromaštva! Vidi: Г. Калајдиев, Право на сиромашните на бранител, Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ Скопје, 2013, str. 173-188.

- (<http://www.soros.org/sites/default/files/criminal-defence-europe-summary.pdf>).
- E. CAPE, Z. NAMORADZE (Eds.), *Effective Criminal Defence in Eastern Europe*, 2012 (<http://www.soros.org/sites/default/files/criminal-defence-20120604.pdf>).
  - M. DAMAŠKA, O miješanju inkvizitornih i akuzatornih procesnih formi, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 2/ 1997, 381-93.
  - M. DAMAŠKA, *O nekim učincima stranački oblikovanog pripremnog postupka*, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 14, br. 1/2007, 3-14.
  - M. DELMAS-MARTY, J. SPENCER (Eds.), *European Criminal Procedures*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.
  - B. DODIK, Tužiteljska istraga – iskustva Bosne i Hercegovine, u: *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (normativni i praktični aspekti)*, publikacija, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd 2012, str. 23-42.
  - V. DREŃSKI LASAN, J. NOVAK, L. VALKOVIĆ, *Pravni i praktični problemi dobre obrane okrivljenika*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, broj 2/2009, str. 521-541.
  - Z. ĐURĐEVIĆ, *Sudska kontrola državnoodvjetničkog kaznenog progona i istrage: poredbenopravni i ustavni aspekt*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 17, broj 1/2010, 7-24.
  - Z. ĐURĐEVIĆ, *Suvremeni razvoj hrvatskoga kaznenog procesnog prava, s posebnim osvrtom na Novelu iz 2011*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, broj 2/2011, str. 311-357.
  - Z. ĐURĐEVIĆ, *Osvrt na rezultate rada radne skupine Ministarstva pravosuđa za usklađivanje Zakona o kaznenom postupku s Ustavom Republike Hrvatske*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, broj 1/2013, str. 3-100.
  - Z. ĐURĐEVIĆ, *Rekonstrukcija, judicizacija, konstitucionalizacija, europeizacija hrvatskog kaznenog postupka V. Novelom ZKP/08, prvi dio*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, broj 2/2013, str. 313-363.
  - M. GRUBAČ, *Kritika predloga „novog“ Zakonika o krivičnom postupku*, XVIII Seminar Prava: *Novo kazneno zakonodavstvo – dileme i problemi u teoriji i praksi*, priredio: Dobrovoje Radovanović, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, Viša škola unutrašnjih poslova, Zemun, Будва, 2006.
  - M. ГРУБАЧ, *Треба ли судску истрагу заменити несудском*, *Зборник трудови на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје*, 2007.

- J. HERRMANN, Models for the reform of Criminal Procedure in Eastern Europe, Essays in Honor of G. Müller, (E.Wise Ed.), 1994.
- J. HERRMANN, Реформа на претходната постапка во споредбеното право, Македонска ревија за кривично право и криминологија, бр. 1, 2008.
- E. IVIČEVIĆ KARAS, Dokazna snaga rezultata istrage prema Prijedlogu novele Zakona o kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno право i praksu, broj 2/2013, str. 691-714.
- J.-M. JEHLE, M. WADE (Eds.), Coping with Overloaded Criminal Justice Systems- The Rise of Prosecutorial Power across Europe, Göttingen, 2005.
- Г. КАЛАЈЦИЕВ, Т. СТОЈАНОВСКИ, С. ЗИКОВ, Новите односи меѓу полицијата, јавното обвинителство и судот во претходната постапка, Македонска ревија за кривично право и криминологија, бр. 1, 200.
- Г. КАЛАЈЦИЕВ, Замки и заблуди на реформата на истрагата, во Зборник на трудови на Правните факултети во Скопје и Загреб, Скопје/Zagreb, 2009, 165.
- Г. КАЛАЈЦИЕВ, Позначајни концептиски разлики во реформата на истрагата во Хрватска и Македонија, во Зборник на трудови на Правните факултети во Скопје и Загреб, Zagreb, 2010.
- Г. КАЛАЈЦИЕВ, Д. ИЛИЋ, Формирање, организација и функционирање на правосудната полиција и истражните центри на јавното обвинителство, Македонска ревија за кривично право и криминологија, бр. 2, 2009, 121-154.
- G. KALAJDZIEV, New Relationships between the Police and the Public Prosecutors Office in the Republic of Macedonia, Iustinianus Primus Law Review, Vol. 2, 2011 (dostupno na <http://www.law-review.mk/pdf/02/Gordan%20Kalajdziev.pdf>).
- G. KALAJDZIEV, Право на сиромашните на бранител, Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ Скопје, 2013, стр. 173-188.
- G. KALAJDZIEV, Bitnije dileme i razlike u reformi istrage u državama bivše Jugoslavije, u: Zborniku radova: Kriminalističko-krivično procesne karakteristike istrage prema Zakonu o krivičnom postupku u prošloj deceniji, Vol. 5, br. 1 (novembar 2012), str. 432-443.
- D. KRAPAC, Suvremeni prethodni krivični postupak – nastanak i glavne značajke, Naša zakonitost, br. 2-3, Zagreb, 1989, 287-332.
- Д. КРАПАЦ, Reforma mješovitog kaznenog postupka: potpuna zamjena procesnog modela ili preinaka prethodnog postupka u stranački oblikovano postupanje, Зборник на трудови на Правниот факултет „Јустинијан



- Први“ Скопје и Правниот факултет во Загреб во чест на проф. д-р  
Фрањо Бачиќ, Загреб/Скопје, 2007, 177-199.
- Д. КРАПАЦ, В. КАМБОВСКИ, Г. БУЖАРОВСКА, Г. КАЛАЈЦИЕВ,  
Стратегија за реформа на казненото право на Р. Македонија,  
Министерство за Правда, Скопје, 2007 (dostupno на  
[www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/profiles/FyromCrimStrategy\\_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/profiles/FyromCrimStrategy_en.pdf)).
  - Н. МАТОВСКИ, Г. БУЖАРОВСКА, Г. КАЛАЈЦИЕВ, Казнено  
процесно право, Академик, Скопје, 2011.
  - D. NOVOSEL, Prijedlozi i predložena rješenja o istrazi i posebnim istražnim  
radnjama u nacrtu Zakona o kaznenom postupku Republike Hrvatske i tekstu  
prednacrtu Zakona o kaznenom postupku Republike Makedonije,  
Македонска ревија за кривично право и криминологија, год. 15, бр. 2-  
3, Скопје, 2008.
  - В. PAVIŠIĆ, Europski sustavi kaznene istrage na početku trećeg milenija, u:  
Зборник на трудови на Правните факултети во Скопје и Загреб,  
Скопје/Zagreb, 2007, 321-341.
  - В. PAVIŠIĆ, Pogled na prethodni postupak u europskom kaznenom pravu, u:  
Suzbijanje kriminaliteta, Beograd-Kragujevac, 2004, 463-469.
  - J. PAVLIČEK, Uloga istražitelja u kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za  
kazneno pravo i praksu, Vol. 16, br. 2, 2009, 895.
  - D. RADULOVIĆ, Концепција istrage u krivičnom postupku u svijetlu novog  
krivičnog procesnog zakonodavstva, u: Savremene tendencije krivičnog  
procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva  
(normativni i praktični aspekti), publikacija, Misija OEBS-a u Srbiji,  
Beograd 2012, str. 11-22.
  - L. VALKOVIĆ, Procesna prava odbrane prema V. Noveli Zakona o  
kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, broj  
2/2013, str. 521-554.



**Dr Nikola MATOVSKI**

**Professor at Faculty of Law „Justinijan Prvi“, Skopje**

**CONCEPT OF INVESTIGATION AND REFORMED  
CRIMINAL PROCEDURE IN MACEDONIA**

*Reform of criminal procedure opened Pandora's Box which imposed several theoretical questions related to the character of the new prosecutorial investigation. States divided into two groups. The first group kept unilateral character and formality of investigation, and investigative actions were transformed into so called evidentiary actions, while the second group deformed investigation. Consequently, the key question is evidential value of results of investigation at the trial. Answers to these questions are crucial for the position and rights of the defendant in the procedure. At the moment there is a big difference in understanding of "equality of weapon" of the parties to the proceedings, while the judiciary of the European Court of Human Rights is also understood differently. The authors are defending the thesis that participation of defence in formal evidentiary actions of the public prosecution is harmful for defence because it legitimises supremacy of state prosecution authorities. Efficiency of criminal proceedings will be achieved only if the efficiency of investigation by the prosecution authorities is justly balanced with rights of the defence.*

**Keywords:** *criminal proceedings, investigation, reform, defendant, police, defender, efficiency*

*Prof. dr Katja ŠUGMAN STUBBS,  
Pravni fakultet Univerziteta  
u Ljubljani*

*Pregledni članak  
UDK: 343.132(497.4)  
Primljeno: 12. marta 2014. god.*

## SLOVENAČKO KRIVIČNO PROCESNO ZAKONODAVSTVO I KONCEPT ISTRAGE

*U radu je prikazan koncept istrage u slovenačkom krivičnom procesnom zakonodavstvu tokom poslednje dve decenije i izvršena analiza nedostataka i prednosti istrage kao posebne faze postupka. Sadržinski posmatrano predmetna problematika je obrađena kroz uvodne napomene i četiri grupe pitanja. Prva grupa pitanja posvećena je prikazu koncepta istrage i njenim karakteristikama u pozitivnom slovenačkom krivičnom procesnom zakonodavstvu (ZKP). Druga grupa pitanja posvećena je analizi promene procesnog položaja istražnog sudije kao jednog od važnijih obeležja dosadašnjeg procesa reforme slovenačkog ZKP. Nakon ovog sledi analiza instituta koji obzirom na svoj karakter sve više isključuju istragu kao posebnu fazu postupka. Reč je o pojednostavljenim formama postupanja u krivičnim stvarima čija je faktička realizacija neovisna od istrage kao faze krivičnog postupka. Slučaj sa neposrednom optužnicom i mehanizmom sporazumnog rešavanja predmeta (sporazum o priznanju krivice i ročište o izjašnjavanju o krivici). Na kraju, kao četvrta grupa pitanja su pitanja razloga za i protiv ukidanja istrage kao posebne faze postupka.*

**Ključne reči:** Slovenija, istraga, istražni sudija, reforma, ZKP, sporazum o priznanju krivice, neposredna optužnica, ročište za izjašnjavanje o krivici.

## 1. Uvodne napomene

U teoriji krivičnog postupka, istraga vodi poreklo od inkvizitorskog modela krivičnog postupka i karakteristična je (tačnije bila je karakteristična) za kontinentalne sisteme krivičnog prava.<sup>1</sup> U ovom modelu prethodni postupak se sastoji iz dve faze: (a) faze koju vodi policija ili (u kasnijem istorijskom razvoju) javni tužilac i (b) faze istrage.<sup>2</sup> Ovu drugu fazu sprovodi sudski organ koji se naziva istražni sudija (na engleskom jeziku je to *investigating magistrate*).<sup>3</sup> Anglosaksonski pravni sistemi s druge strane počivaju na drugačijim konceptualnim pretpostavkama; njihov prethodni postupak se sastoji od samo jedne faze kojom rukovodi policija i/ili javni tužilac. Oni nikada nisu imali fazu koja je analogna istražnoj fazi ili istražnog sudiju. Mnoge države pravnog sistema kontinentalnog tipa su se povele za primerom država anglosaksonskog pravnog sistema<sup>4</sup> tokom poslednjih decenija ukinuvši fazu istrage zajedno sa istražnim sudijom koji je bio *dominus litis* u ovoj fazi (ili su pak otpočele takav proces).<sup>5</sup>

## 2. Koncept istrage i njene osnovne karakteristike

U krivičnoprocesnoj teoriji se razlikuje nekoliko tipova modela krivičnog postupka.<sup>6</sup> Najčešća podela je na akuzatorski i inkvizitorski model

- 
- 1 V. Bayer, *Kazneno procesno pravo: odabrana poglavlja, Povjesni razvoj kaznenog procesnog prava*, MUP, Zagreb, 1995.
  - 2 Kako primer holandskog zakona pokazuje: „U Holandiji faza prethodnog postupka igra važnu ulogu u krivičnom postupku. Prethodni postupak je podeljen na dva dela: izvidaj koji sprovodi policija pod nadzorom javnog tužioca posle koga sledi, kada je to potrebno, sudski prekrivični postupak pod nadzorom istražnog sudije. Sudski prekrivični postupak ima za cilj da razjasni pitanja i prikupi informacije.” L. Meintjes-Van der Walt, *Pre-Trial Disclosure of Expert Evidence: Lessons from Abroad*, *South African Journal of Criminal Justice*, tom 13, 2000, str. 150.
  - 3 Anglosaksonska akademska literatura uglavnom koristi naziv „investigating magistrate” za sudski organ koji je *dominus litis* u istražnoj fazi na osnovu koncepta njihovog sudije za prethodni postupak koji se zove „magistrate”. U kontinentalnom delu Evrope se uglavnom koristi termin „investigating judge” (istražni sudija) za taj sudski organ, što je i termin korišćen u ovom radu.
  - 4 Vogler čak pominje „pomeranje ka adversarnom sistemu u celom svetu”. R. Vogler, *Reform Trends in Criminal Justice: Spain, France and England & Wales*, *Washington University Global Studies Law Review*, tom 4, 2005, str. 631.
  - 5 Tako je Nemačka ukinula institut istražnog sudije sedamdesetih godina. M. D. Dubber, *American Plea Bargains, German Lay Judges, and the Crisis of Criminal Procedure*, *Stanford Law Review*, tom 49, 1997, str. 547-605. Italija je ukinula istražnog sudiju tokom sprovođenja velike adversarne reforme krajem devedesetih. C. Li, *Adversary System Experiment in Continental Europe: Several Lessons from the Italian Experience*, *Journal of Politics and Law*, 2008, tom 1, br. 4.
  - 6 U vezi opšteg pregleda vidi: R. Vogel, *A World View of Criminal Justice*, Ashgate, Hants, 2005, str. 3-8.

krivičnog postupka.<sup>7</sup> U teoriji kontinentalnog krivičnog postupka se pravi razlika u okviru tzv. inkvizitorskog tipa između srednjovekovnog inkvizitorskog tipa postupka i drugog tipa, tzv. mešovitog postupka,<sup>8</sup> koji se odnosi na većinu kontinentalnih modela posle *Code d'instruction criminelle* iz 1808. godine iz vremena Napoleona. Model slovenačkog krivičnog postupka vodi poreklo od tog Napoleonovog zakonika, kao i nasleđenog modela korišćenog u bivšoj Jugoslaviji. Kako je zasnovan na tom modelu, još uvek ima prethodni postupak iz dve faze: deo koji vodi policija i istražnu fazu.<sup>9</sup>

Aktuelni Zakonik o krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZKP), prvi slovenački ZKP od raspada bivše Jugoslavije, usvojila je Narodna skupština Republike Slovenije u septembru 1994. godine<sup>10</sup> i od tada je već dvanaest puta menjan.<sup>11</sup> Većina najistaknutijih karakteristika je preuzeta iz strukture ZKP-a bivše Jugoslavije iz 1967. godine, mada su neke značajne izmene unete u poslednjih dvadeset godina skoro isključivo išle u pravcu adversarnog pristupa. Neke od tih izmena su uticale na strukturu prethodnog postupka, a mnoge od njih menjaju prirodu faze istrage i instituta sudije za prethodni postupak, odnosno predpretresnog sudije.

Kako bi se razumele te izmene, prvo moramo da pogledamo strukturu slovenačkog prethodnog postupka. On se sastoji iz dva dela:

(a) pretkrivičnog postupka (slov. *predkazenski postopek*) i

- 
- 7 Na osnovu rada Talkota Parsonsa, Herbert Paker je razvio ideju o dva modela krivičnog postupka: model kontrole kriminaliteta (crime control model) i model pravnih garancija (due process model); prvi je inkvizitorski, dok je drugi adversarni model. H. L. Packer, Two Models of the Criminal Process, University of Pennsylvania Law Review, 1964, tom 113, br. 1, str. 1-68. Dobro je poznata i podela prema nivou aktivnosti države: u kontinentalnim evropskim državama, u kojima je ukorenjena inkvizitorska tradicija, država je aktivnija nego u onima anglosaksonske tradicije. Vidi: M. Damaška, *The Faces of Justice and State Authority*, Yale University Press, Nju Hejven, 1986. Kasnije se pojavila podela na adversarni i neadversarni model krivičnog postupka. Vidi: T. Volkman-Schluck, *Continental European Criminal Procedures: True or Illusive Model*, American Journal of Criminal Law, tom 9, 1981, str. 3-4.
- 8 A. Esmein, *A History of Continental Criminal Procedure: With Special Reference to France*, The Lawbook Exchange, New Jersey, 2007, str. 3-11.
- 9 Kako to Tak ističe, isto je i u Holandiji: postoji policijska istraga kao faza prethodnog postupka i druga faza koju vodi istražni sudija. P. J. P. Tak, *The Dutch Prosecutor: A Prosecution and Sentencing Officer*. U: *The Prosecutor in Transnational Perspective* (ur. E. Luna, M. Wade.), Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 142.
- 10 Uradni list Republike Slovenije br. 63-2168/94.
- 11 Uradni list Republike Slovenije br. 72-3622/98 ZKP-A, 6-213/99 ZKP-B, 66-3053/2000 ZKP-C, 111/2001 ZKP-D, 56/03 ZKP-E, 43/2004 ZKP-F, 101/2005 ZKP-G, 14/2007 ZKP-H, 68/2008 ZKP-I, 77/2009 ZKP-J, ZKP-J, 91/2011 ZKP-K, 47/2013 ZKP-L; najznačajniji su amandmani ZKP-A, ZKP-E i ZKP-K.

(b) faze istrage (slov. *preiskava*).<sup>12</sup>

Iz tog razloga moramo da uzmemo u obzir dve vrlo različite faze krivičnog postupka kada govorimo o prethodnom postupku: (a) pretkrivični postupak koji vodi policija i sve više državni tužilac; (b) i istražnu fazu (*strictu sensu*) kao pretežno sudsku fazu u kojoj je istražni sudija *dominus litis*.

Prethodni postupak obično počinje krivičnom prijavom koju najčešće podnosi žrtva policiji ili državnom tužiocu. Policija je dužna da istraži svako krivično delo koje je prijavljeno (prema načelu zakonitosti) i nema diskreciona prava pri postupanju. Od prvog ZKP-a iz 1994. godine postoji stalna tendencija jačanja uloge javnog tužioca u ovoj fazi. Kako je Slovenija nasledila model bivše Jugoslavije, slovenački zakon iz 1994. godine je takođe krenuo od rešenja po kome je policija *dominus litis* tokom prethodnog postupka. U skorije vreme uloga državnog tužioca postaje sve snažnija: npr. tužilac ima pravo da nadzire rad policije i daje naloge u vezi istrage krivičnog dela (čl. 160a ZKP-a).

Policija koristi svoja istražna ovlašćenja (koja uređuje Zakon o zadacima i ovlašćenjima policije (ZZOP)<sup>13</sup> i ZKP) uglavnom tokom pretkrivične faze krivičnog postupka (pre početka sudske istražne faze koju vodi istražni sudija), kada može da postupa kao autonomni istražni organ osim u slučaju formalnih istražnih radnji (kakve su npr. pretres stana, prisluškivanje telefonskih razgovora) za koje je potreban pismeni nalog istražnog sudije. Po završetku policijske istrage, predmet se prosleđuje državnom tužiocu koji donosi odluku da li postoji utemeljen razlog za sumnju (standard sličan engleskom *probable cause*) ili za (1) sprovođenje formalne istrage od strane istražnog sudije (kod teških i složenih krivičnih dela) ili za (2) podnošenje tzv. neposredne optužnice (kada nema faze istrage, ali samo u slučajevima krivičnih dela za koja su propisane zatvorske kazne do osam godina) ukoliko su dokazi koji su prikupljeni o krivičnom delu i njegovom počiniocu dovoljan osnov za podizanje neposredne optužnice. (3) U blažim slučajevima, državni tužilac može da uputi predmet na alternativne postupke preko izricanja vaspitnih mera ili sklapanja sporazuma o

---

12 Kako ne bi došlo do zabune u vezi termina, dosledno ćemo koristiti termin „faza istrage” za fazu krivičnog postupka u Sloveniji koju vodi istražni sudija, a ne samo izraz istraga kako se originalno koristi na slovenačkom (iako bi to bio adekvatan prevod). Ako bismo koristili samo termin istraga kako je originalno na slovenačkom jeziku (*preiskava*) nastala bi zbrka, jer se ovaj izraz koristi kao uopšten termin koji pokriva postupanje policije i tužilaštva pre podizanja optužnice ili čak pre suđenja. U slovenačkom krivičnom postupku, kao i u mnogim drugim krivičnim postupcima koji imaju prethodni postupak koji se sastoji iz dva dela, faza istrage je specifična faza koja bi trebalo da se razlikuje od prethodnog postupanja policije i tužilaštva.

13 Uradni list Republike Slovenije br. 15/2013.

priznanju krivice. (4) Ukoliko se posle okončanja prethodnog postupka utvrdi da ne postoji razlog za raniju sumnju da je počinjeno krivično delo ili da ga je počinila određena osoba, državni tužilac mora da odustane od krivičnog gonjenja.

Svrha faze istrage je prikupljanje podataka i dokaza koji su neophodni kako bi tužilac doneo odluku da li da podigne optužnicu ili da odustane od krivičnog gonjenja i prikupljanja dokaza za koje postoji opasnost da neće biti mogućnosti da budu izvedeni za vreme suđenja<sup>14</sup> (čl. 167 (2) ZKP-a). Posle donošenja predloga tužioca za pokretanje faze istrage, istražni sudija proverava da li su dokazi koje je podneo tužilac dovoljno jaki da bi moglo da se zaključi da postoji utemeljen razlog za sumnju da bi odluka o pokretanju faze istrage bila doneta. Pre donošenja odluke o pokretanju faze istrage, istražni sudija mora da sasluša okrivljenog (čl. 169 (2) ZKP-a). Kada je faza istrage pokrenuta, istražni sudija, koga obavezuje inkvizitorski princip, sprovodi istragu po službenoj dužnosti u kojoj utvrđuje istinu i ima zadatak da utvrdi činjenice potrebne kako bi doneta zakonita odluka bila što potpunija i tačnija (čl. 17 ZKP-a).

### 3. Promene procesnog položaja istražnog sudije kao obeležje dosadašnjeg procesa reforme slovenačkog ZKP

Tokom poslednjih decenija je uloga istražnog sudije pretrpela nekoliko ozbiljnih transformacija. Prvobitno zamišljen kao neko ko prikuplja dokaze i potpuni *dominus litis* u fazi istrage, on je postepeno razvio novu ulogu; ulogu sudije zaduženog za slobode. Osim njegove tradicionalne istražne uloge, on sve više preuzima i pravu funkciju sudije za prethodni postupak, sudije koji daje odobrenja javnim tužiocima ili policiji za sprovođenje invazivnih istražnih mera.<sup>15</sup>

Razmotrimo prvo istražnu ulogu koju obavlja istražni sudija. U fazi istrage, istražni sudija ima istražna ovlašćenja u punom obimu, mada može (u određenim slučajevima) da ih prenese na policiju kako bi određene istražne radnje bile sprovedene (čl.172. ZKP-a). Kako je već ranije rečeno, faza istrage

---

14 Ovo je u funkciji obezbeđenja dokaza. Holandski istražni sudija ima istu funkciju, kao i francuski judge d'instruction. P. J. P. Tak, The Dutch Prosecutor: A Prosecution and Sentencing Officer. In: The Prosecutor in Transnational Perspective (ur. E. Luna, M. Wade), Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 143, V. L. Schwartz, Party-Prosecutor vs. Neutral Judge d'instruction, Stanford University, 2007, str. 5-6.

15 Tako u Holandiji, na primer, istražni sudija izdaje sudske naloge za sprovođenje invazivnijih mera. P. J. P. Tak, The Dutch Prosecutor: A Prosecution and Sentencing Officer. In: The Prosecutor in Transnational Perspective (ur. E. Luna, M. Wade), Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 142-143.

otpočinje saslušanjem okrivljenog što je obavezno postupanje u istrazi (čl. 169 (2) ZKP-a). Potom sprovodi istražne radnje po službenoj dužnosti (*ex officio*) ali isto tako sprovodi istražne radnje koje predlažu stranke, a posebno državni tužilac (čl. 177 (1) ZKP-a). U ovom svojstvu, sudija i dalje ispunjava svoju ulogu istražnog organa, koja je nasleđena od srednjovekovnog inkvizitora.<sup>16</sup> Kako je to Fišer primetio, istražni sudija (u ovoj ulozi) se često nalazio u situaciji da bude samo produžena ruka policije, vodeći računa da se dokazi prikupljeni u toku policijske faze prethodnog postupka pretoče u „formalni” oblik u kome sud može da ih prihvati kao dokaz.<sup>17</sup>

U prošlosti je institut istražnog sudije igrao važnu ulogu pri odlučivanju da li je predmet spreman za krivično gonjenje.<sup>18</sup> Luna i Vejd ističu da je od procene istražnog sudije na kraju faze istrage zavisilo da li će predmet ući u sudski postupak ili ne.<sup>19</sup> Ukoliko bi utvrdio da nema dovoljno dokaza, imao je ovlašćenja da odustane od daljeg postupanja. U slovenačkom krivičnom postupku, takva odluka je uvek u rukama državnog tužioca (čl. 180. ZKP-a) ili vanraspravnog sudskog veća (čl. 181. ZKP-a). Tako da već u tome možemo da vidimo da je uloga istražnog sudije oslabljena u tom pogledu.<sup>20</sup>

Postoji ipak druga uloga istražnog sudije, a to je uloga sudije za slobode.<sup>21</sup> Gledano kroz istoriju slovenačkog krivičnog postupka, ova uloga je počela da se razvija mnogo kasnije, posle odluke Ustavnog suda da su pojedine odred-

---

16 U Francuskoj je istražni sudija u prošlosti imao sličnu funkciju: kontrolisao je fokus i rezultate faze prethodnog postupka s ciljem da se potpunije stvar istraži i pripremi le dossier (sudski spis). E. Luna, M. Wade (ur.), *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2012, str. xiv.

17 Z. Fišer, *Predkazenski postopek*, U: *Izhodišča za nov model kazenskoga postopka* (K. Šugman (ur.)), Inštitut za kriminologijo, Ljubljana, 2006, str. 74.

18 M. Ploscowe, *The Organization for the Enforcement of the Criminal Law in France, Germany and England*, American Institute of Criminal Law and Criminology, 1936, tom 27, str. 319. Vidi i kod: L.M. Diez-Picazo, *Should Public Prosecution be Independent? U: The Europeanization of Law: The Legal Effects of European Integration* (F.G. Snyder (ur.)), Hart Publishing, Oxford, 2000, str. 42.

19 E. Luna, M. Wade (ur.), *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2012, str. xiv.

20 Možemo da uočimo istu tendenciju i u francuskom i holandskom krivičnom postupku. Uloga tužilaštva je proširena, a smanjena je uloga istražnog sudije. J. Hodgson, *Guilty Pleas and the Changing Role of the Prosecutor in French Criminal Justice*, U: *The Prosecutor in Transnational Perspective* (E. Luna, M. Wade, (ur.)), Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 116-134, P. J. P. Tak, *The Dutch Prosecutor: A Prosecution and Sentencing Officer*, U: *The Prosecutor in Transnational Perspective* (E. Luna, M. Wade, (ur.)), Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 142.

21 Zanimljivo je da je u Francuskoj, kolevci judge d'instruction, ne određuje istražni sudija pritvor, već poseban sudski organ koji se naziva judge des libertes et de la détention (JLD). Ovaj institut je ustanovljen 2000. godine. M. E. Martin, *Le role de judge des libertés et de la détention en procedure penale*, Faculté de droit de Grenoble, 2006, str. 4 .



be o istražnim merama neustavne.<sup>22</sup> Pojavila se preka potreba da se ustanovi sudski organ koji može da odobri tužilaštvu pravo da sprovodi određene mere kojima se krše Ustavom zagaranтована prava okrivljenog. S obzirom na to da nije postojala pogodnija institucija za obavljanje takve uloge, ovo pravo je dato istražnom sudiji, koji od tada postupa i kao sudija za slobode (sudija za prethodni postupak). Ovo se posebno odnosi na fazu prethodnog postupka, kada izdaje određene naloge na predlog državnog tužioca. Primeri koji to dobro ilustruju su: (a) izdavanje naloga kojim se određuje pritvor i (b) izdavanje različitih naloga kojima se odobrava sprovođenje invazivnih istražnih mera od strane policije i tužioca.

Istražni sudija može da odredi pritvor na zahtev državnog tužioca (čl. 20 (1) Ustava Republike Slovenije i čl. 201 (1) ZKP-a). Ročište se organizuje kao stranački postupak, a istražni sudija obavlja ulogu nepristrasnog sudije koji odlučuje da li su određeni zakonski uslovi neophodni za određivanje pritvora ispunjeni.<sup>23</sup> Isto je i kada se odlučuje da li su ispunjeni uslovi za određivanje drugih mera koje ozbiljno narušavaju ustavna prava (npr. pravo na privatnost). Slovenački sistem istražnih mera počiva na pretpostavci da blaže oblike istražnih mera (kakvi su uzimanje otisaka prstiju, provere identiteta, pretresanje lica ili uviđaj) policija može da sprovodi po službenoj dužnosti. S druge strane, odobrenje suda u obliku sudskog naloga je potrebno za izvršenje mera koje su invazivnije i više zadiru u prava građana kao što su: (a) neke istražne mere (npr. kućni pretres, prikrivene mere); (b) mere ograničavanja slobode (npr. pritvor). U takvim slučajevima istražni sudija određuje konkretnu istražnu meru na predlog javnog tužioca ukoliko i kada se steknu određeni uslovi: npr. određen stepen dokazanosti, ako je reč o jednom od navedenih krivičnih dela, ako je

---

22 Bilo je nekoliko izuzetno važnih odluka Ustavnog suda povodom Zakonika o krivičnom postupku pošto je Ustavni sud ukinuo skoro sve istražne mere kao neustavne. Ukinute su odredbe o pritvoru (U-I-18/93, U-I-50/09), odredbe o prikrivenim istražnim merama (U-I-U-I-25/95 i U-I-272/98), odredbe o oduzimanju imovine (U-I-296/02), i čitav sistem uzimanja iskaza okrivljenog (U-I-92/06-27). Više o tome u: K. Šugman, *Kazenskoprocesna doktrina v luči odločb Ustavnega sodišča RS*, Zbornik znanstvenih razprav, tom 63, 2003, str. 469-502.

23 A to su: (1) postojanje utemeljenog razloga za sumnju da je određeno lice počinilo krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti i (2) postojanje jednog ili više od sledećih razloga: (a) lice se skriva, njegov identitet ne može da se utvrdi ili ako postoje druge okolnosti koje upućuju na opasnost od bekstva; (b) postoji osnov za sumnju da će uništiti tragove krivičnog dela ili posebne okolnosti ukazuju na to da će ometati krivični postupak uticanjem na svedoke i saučesnike; (c) težina krivičnog dela, način na koji je delo počinjeno, lična svojstva lica koje je počinilac dela, ili bilo koje druge posebne okolnosti koje ukazuju na to da će to lice ponoviti krivično delo, dovršiti pokušano krivično delo ili ostvariti pretnje da će počiniti krivično delo (čl. 201 (1) ZKP-a).



takva mera u skladu sa načelom srazmernosti i ako se isti rezultat ne bi mogao postići upotrebom neke druge blaže mere.<sup>24</sup>

Može se dakle primetiti da istražni sudija u tom pogledu postupa kao čist sudski organ, postupa i odlučuje na sličan način kao i sudija koji vodi sudski postupak. Nikada ne radi po službenoj dužnosti (*ex officio*) kako bi to činio „pravi” istražni organ; on reaguje na predloge tužilaštva. To ga automatski stavlja u položaj onoga ko kritički procenjuje zahtev tužioca, a s druge strane razmatra ga i u odnosu na prava okrivljenog i zakonom propisane uslove. Samim tim je stavljen u poziciju nezavisnog, nepristrasnog sudije koji postupa kao sudija za slobode, a ne istražni organ.

#### 4. Ukidanje istrage kao posebne faze postupka (Da ili ne?)

Iako su neke slovenačke vlade označavale kao politički prioritetan cilj ukidanje faze istrage, u tome nikada nisu u potpunosti uspele. Međutim, mnogo je bilo koraka koji su u slovenačkom krivičnoprocesnom pravu, posredno i neposredno, umanjili značaj faze istrage.

Kao prvo, mogućnost podizanja tzv. neposredne optužnice bez saglasnosti istražnog sudije od strane javnog tužioca je proširena (onda kada tužilac proceni da je faza istrage nepotrebna; čl. 170 (6) ZKP-a). Pre 2003. godine ta mogućnost je postojala samo za krivična dela za koje je propisana maksimalna kazna od pet godina zatvora, amandmanom ZKP-E ova mogućnost je proširena na krivična dela za koja je propisana maksimalna kazna zatvora od osam godina.<sup>25</sup> Rezultat ove izmene je da se faza istrage mnogo ređe sprovodi, a uloga tužioca pri nezavisnom odlučivanju o toku postupka dobija na značaju.

Druga važna izmena koja umanjuje značaj faze istrage je uvođenje u slovenački pravni sistem dva mehanizma sporazumnog rešavanja predmeta. Oba ova mehanizma su dala svoj doprinos velikoj promeni toka našeg krivičnog postupka. Prvi je sporazum o priznanju krivice. Tužilac i odbrana mogu da sklope sporazum o priznanju krivice, pri čemu se dogovara (između ostalog) koju će kaznu okrivljeni dobiti ukoliko prizna krivicu (čl. 450a-450č ZKP-a). Ovi postupci su odgovorni za smanjenje opterećenja sudova od oko 10%. Međutim, postoji još češći način okončanja postupka, to je novouvedeno pretpretresno

---

24 Više o tome u: K. Šugman, Pomen dokaznih standardov v kazenskem postopku, Zbornik Znanstvenih razprav PF v Ljubljani, 2007, tom 67, str. 245-266.

25 Slična je situacija i u Holandiji; tužilac zahteva fazu istrage samo kod najtežih krivičnih dela. Vidi: P. J. P. Tak, *The Dutch Prosecutor: A Prosecution and Sentencing Officer*, U: *The Prosecutor in Transnational Perspective* (E. Luna, M. Wade, (ur.)), Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 142.

ročište (ročište o izjašnjavanju o krivici).<sup>26</sup> Ova nova faza koja je uvedena u krivični postupak počinje kada tužilac podigne optužnicu. Svrha ove faze je da sudija za prethodni postupak proveri (a) da li okrivljeni priznaje krivicu, (b) potvrdi da su dokazi prihvatljivi i (c) da pruži priliku obema strankama da podnesu različite predloge, i uopšte (d) pripremi predmet za suđenje (čl. 185a-285f ZKP-a). Za našu temu je bitna samo tačka (a), tj. pitanje priznanja krivice okrivljenog. Pokazalo se da u oko 40% slučajeva, okrivljeni priznaje krivicu na ročištu o izjašnjenju o krivici, a u tom slučaju sud prelazi na fazu izricanja presude.

Kada se sve uzme u obzir, u poslednje dve godine svedoci smo opadanja od 50% u broju predmeta u radu u prvostepenim sudovima. To znači da se dešava pomeranje ka krivičnom postupku kojim dominira tužilac. Oko polovina predmeta se rešava (uglavnom) na osnovu dokaza prikupljenih od strane tužioca (uz pomoć policije). Istražni sudija i dalje sprovodi fazu istrage, ali ona drastično gubi na značaju, pošto i tužilac učestvuje u nekakvoj igri nadajući se da će u jednom trenutku okrivljeni priznati krivicu u toku postupka i priprema se za taj trenutak.

Treći trend zbog koga opada značaj faze istrage je opšti trend sve većeg oslanjanja na materijalne i tehnološki napredne dokaze, a manje na usmene izjave. Istražni sudija najviše dolazi do izražaja kada ispituje okrivljenog ili svedoke, a retko kad je uključen u prikupljanje materijalnih dokaza.<sup>27</sup> Većinu stvarnih dokaza prikuplja u današnje vreme policija ili ih pružaju i tumače sudski veštaci. Poslednjih decenija se krivično pravosuđe oslanja više nego ikad na naučna otkrića i stvarne dokaze, posebno od pronalaska prikrivenih tehnika (npr. prisluškivanje telefona, oduzimanje računarskih podataka) i novih tehnika (npr. digitalni dokazi, korišćenje fMRI skenera). U ovom pogledu uloga istražnog sudije sve više slabi.<sup>28</sup>

---

26 Oba mehanizma su uvedena amandmanom ZKP-K iz 2011. godine koji je stupio na snagu u maju 2012.

27 U Sloveniji, faza istrage uključuje u prosequi ispitivanje okrivljenog i jednog ili dva svedoka. Bošnjak zaključuje da je najčešća svrha istrage obezbeđivanje dokaza za suđenje, a ne sama istraga slučaja. M. Bošnjak, *Potek kazenskih postupkov v Sloveniji*, Pravna praksa, Ljubljana, 2005, str. 422-423.

28 T. F. Kiely, *Forensic Evidence: Science and the Criminal Law*, CRC Press, 2006.

## 5. Pozitivne i negativne strane sudske istrage

### 5.1. Utvrđivanje istine

Definitivna prednost istražnog sudije je to što je u pitanju sudski organ, a ne stranka u postupku<sup>29</sup>. U istragama koje počivaju na tužiocu možemo se mnogo manje osloniti na tužioca da će obezbediti dokaze kojima se dokazuje nevinost okrivljenog. Tužilac je stranka u postupku s jednim krajnjim ciljem: da otkrije počinioca, optuži ga i obezbedi osuđujuću presudu za okrivljenog. Njegova efikasnost se meri prema broju osuđujućih presuda. Ovo ga stavlja u situaciju da (čak i nenamerno) previđa dokaze u korist okrivljenog. To nije slučaj s istražnim sudijom.<sup>30</sup> Iako ni on nije potpuno nepristrasan (zbog svoje istražne uloge) on ipak traži i dokaze u korist okrivljenog ili po službenoj dužnosti (*ex officio*, čl. 171. ZKP-a) ili prilikom podnošenja predloga od strane odbrane (čl. 177 (1) ZKP-a). Njega obavezuje dužnost da utvrdi istinu i traži kako inkriminujuće dokaze, tako i one oslobađajuće (čl. 17. ZKP-a).

### 5.2. Nejasna dvostruka uloga istražnog sudije

S druge strane, istražni sudija u Sloveniji ima nejasnu ulogu: s jedne strane dužan je da istražuje, a s druge je sudija za slobode.<sup>31</sup> Te dve uloge su psihološki nespojive: nemoguće je biti neutralan i nepristrasan, s jedne strane, i aktivno učestvovati u istrazi s druge strane. Iz tog razloga, postoji bojazan da slovenački istražni sudija naginje više ka tužilaštvu, tj. više se identifikuje sa svojom prvobitnom istražnom ulogom.<sup>32</sup> Međutim, ne može se poreći da jača svest o ulozi koju imaju sudije u zaštiti ljudskih prava poslednjih decenija.

### 5.3. Veća jednakost oružja

Pozitivna strana faze istrage je to što i u teoriji i u praksi faza koju vodi istražni sudija ima tendenciju da bude transparentnija i da garantuje više prava

---

29 V. L. Schwartz, *Party-Prosecutor vs. Neutral Judge d'instruction*, Stanford University, 2007, str. 8.

30 Kako to Jörg ističe u vezi sistema u kojima tužilaštvo vodi prethodni postupak: „Nema istražnog sudije koji utvrđuje „istinu”, a uprkos zvaničnoj retorici o nepristrasnosti i tužilaštvu, konkretne zakonske dužnosti policije i tužioca ne obuhvataju traganje za oslobađajućim dokazima.” N. Jörg, *Are Inquisitorial and Adversarial Systems Converging U: Criminal Justice in Europe: A Comparative Study* (C. Harding, ur.), Clarendon Press, Oxford, 1995, str. 48.

31 Z. Fišer, *Predkazenski postopek*, U: *Izhodišča za nov model kazenskoga postopka* (K. Šugman (ur.)), Inštitut za kriminologijo, Ljubljana, 2006, str. 74-75.

32 Vogler govori o sudiji koji obavlja kontradiktorne uloge istražnog organa i nepristrasnog zaštitnika prava. R. Vogler, *Reform Trends in Criminal Justice: Spain, France and England & Wels*, Washington University Global Studies Law Review, tom 4, 2005, str. 633.

okrivljenom. Kako to Tak ističe u vezi holandskog koncepta faze istrage: „...postoji veći stepen jednakosti oružja između branioca i javnog tužioca, i postoje veće mogućnosti koje dozvoljavaju braniocu da ima aktivniju ulogu. Pored toga, sudski pretkrivični postupak je često transparentniji, a osumnjičeni ima više prava nego tokom policijskog izviđaja.”<sup>33</sup>

Ovo bez sumnje važi i za slovenački koncept: istražni sudija, kako nije stranka u postupku, nije neposredno zainteresovan da dođe do osuđujuće presude. U tom smislu postupa mnogo transparentnije i nepristrasnije nego državni tužilac. U fazi istrage, odbrana takode ostvaruje niz prava: pravo da predlaže dokaze (čl. 177 (1) ZKP-a), pravo da prisustvuje saslušanju svedoka ili veštaka (čl. 178 (4) i (2) ZKP-a), pravo da prisustvuje sprovođenju uviđaja (čl. 178 (2) ZKP-a). Okrivljeni i njegov branilac takode mogu da postavljaju pitanja svedocima i veštacima tokom njihovog ispitivanja i i njihovi komentari ulaze u zapišnik (čl. 178 (7) ZKP-a).<sup>34</sup> Ta prava bi mogla da budu mnogo više ograničena u prethodnom postupku koji bi vodio državni tužilac.

#### 5.4. Trajanje postupka

Na kraju, jedna od često kritikovanih osobina faze istrage je i njeno trajanje. Slovenački tužioci su skloni da automatski upute predmet da bude istražen iako često nema potrebe za istragom,<sup>35</sup> pa bi lako mogla da se podnese tzv. neposredna optužnica. Drugo, saslušanja koja sprovodi istražni sudija su prečesto samo ponavljanje onoga što je već obavljeno u policijskoj stanici ili što bi moglo lako da bude ponovljeno kasnije tokom suđenja. Neki zato tvrde da je faza istrage postala suvišna.<sup>36</sup>

### 6. Zaključak

Slovenački sistem krivičnog postupka je nasledio svoju strukturu, uključujući i fazu istrage i istražnog sudiju, koji je *dominus litis* te faze, iz jugo-

---

33 P. J. P. Tak, *The Dutch Prosecutor: A Prosecution and Sentencing Officer*, U: *The Prosecutor in Transnational Perspective* (E. Luna, M. Wade, (ur.)), Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 142.

34 Odbrana ima slična prava u Holandiji. P. J. P. Tak, *The Dutch Prosecutor: A Prosecution and Sentencing Officer*, U: *The Prosecutor in Transnational Perspective* (E. Luna, M. Wade, (ur.)), Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 143.

35 Podaci pre 2005. godine pokazuju da je faza istrage bila potrebna u oko 73,7% od svih predmeta u Okružnom sudu, što se čini da je prevelik broj i potvrđuje tezu o „automatizmu”. P. Mozetič, *Učinkovitost ugotavljanja dejanskega stanja v slovenskem kazenskem postopku*, U: M. Bošnjak, *Potek kazenskih postopkov v Sloveniji*, Pravna praksa, Ljubljana, 2005, str. 363.

36 Ibidem.

slovenskog krivičnog postupka. Uprkos činjenici da su u poslednjih dvadeset godina brojni koraci učinjeni u približavanju adversarnom modelu, faza istrage je i dalje prisutna. Ipak, gubi se njen značaj i uloga u postojećem sistemu. Postoje brojni razlozi za ovo: kao prvo, novi mehanizmi koji su uvedeni kroz sporazum o priznanju krivice i ročište o izjašnjenju o krivici, koji su značajno umanjili važnost faze istrage. Drugo, mogućnost koju ima tužilac da podnese tzv. neposrednu optužnicu i tako izbegne fazu istrage je proširena i na teža krivična dela. I treće, uloga istražnog sudije je izmenjena što je dovelo do prelaska sa praktično isključivo istražne funkcije na funkciju sudije za slobode. Ova strukturna promena je mnogo doprinela promeni kako istražne sudije sebe vide. Sve više sudije sebe percipiraju kao garante prava okrivljenih, a sve manje kao istražni organ. Ova psihološka promena, koja se zasniva na promeni zakonodavstva, transformisala je funkcionisanje istražnog sudije i povećala osetljivost na zaštitu ljudskih prava tokom prethodnog postupka. U budućnosti možemo očekivati da će faza istrage zajedno sa istražnim sudijom biti ukinuta, jer za to postoje ubedljivi stručni argumenti, ali i jaki politički pritisci.

## 7. Bibliografija

- V. Bayer, *Kazneno procesno pravo: odabrana poglavlja, Povjesni razvoj kaznenog procesnog prava*, MUP, Zagreb, 1995.
- M. Bošnjak, *Potek kazenskih postupkov v Sloveniji: analiza stanja in predlogi za spremembe*, GV Založba, Ljubljana, 2005.
- M. Damaška, *The Faces of Justice and State Authority*, Yale University Press, New Haven, 1986.
- L.M. Diez-Picazo, *Should Public Prosecution be Independant, U: The Europeanization of Law: The Legal Effects of European Integration* (F.G. Snyder (ur.)), Hart Publishing, Oxford, 2000, str. 30-46.
- M.D. Dubber, *American Plea Bargains, German Lay Judges, and the Crisis of Criminal Procedure*, *Stanford Law Review*, tom 49, 1997, str. 547-605.
- A. Esmein, *A History of Continental Criminal Procedure: With Special Reference to France*, The Lawbook Exchange, New Jersey, 2007, str. 3-11.
- Z. Fišer, *Predkazenski postopek*. In: *Izhodišča za nov model kazenskega postopka* (K. Šugman (ur.)), Inštitut za kriminologijo, Ljubljana, 2006, str. 57-148.
- E. Luna, M. Wade (ur.), *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

- M. Ploscowe, *The Organization for the Enforcement of the Criminal Law in France, Germany and England*, American Institute of Criminal Law and Criminology, tom 27, 1936, str. 305-327.
- N. Jörg, *Are Inquisitorial and Adversarial Systems Converging*, In: *Criminal Justice in Europe: A Comparative Study*, (C. Harding, ur.), Clarendon Press, Oxford, 1995, str. 41-56.
- T. F. Kiely, *Forensic Evidence: Science and the Criminal Law*, CRC Press, Boca Raton, 2006.
- C. Li, *Adversary System Experiment in Continental Europe: Several Lessons from the Italian Experience*, *Journal of Politics and Law*, tom 1, br. 4, 2008, str. 13-21.
- M. E. Martin, *Le role de judge des libertés et de la détention en procedure penale*, Faculté de droit de Grenoble, 2006.
- L. Meintjes-Van der Walt, *Pre-Trial Disclosure of Expert Evidence: Lessons from Abroad*, *South African Journal of Criminal Justice*, tom 13, 2000, str. 145-159.
- P. Mozetič, *Učinkovitost ugotavljanja dejanskega stanja v slovenskem kazenskem postopku*. U: M. Bošnjak, *Potek kazenskih postopkov v Sloveniji*, Pravna praksa, Ljubljana, 2005, str. 361-414.
- H. L. Packer, *Two Models of the Criminal Process*, *University of Pennsylvania Law Review*, tom 113, br. 1, 1964, str. 1-68.
- V. L. Schwartz, *Party-Prosecutor vs. Neutral Judge d'instruction*, Stanford University, 2007, dostupno na:  
<http://www.law.stanford.edu/sites/default/files/biblio/108/138072/doc/slspublic/SchwartzVirginieL-tft07.pdf>
- K. Šugman, *Kazenskoprocesna doktrina v luči odločb Ustavnega sodišča RS*, *Zbornik znanstvenih razprav*, tom 63, 2003, str. 469-502.
- K. Šugman, *Pomen dokaznih standardov v kazenskem postopku*, *Zbornik Znanstvenih razprav PF v Ljubljani*, tom 67, 2007, str. 245-266.
- P. J. P. Tak, *The Dutch Prosecutor: A Prosecution and Sentencing Officer*. In: *The Prosecutor in Transnational Perspective* (E. Luna, M. Wade ur.), Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 135-155.
- R. Vogel, *A World View of Criminal Justice*, Ashgate, Hants, 2005.
- R. Vogler, *Reform Trends in Criminal Justice: Spain, France and England & Wels*, *Washington University Global Studies Law Review*, tom 4, 2005, str. 631-637.
- T. Volkmann-Schluck, *Continental European Criminal Procedures: True or Illusive Model?* *American Journal of Criminal Law*, tom 9, 1981, str. 1-32.

**Prof. dr Katja ŠUGMAN STUBBS**  
**Professor at Faculty of Law, University of Ljubljana**

## CRIMINAL PROCEDURAL LAW AND THE CONCEPT OF INVESTIGATION IN SLOVENIA

*This paper shows the concept of investigation in criminal procedural law in Slovenia throughout the last two decades and conducted analyses of drawbacks and positive aspects of investigation as the specific phase of the procedure. In terms of contents, these problems were analysed in introductory remarks and within four groups of questions. The first group aims to show the concept of investigation and its characteristics in positive criminal procedural law (ZKP). Second group of questions is focused on the analysis of change of investigative judge's procedural position as one of the key features of reforms of criminal procedural law conducted in Slovenia so far. This is followed by analysis of the institutes which are gradually excluding the investigation process as a particular phase of procedure due to their character. Key problem is simplification of forms of action in criminal issues with factual realisation being independent from investigation as one of the phases of criminal procedure. The case of direct indictment and mechanisms of consensual resolution of cases (agreement on admission of guilt and plea hearing). Finally, fourth group of questions concern reasons for and against abolition of investigation as a particular phase of procedure.*

**Keywords:** *Slovenia, investigation, investigative judge, reform of ZKP, agreement on admission of guilt, direct indictment, plea hearing*



*Alexey P. LYUBIMOV*  
*Doctor of Law, Professor,*  
*Moscow University of Humanities,*

*Pregledni članak*  
*UDK: 343.25(470)*  
*Primljeno: 12. marta 2014. god.*

### **ON THE DEATH PENALTY IN RUSSIA**

*The article is dedicated to the moratorium on death penalty in Russia, as well as to the legal position of the Russian state bodies on that issue. On 19 November 2009 the Constitutional Court of Russia declared that after January 1, 2010 to impose the death penalty in Russia is impossible. Question of the death penalty in Russia for almost fifteen years, and started legal history for Russia 16 May 1996, when President Boris Yeltsin issued a decree “Phasing out of the death penalty in connection with Russia’s entry to the Council of Europe”, in which in accordance with the recommendations of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe and subject to the provisions of Article 20 of the Constitution of the Russian Federation of the temporary nature of the death penalty as an exceptional punishment for especially grave crimes against life, charged with the RF Government.*

**Key words.** History, moratorium, death penalty, Russia, power, Constitutional Cou

On November 19, 2009 Constitutional Court of Russian Federation recognized that after January 1, 2010, the imposition of death penalty in Russia is impossible.

The issue of the death penalty in Russia exists for nearly a dozen years, and while legal history of Russia started on May 16, 1996 , when Russian



President Boris Yeltsin issued a Decree “On phasing out the death penalty in connection with the entry of Russia in the Council of Europe“, which in accordance with the recommendations of the Parliamentary Assembly of the European Council and the provisions of Article 20 of the Constitution of Russian Federation on the temporary nature of death penalty as an exceptional measure of punishment for especially grave crimes against life, entrusted the Government of Russian Federation within a month to prepare for submission to State Duma of the Federal Assembly of Russian Federation a federal bill on the Accession of the Russian Federation to the Protocol # 6 of 22 November 1984 of the European Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950. At the same time it was recommended to the chambers of the Federal Assembly of Russian Federation to speed up the adoption of the Criminal Code of Russian Federation, Criminal Procedural Code of Russian Federation and the Penal Code of Russian Federation. According to the Federal Law of June 13, 1996 N 64-FZ The Penal Code was enacted in January 1, 1997, which partially reduced formulations of crimes for which the death penalty may be imposed.

Furthermore, the Ministry of Internal Affairs of Russian Federation was instructed within three months to prepare and submit to the Government of Russian Federation proposals to bring the conditions of detention of persons sentenced to death, and persons whose death sentence commuted to life imprisonment, in accordance with requirements of the Standard Minimum Rules for Treatment of Prisoners, adopted by the Organization of the United Nations.

Prosecutor General of the Russian Federation was ordered to strengthen supervision compliance with the law on the conditions of detention of persons sentenced to death, and persons whose death sentence commuted to life imprisonment. The decree entered into force on the date of its signing.

Shortly after that, a moratorium on death penalty was imposed in Russia. The moratorium was supported by the decision of the Constitutional Court of Russian Federation. On February 2, 1999 the Constitutional Court of Russian Federation agreed that until the practice of sentencing by a jury is not introduced throughout the territory of Russian Federation, the death penalty shall not be imposed. The Constitutional Court has assumed that due to a paragraph 2 of Article 20 of the Constitution of the Russian Federation the death penalty is temporary and exceptional measure of punishment, and that the right to life ( that is, the right not to be subjected to deprivation of life through death penalty ) should be developed within the provisions of international treaties of the Russian Federation , as well as the generally recognized principles and norms of international law, which, in accordance with Article 15 of the

Constitution of the Russian Federation are a part of the legal system of the Russian Federation.

Thus, the Russian Federation represented by the President of the Russian Federation, the Federal

Assembly - the Russian parliament and the Constitutional Court of the Russian Federation expressed its consolidated intention to establish a moratorium on death penalty executions and to take other measures to abolish death penalty. At the same time federal authorities have demonstrated information and legal culture. [1, p. 23-24, 2, p. 34-40]

It should be emphasized that this commitment has been one of the major reasons for inviting Russia to the Council of Europe. It was based on the commitment, backed by government decisions and legal measures, including the intention to ratify the protocol number 6 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms concerning the abolition of the death penalty, Russia joined the Council of Europe.

All this clearly indicates that the Russian Federation has committed not to take actions that distort the meaning of the Protocol number 6.

Over the years, Russia abided by this moratorium until on October 29th, 2009 the Constitutional Court of the Russian Federation received a petition of the Supreme Court for an official clarification of paragraph 5 of the resolution of the ruling of the Constitutional Court of 2 February 1999 # 3 -P. It was concerned with the question of whether Russia from January 1, 2010 can impose death penalty. Because of extreme urgency and importance of the question posed, this application was considered by the Constitutional Court of Russian Federation as high priority. A hearing was held on November 9, 2009 in an open plenary session of the Constitutional Court of Russian Federation, which has concluded that for the last 10 years there was a comprehensive moratorium on the death penalty in Russian Federation. During this time, stable guarantee of the right not to be subjected to the death penalty has formed. There was a legitimate constitutional and legal regime in which (taking into account the international legal trends and obligations assumed by Russia) an irreversible process has formed, aiming at the abolition of the death penalty as an exceptional measure of punishment of temporary character and intended only for a certain transitional period. Given the aforementioned, a fateful decision was made for modern Russia that after January 1, 2010 the imposition of the death penalty in Russia is impossible. The position of the Constitutional Court of Russian Federation, stated in its decision of November 19, 2010, reads as follows: "... execution of this Regulation in respect to the introduction of the jury on the entire territory of the Russian Federation does not open the possibility of imposition of the death penalty, including for convictions on the

basis of jury žs verdict . “ [3]

Recently, a question has arisen about the abolition of the death penalty, but opinions differ on this issue. Chairman of the Duma Committee on Constitutional Legislation and State Building Vladimir Pligin believes that the moratorium on death penalty should not be abandoned as judicial mistakes are possible.

“That practice, which we now adhere to, practice of life imprisonment, should be supported. At this moment it’s probably best not to change this practice. Emotionally, those evaluations, which given by the Minister of Interior Affairs, as well as public evaluations are often worthy of support. And no doubt that those people who have committed certain crimes deserve capital punishment “- told reporters Pligin . [4]

He noted that Russia’s position on the death penalty determined by the decision of the Constitutional Court and is currently maintained by a moratorium on it. At the same time, he said, the current practice does not guarantee the complete elimination of punishment for an innocent person”, and in our practice and in international practice this has happened before.”

«So you can imagine a horror when we are faced with a crime, and also need to imagine the horror of the other horror - when the state imposes death penalty to an innocent person”, - said Pligin .

Earlier, Interior Minister Vladimir Kolokoltcev began a discussion about the possibility of the return of the death penalty as punishment for particularly heinous crimes. He noted that as an ordinary citizen, and not as a head of the department, he does not see anything wrong in that.

This statement was made by the Russian Minister of Internal Affairs in an interview to “The final program” on NTV channel in response to a remark stating that after the murders of girls in Naberezhnye Chelny and the Irkutsk region the society again asking for the return of the death penalty as a punishment .

“I’m afraid of incurring the wrath of the opponents of the death penalty. But if not as a minister, but as a simple citizen, I would not see anything wrong for such criminals. But if you look at examples of different countries in Europe – there is one approach, in America - another approach exists; each state has its own approach to this problem, “- said Kolokoltchev . [5, p. 34-40]

He noted that in deciding in respect to whom the application of the death penalty shall be imposed, it is necessary to take into account the level of danger of the criminals and the crimes committed by them against the society.

“I believe that the death penalty in such cases - it is a normal reaction of society to a fait accompli,” - said the Minister.

How will the public debate and the discussion of officials of the legislative and executive bodies of state power will end remains to be seen.

In addition, the importance of the parliamentary ethics and the morality of laws. [6, p. 10-14]

The need for judicial protection of human rights and freedoms in Russia is increasing. [7, p. 3-5]

### Literature magazine

1. Lõbimov A. P., K voprosu ob otmene smertnoy kazni v Rossii // Predstavitel'naæ vlast' - XXI vek: zakonodatel'stvo, kommentarii, problemy - M. :2009. № 8.
2. Lõbimov A. P., Ob urovne informacionnoy i pravovoy kul'tur'y v Rossii // Predstavitel'naæ vlast' - XXI vek: zakonodatel'stvo, kommentarii, problemy - 2012. № 2,3.
3. Opredelenie Konstitucionnogo Suda RF od 19 noæbræ 2009 g. N 1344-O-P, O razpæsnenii punkta 5 rezolõtivnoy ~asti Postanovleniæ Konstitucionnog Suda Rossiyskoy Federacii ot 2 fevralæ 1999 goda N 3-P po delu o proverke konstitucionnosti polo`eniy stat'yi 41 i ~asti tret'yey stat'yi 42 Ugolovno-processual'nogo kodeksa RSFSR, punktov 1 i 2 Postanovleniæ Verhovnogo Soveta Rossiyskoy Federacii ot 16 iõlæ 1993 goda, O porædke vvedeniæ v deystvie Zakona Rossiyskoy Federacii, O vnesenii izmeneniy i dopolneniy v Zakon RSFSR, O sudoustroystve RSFSR, Ugolovno-processual'nyy kodeks RSFSR, Ugolovnyy kodeks RSFSR i Kodeks RSFSR ob administrativnyh pravonarusheniæh.
4. V Gosdume protiv otmeny moratoriy na smertnuõ kazny v Rossii. RIA Novosti  
<http://ria.ru/society/20130211/922289308.html#ixzz2jZkGiadh>
5. Kolokol'yev podder`ivaet vvedenie kazni za `estokie prestupleniæ. RIA Novosti  
<http://ria.ru/society/20130211/922289308.html#ixzz2jZlc3Uzu>
6. Lõbimov A. P., Parlamentarskaæ çtika i nravstvennosty zakonov // Predstavitel'naæ vlast' - XXI vek: zakonodatel'stvo, kommentarii, problemy - M. :2007. № 5.
7. Lõbimov A. P., Potrebnosty v sudebnoy zaãite prav i svobod ~eloveka v Rosii vozrastæet. ^em çto mo`et byty vyzvano? // Predstavitel'naæ vlast' - XXI vek: zakonodatel'stvo, kommentarii, problemy - M. :2008. № 7.

**Alexey P. LYUBIMOV**

**Doktor prava, profesor na Univerzitetu društvenih nauka u Moskvi,**

### **O SMRTNOJ KAZNI U RUSIJI**

Ovaj rad je posvećen moratorijumu o smrtnoj kazni u Rusiji kao i pravnoj poziciji državnih organa u Rusiji po tom pitanju. 19. novembra 2009. godine Ustavni sud Rusije proglasio je da će od prvog januara 2010. godine uvođenje smrtne kazne u Rusiji biti nemoguće. Pitanje smrtne kazne u Rusiji ppostavljeno je pre gotovo petnaest godina kada je 16. maja 1996 predsednik Boris Jelcin izdao uredbu "Povezanost ukidanja smrtne kazne sa ulaskom Rusije u Savet Evrope" koja je u skladu sa preporukama parlamentarne skupštine Saveta Evrope i vezano za odredbe Clana 20 Ustava ruske federacije o privremenosti smrtne kazne izuzetna kazna za narocito teške zlocine.

**Kljucne reči:** Istorija, moratorijum, smrtna kazna, Rusija, moć, Ustavni sud.

*Ivana BODROŽIĆ,  
Kriminalističko-policijska  
akademija u Beogradu*

*Pregledni članak  
UDK: 343.232:504.5/6(497.11) ; 502.14(497.11)  
Primljeno: 12. marta 2014. god.*

## **OPRAVDANOST KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE<sup>1</sup>**

*U radu se razmatra značaj životne sredine u savremenom društvu, njeno ugrožavanje i načini reagovanja, prvenstveno krivičnopravni aspekt. Nakon uočavanja potrebe reagovanja krivičnopravnim mehanizmima u oblasti zaštite prava životne sredine, kao potrebna se nameće analiza načina i sadržine te zaštite u nacionalnom krivičnom zakonodavstvu i njena usklađenost sa propisima donetim na međunarodnom nivou. U radu je zauzet stav da je krivičnopravna zaštita životne sredine opravdana, da je unapređena, u odnosu na ranija zakonska rešenja, ali je ukazano da potrebu daljeg unapređenja te zaštite zarad usklađivanja sa postojećim propisima U EU, u okviru procesa pridruživanja i sticanja statusa kandidata za članstvo u EU Republike Srbije.*

**Ključne reči:** krivična dela protiv životne sredine, legitimnost, način i sadržina krivičnopravne zaštite.

### **1. Umesto uvoda – o pojmu ekološkog prava i ekološkog kriminaliteta**

Razvoj svesti o funkcijama i značaju životne sredine za čoveka i društvo započeo je uporedo sa razvojem svesti o njenoj ugroženosti. Iako se određeni

---

<sup>1</sup> Ovaj rad je rezultat rada na projektu „Mesto i uloga policije u demokratskom društvu“, koji se realizuje na Kriminalističko-policijskoj akademiji. Rukovodilac projekta prof. dr Đorđe Đorđević.

dokumenti, koji se mogu smatrati pretečama savremenog korpusa pravnih normi, kojima se ova oblast štiti i reguliše, mogu pronaći još u drevnoj Indiji, Grčkoj i Rimu, intenzivna zaštita životne sredine i razvoj dokumenata, kojima se na celovit način pruža pravna zaštita životnoj sredini vezuje se za drugu polovinu dvadesetog veka.

Zaštita životne sredine postaje značajno pravno pitanje u trenutku, kada proces industrijalizacije i tehnologizacije društva, počinje da pokazuje osim svojih pozitivnih strana i one, koje se prepoznaju kao štetne za čoveka i njegovo okruženje. Naime, emisija štetnih materija u tri eko-medijuma, vodu, vazduh i zemljište po svom obimu i karakteru postaje u toj meri intenzivna, da se zapažaju globalne promene klime i ostalih faktora značajnih za normalan razvoj i opstanak živih organizama na planeti.

Zagađenje koje ne poznaje ograničenja i ne zaustavlja se na granicama nacionalnih država dovelo je do razvoja međunarodne saradnje zarad uređenja, očuvanja i održivog razvoja životne sredine. Donošenje dokumenata na nadnacionalnom nivou kojima se nastoji urediti oblast zaštite životne sredine<sup>2</sup>, podrazumeva razvoj nove grane prava, koju čini skup pravnih propisa kojima se na celovit i jedinstven način obezbeđuje zaštita životne sredine i određuju uslovi za korišćenje prirodnih resursa, koja se naziva ekološko pravo<sup>3</sup>. Ova grana prava podrazumeva korpus pravnih normi koje se odnose na ostvarivanje osnovnog ljudskog prava, prava na život u zdravoj životnoj sredini, zatim prava na uređeno korišćenje prirodnih i energetskih resursa, prava na smanjenje zagađenja, prava na pravovremeno i istinito obaveštavanje o stanju životne sredine, pravo na održivi razvoj životne sredine i mnoga druga, čiji je cilj označavanje prava na zdravu životnu sredinu kao jednog od najvažnijih ljudskih prava, bez čijeg poštovanja i ljudska prava prve generacije, među kojima prvenstveno pravo na život, ne mogu biti ostvarivana.

Prepoznavanje procesa ugrožavanja životne sredine može se označiti kao ključan u procesu priznavanja prava na zdravu i očuvanu životnu sredinu,

---

2 U okviru Organizacije Ujedinjenih Nacija štokholmska deklaracija iz 1972. i Deklaracija UN o životnoj sredini i održivom razvoju-Rio deklaracija iz 1992, u okviru Saveta Evrope Konvencija o građanskopravnoj odgovornosti za štete nastale usled aktivnosti opasnih po životnu sredinu iz 1993, Konvencija o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine iz 1998, u okviru Evropske Unije-Ugovor o Evropskoj uniji (čl. 175-176) i mnogobrojne direktive, poput Direktive o proceni uticaja na životnu sredinu, Direktive o pristupu informacijama iz oblasti životne sredine, Direktive o učešću javnosti u odlučivanju o pitanjima koja se tiču životne sredine, Direktive o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava itd, prema: S. Lilić, Ekološko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010, str. 83-109. i Vodič kroz EU politike – životna sredina, Norwegian Embassy, Beograd.

3 Umweltrecht-nem., Environmental Law-engl., Diritto del ambiente-ital.



kao jednog od ljudskih prava novije generacije, jer uočavanje da dolazi do nepoštovanja određenih ljudskih prava, zapravo je prvi korak ka njihovom priznavanju kao ljudskih prava na normativnom planu.<sup>4</sup>

Kao i svaki drugi sistem pravnih normi, u društvu u kojem vlada moralni i svaki drugi oblik pluralizma i sistem normi ekološkog prava polazi od pretpostavke da ga se neće pridržavati svi članovi društva, već da je njegov cilj da se najveći broj pojedinaca pridržava propisa koji ga sačinjavaju. Upravo ova druga kategorija pojedinaca, koji se ne pridržavaju normi predviđenih u ekološkim propisima, svojim nedozvoljenim delatnostima ugrožavaju i povređuju vrednosti zaštićene ekološkim propisima i stvaraju opasnost za pojedinca i društvo u celini. Ukoliko se ovaj vid nedozvoljenog ponašanja javlja u intenzivnom obliku i proizvodi visok stepen društvene opasnosti, javlja se potreba da se osim normama ekološkog prava na ovaj vid nedozvoljenih aktivnosti reaguje i normama krivičnog prava i kaznenog prava u širem smislu.

Društveno opasna ponašanja kojima se ugrožava ili povređuje životna sredina, za koja je iz tog razloga predviđena krivična ili kakva druga sankcija označavaju se pojmom ekološkog kriminaliteta. Ovaj oblik kriminalnog ponašanja u sve je većem porastu, upravo zato što razvoj savremenog društva i ekonomska korist određenih privrednih aktivnosti, koje su vezane za uništenje ili oštećenje životne sredine, nadjačava potrebu poštovanja korpusa normi kojima je ova oblast zaštićena. Ekonomski interes za sticanjem što većeg profita u odnosu sa normama ekološkog prava odnosi prevagu i ne zaustavlja štetne aktivnosti, već se one sve češće dešavaju i nanose veliku, nesagledivu štetu društvu i pojedincima, u pogledu njihovog daljeg opstanka.

Iako možda nedovoljno prepoznat kao značajan od većeg dela pojedinaca, ekološki kriminalitet u sebi nosi potencijal jednog od najopasnijih oblika društveno štetnih ponašanja, jer duboko i sistemski podriva jednu od najvažnijih pretpostavki za ostvarivanje najosnovnijih ljudskih prava, kroz uništavanje i povredu životne sredine, kao skupa osnovnih uslova koji omogućavaju život čoveka i njegov opstanak na planeti, kao takvoj.<sup>5</sup>

---

4 O konceptu ljudskih prava, njegovoj održivosti i priznavanju pojedinih na normativnom planu videti više: Z. Stojanović, Stanje i tendencije u krivičnom zakonodavstvu u oblasti zaštite ljudskih prava, Prava čoveka, br.1-2/2002, Beograd, str. 86.

5 Pravo na životnu sredinu je u modernim pravnim sistemima označeno kao jedno od elementarnih prava čoveka i kao takvo deklarativno predviđeno ustavima i drugim najvišim pravnim aktima, a o značaju koji u njima zauzima slikovito govori i postavljanje paralele između moderne i demokratski utemeljene države i ekološke države, Umweltstaat, prema: M. Škulić, Krivičnopravna zaštita životne sredine-dokazni aspekti, Pravni život, br. 9/2001, Beograd, str. 261.



## **2. Konvencija o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine – okvir za normativno uređenje krivičnopravne zaštite nacionalnih zakonodavstava**

Konvencija o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine (*Convention on the Protection of Environment through Criminal Law*) doneta je u okviru Saveta Evrope 4. novembra 1998. godine, ali je do kraja 2002, konvenciju potpisalo samo 13 zemalja, ali ni jedna nije izvršila njenu ratifikaciju, koja bi joj omogućila stupanje na snagu koje je uslovljeno sa tri potpisa o ratifikaciji.

Kao ciljevi konvencije ističu se stvaranje zajedničke krivičnopravne politike zaštite životne sredine, značaj uključivanja i represivnih mehanizama zaštite osim ostalih preventivnih, propisivanje inkriminacija, kojima se kao krivično delo predviđa kršenje propisa o zaštiti životne sredine i ostvarivanje preduslova za efikasno krivično gonjenje i kažnjavanje izvršilaca krivičnih dela protiv životne sredine, koja bi pri tom ojačala međunarodnu saradnju u ovoj oblasti.<sup>6</sup>

Konvencijom su predviđena krivična dela i prekršaji, koji su podeljeni u tri grupe u zavisnosti od stepena opasnosti, načelna pitanja međudržavne saradnje u ovoj oblasti, pitanja nadležnosti u slučajevima prekograničnog zagađenja, kao i definicije pojmova mogućih učinilaca, uz posebno naglašavanje krivičnopravne odgovornosti pravnih lica, principi koordinacije i sl. Radi se o pokušaju da se na međunarodnom nivou konstituišu zajednički okviri za nesmetanu saradnju policijskih i sudskih organa, kao i ujednačena regulativa krivičnopravnih propisa u oblasti životne sredine nacionalnih zakonodavstava.<sup>7</sup>

Nakon što je i formalno regulisana na nadnacionalnom nivou, ostaje otvoreno pitanje krivičnopravnih mehanizama koje će nacionalni zakonodavci izabrati prilikom regulisanja ove materije u sopstvenim pravnim aktima. Dalje će biti razmatrana zaštita životne sredine u zakonodavstvu Srbije.

## **3. Životna sredina kao legitimni objekt zaštite krivičnog prava**

Konstatacija o postojanju ljudskih ponašanja kojima se krše propisi ekološkog prava, koja u sebi sadrži visok stepen opasnosti po životnu sredinu, dovela je do otvaranja mogućnosti da se norme ekološkog prava povežu sa krivičnim pravom, zarad njihove zaštite. Osnovna funkcija krivičnog prava označena kao zaštita društva od kriminaliteta otvara pitanje da li je i u kojim

---

6 S. Lilić, op. cit., str. 107.

7 Ž. Bjelajac, D. Dašić, M. Spasović, Ekološka politika EU i njen krivičnopravni okvir, Međunarodni problemi, br. 4, Beograd, 2011.

trenucima opravdano posegnuti za primenom normi krivičnog prava zarad zaštite korpusa normi ekološkog prava.

Poštovanje nekih od osnovnih postulata krivičnog prava, kao što je princip krivično pravo kao *ultima ratio*, zatim njegov fragmentarni, supsidijarni i akcesorni karakter, ostavljaju prostor za razmatranje opravdanosti krivičnopravnog reagovanja u oblasti zaštite pojedinca i društva od ekološkog kriminaliteta.

Polazeći od poštovanja načela legitimnosti, koje podrazumeva da krivičnopravna represija, mora biti opravdana i nužna, mogu se postaviti određeni kriterijumi, pod kojima bi se ova vrsta društvene reakcije na ekološki kriminalitet mogla označiti kao takva.

Kao prvi kriterijum legitimnosti životne sredine kao objekta zaštite, treba označiti njeno shvatanje kao osnovnog ljudskog prava. Prihvaćeno dualističko shvatanje nosioca zaštitnog objekta, koje u tom pogledu izjednačava pojedinca i društvo, kao zaštitni objekat izdvaja osnovna ljudska prava i ona opšta dobra, koja predstavljaju pretpostavku za ostvarivanje ljudskih prava. U tom smislu može se postaviti pitanje da li se životna sredina ima smatrati osnovnim ljudskim pravom ili onim društvenim dobrom koje je u funkciji ostvarivanja osnovnih ljudskih prava čoveka.<sup>8</sup> Ukoliko bi joj se pripisao status opšteg dobra koje je preduslov za ostvarivanje osnovnih ljudskih prava, moralo bi se prilično restriktivno pristupiti krivičnopravnoj zaštiti životne sredine, jer se prema prihvaćenom stanovištu u teoriji krivičnog prava, krug opštih dobara, mora postaviti restriktivno i obuhvatati samo ona koja su neposredno u funkciji ostvarivanja osnovnih ljudskih prava.<sup>9</sup>

Nasuprot pomenutom shvatanju životne sredine, njoj se može priznati status osnovnog ljudskog prava kao objekta zaštite, u kom smislu bi ova zaštita mogla biti sveobuhvatnija. Iako je pitanje šta sve spada u korpus ljudskih prava u jednom društvu kompleksno pitanje, razvoj ekološke svesti, kao i činjenica da je zagađivanje životne sredine u toj meri promenilo čovekovo okruženje i njegova svojstva, doprinosi stavu da pravo na životnu sredinu predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava koje izvire iz prava prve generacije, a to je široko shvaćeno pravo čoveka na egzistenciju, koje pored prava na život i telo, podrazumeva i pravo na zdravlje i zdravu životnu sredinu. U prilog shvatanju o pravu životne sredine kao jednom od osnovnih ljudskih prava ide i priznavanje ovog prava kao jednog od ustavom garantovanih prava građana<sup>10</sup>. U tom smis-

---

8 O opštem zaštitnom objektu i njegovom titularu, videti više: Z. Stojanović, *Krivično pravo-Opšti deo*, Beograd, 2012, str. 113-117.

9 Op .cit., str. 115.

10 Propisuje se da svako ima pravo na zdravu životnu sredinu i na blagovremeno i potpuno obaveštavanje o njenom stanju, čl. 31. Ustava Republike Srbije, a član 97. Ustava predviđa da

lu eko medijumi, voda, vazduh i zemljište štite se normama krivičnog prava, ne kao kao zasebna pravna dobra, nego kao skup uslova neophodnih za ostvarivanje ljudskog prava na zdravu životnu sredinu. Ne štite se fizičke i materijalne stvari kao takve, nego određena dobra, odnosno vrednosti, koja nisu neposredno dostupna čulima, ali se nalaze u određenom odnosu sa čovekom i od značaja su za njega.<sup>11</sup>

Ovako shvaćeno pravo životne sredine, kao osnovno ljudsko pravo predstavlja legitimni objekt zaštite i kazne kao sredstva za ostvarivanje krivičnopravne zaštite. Jedino se povreda jednakog ili važnijeg prava čoveka može postaviti kao protivteža oduzimanju prava učinioca krivičnog dela, jer kako Zlatarić ističe: „Krivično pravo štiti ljudska prava putem njihove negacije“<sup>12</sup>. Zato i jeste od suštinske važnosti kao objekat zaštite odabrati samo najvažnija ljudska prava i vrednosti, što je i pozitivnim zakonodavstvom Republike Srbije i predviđeno u čl. 3. Krivičnog zakonika, u kojem se zaštita čoveka i drugih osnovnih ljudskih vrednosti postavljaju kao osnov i granice za propisivanje krivičnih dela i krivičnih sankcija.

Životna sredina shvaćena kao osnovno ljudsko pravo, bez kojeg nije moguće ostvarivati prevashodno pravo čoveka na egzistenciju, nije sporna vrednost, zbog koje bi „drhtale ruke koje kažnjavaju“, kako kaže Gustav Radbruch.<sup>13</sup>

Ovako shvaćena životna sredina, omogućava postavljanje drugog kriterijuma za ocenu legitimnosti njene krivičnopravne zaštite. Taj je kriterijum u vezi sa fragmentarnim i supsidijarnim karakterom krivičnog prava. Fragmentarnost krivičnopravne zaštite podrazumeva da se ona pruža samo najvažnijim dobrima od najtežih oblika napada na njih. Sazrevanje ekološke svesti, koja podrazumeva uočavanje opasnosti od njenog uništenja, kao i značaja koji ono može imati za pojedinca i društvo, opravdava krivičnopravnu zaštitu životne sredine, kao jednog od najznačajnijih dobara u onim slučajevima kada je u dovoljnom stepenu ostvarena društvena štetnost. U tom smislu, legitimnim se može smatrati samo ono uključivanje krivičnog prava koje podrazumeva povredu ili ugrožavanje životne sredine, koje je po obimu široko i intenzivno.

---

Republika Srbija uređuje i obezbeđuje održivi razvoj, sistem zaštite i unapređenja životne sredine, zaštitu i unapređivanje biljnog i životinjskog sveta i dr., prema: N. Tanjević, Krivičnopravna zaštita životne sredine u Republici Srbiji i borba protiv ekološkog kriminaliteta, Suprotstavljanje organizovanom kriminalu-pravi okvir, međunarodni standardi i procedure, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2013, str. 191-192.

11 Z. Stojanović, J. Salma, R. Etinski, D. Đurđev, Pravna zaštita životne sredine, Naučna knjiga, Beograd, 1992, str. 34.

12 Z. Stojanović, op. cit., str. 115. fn 72.

13 Ibidem, str. 64.

Supsidijarni karakter krivičnog prava dozvoljava krivičnopravnu intervenciju, tek onda kada se adekvatna zaštita ne može ostvariti primenom normi drugih grana prava. U tom smislu dodirnu tačku između krivičnog i ekološkog prava, čini povreda ove druge kategorije normi u toj meri da se mora uključiti i *ius puniendi*, kako bi se normama ekološkog prava pružila potpuna pravna zaštita.<sup>14</sup>

Sledeći kriterijum je u vezi sa akcesornošću krivičnog prava u odnosu sa normama ekološkog prava. Krivičnopravna intervencija je u oblasti zaštite životne sredine nužno akcesorna, jer krivično pravo u mnogobrojnim upravno-pravnim propisima kojima se reguliše oblast životne sredine<sup>15</sup>, nalazi pojmove i forme u kojima se oni nalaze, kao osnov za nastanak svojih inkriminacija i služi se terminologijom iz pomenutih propisa. Postojeći stepen akcesornosti krivičnopravnih propisa od upravnih ogleada se i u tome što se radi i o delimično blanketnim normama, za čije je razumevanje od značaja i poznavanje upravno-pravnih propisa.

Poštujući pomenute kriterijume kao preduslove za legitimnost krivičnopravne zaštite životne sredine može se doći do zaključka, da pravo na životnu sredinu, zaslužuje pored upravno-pravne i krivičnopravnu zaštitu, zbog činjenice da se smatra jednim od osnovnih ljudskih prava, proglašenim kao takvim i najvišim pravnim aktom u Republici Srbiji. Ova zaštita mora biti fragmentarna, supsidijarna i akcesorna propisima iz oblasti ekološkog prava.

Iako će se o efikasnosti krivičnog prava u ovoj oblasti, o njegovim dometima i mogućnostima ostvarivanja generalne prevencije govoriti u završnom poglavlju rada, treba napomenuti da pružanje krivičnopravne zaštite u oblasti prava novije generacije, poznatim kao izborna ili izvedena prava, nikada nije u potpunosti nesporna, jer kako Vešović<sup>16</sup> ističe potrebno je veliko

---

14 U ovoj oblasti je potrebno delovati preventivno, stvaranjem svesti o značaju i svim opasnostima koje zagađenje životne sredine može imati za čovečanstvo i ići ka postizanju opšteg društvenog konsenzusa o punoj ekološkoj zaštiti, što bi za rezultat imalo smanjenje broja ekoloških krivičnih dela, prema: M. Škulić, op. cit., str. 279.

15 Spisak ekoloških zakona: Zakon o zaštiti životne sredine, Zakon o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu, Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine, Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu, Zakon o zaštiti od jonizujućih zračenja i o nuklearnoj sigurnosti, Zakon o zaštiti od nejonizujućih zračenja, Zakon o upravljanju otpadom, Zakon o hemikalijama, Zakon o biocidnim proizvodima, Zakon o ambalaži i ambalažnom otpadu, Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda, Zakon o zaštiti prirode, Zakon o zaštiti vazduha, Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini, Zakon o zdravlju bilja, Zakon o sredstvima za zaštitu bilja, Zakon o sredstvima za ishranu bilja i oplemenjivačima zemljišta, Zakon o bezbednosti hrane, Zakon o genetički modifikovanim organizmima, Zakon o stočarstvu, Zakon o dobrobiti životinja., navedeno prema: D. Jovašević, Sistem ekoloških delikata-Ekološko kazneno pravo, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 2009, str. 59-61.

16 Z. Stojanović, Stanje i tendencije u krivičnom zakonodavstvu u oblasti zaštite ljudskih prava, Prava čoveka, br. 1-2/2002, str. 91. fn.13.

strpljenje i razumevanje prilikom ostvarivanja prava treće generacije, u koja bi se moglo svrstati i pravo životne sredine.

Međutim, odabir prava koja se mogu proglasiti legitimnim objektom krivičnopravne zaštite, vrši se samo iz korpusa postojećih ljudskih prava. Krivično pravo ne stvara ta prava, već im zaštitu pruža, makar i deklarativno, ako ne u svakom slučaju i faktički, izražavajući na taj način još jednom njihovo potvrđivanje i priznanje.

Čak i kada samo simbolički pruža pravnu zaštitu, ona je zbog svog represivnog i izuzetnog karaktera, takva da ipak doprinosi njihovoj daljoj implementaciji, obavljajući tada ekspresivnu (pridajući im značaj i sa stanovišta strogih kriterijuma za primenu krivičnopravne represije) i integritativnu funkciju (uključujući ih još dublje u sistem pravnih normi, kojima se nastoji pružiti krivičnopravna zaštita).

Označavanje životne sredine kao legitimnog objekta krivičnopravne zaštite prethodi utvrđivanju društvene opasnosti ponašanja, koje ugrožava i povređuje ovo pravo. Metodološki je ispravno prvo izdvojiti objekat zaštite koji je opravdano i nužno štititi, pa tek onda utvrditi stepen društvene opasnosti, što zapravo predstavlja jedan od glavnih zadataka prilikom propisivanja inkriminacija. Društvena opasnost je relativna kategorija, koja zavisi od parametara kao što su vreme i prostor i podrazumeva i određena vrednovanja, koja su po svojoj prirodi uvek višeznačna i različita. Iako se za društvenu opasnost može reći da predstavlja ono ponašanje koje povređuje ili ugrožava neko pravo čoveka ili neko društveno dobro neophodno za ostvarivanje tog prava<sup>17</sup>, to nije dovoljno precizan kriterijum na osnovu kojeg se prilikom ocene određenog ponašanja može postići saglasnost. Stoga je potrebno precizno upoznavanje društvene stvarnosti, okruženja i prilika koje vladaju, kao i procene značaja i uticaja koji određena ponašanja imaju na čoveka i društvo.

Sledeći pomenute kriterijume, jasno je da zagađivanje i uništavanje životne sredine predstavlja *objektivnu okolnost*, koja je merljiva, koja *vrši uticaj* na čovekovo okruženje, što je takođe nesporno, sa aspekta prirodnih nauka i zakona koji u njima važe, a da se u odnosu prema čoveku, javlja kao *visoko štetna*, jer *neposredno* vrši uticaj na pogoršanje njegovog zdravstvenog stanja (porast respiratornih oboljenja u sredinama sa visokim stepenom zagađenosti vazduha, porast broja malignih oboljenja u oblastima sa visokim stepenom zračenja i sl.), dok je taj uticaj i *posredno* negativan po čoveka, jer uništenje ili oštećenje eko medijuma ili njihovih posebnih formi ispoljavanja, poput biljnog i životinjskog sveta, takođe, dovodi do narušavanja ekološke ravnoteže neophodne za održivi razvoj živog sveta.

---

17 Z. Stojanović, Krivično pravo-Opšti deo, Pravna knjiga, Beograd, 2012, str. 120.

Iz svega pomenutog može se oceniti da je životna sredina u visokoj meri ugrožena društveno štetnim ponašanjima, označenim kao ekološki kriminalitet, te da je stoga potrebno izvršiti analizu načina i sadržaja krivičnopravne zaštite, koja se javlja koja krajnje sredstvo u zaštiti ovog elementarnog ljudskog prava.

#### 4. Način i sadržina krivičnopravne zaštite životne sredine

Nakon prepoznavanja životne sredine kao legitimnog objekta krivičnopravne zaštite, čija je povreda i ugrožavanje u dovoljnoj meri društveno opasna da čini materijalnu legitimaciju za propisivanje inkriminacija, kao sledeće se javlja pitanje na koji način, odnosno koji model te zaštite treba odabrati.

U tom smislu mogu se uočiti različiti načini na koje ova zaštita legislativno-tehnički može biti uređena. Tako ona može biti *neposredna*, koja je usmerena na životnu sredinu, kao primarni i samostalni objekat zaštite, *posredna* kada joj se pak zaštita može pružati kroz druge inkriminacije, svrstane u neke druge grupe krivičnih dela<sup>18</sup>, koja uz drugi primarni objekat zaštite štite i životnu sredinu ili se ona može štititi zajedno sa nekim drugim krivičnim delima u okviru iste glave, na osnovu njihove srodnosti<sup>19</sup>.

Kada je način ostvarivanja krivičnopravne zaštite u pitanju ona se može posmatrati kroz prizmu širine inkriminacija, odnosno može biti postavljena kao *uska* ili kao ona koja ima *široko postavljenu kriminalnu zonu*. Ako se pravo na životnu sredinu posmatra samo kao pravo čoveka na životnu sredinu, koja mu ne ugrožava pravo na život, onda to pravo uživa suženu zaštitu, što može imati svoje opravdanje, u vezi sa već pomenutim opštim uslovima, koji obezbeđuju legitimnost krivičnopravnoj represiji, a to su principi krivično pravo kao *ultima ratio*, njegov fragmentarni, supsidijarni i akcesorni karakter. Ovakvom načinu propisivanja inkriminacija, odnosno usko postavljenoj kriminalnoj zoni, u prilog ide i poštovanje jednog od segmenata načela zakonitosti *lex stricta*, koje proklamuje da zakon sme da obuhvata samo ono na šta se odnosi, dakle da mora biti izričit i tačan.<sup>20</sup>

Drugi način oblikovanja krivičnopravne zaštite životne sredine je onaj u kojem bi inkriminacije bile postavljene široko, koje bi mogle da obuhvate mno-

---

18 Što su na primer krivična dela protiv zdravlja ljudi, opšte sigurnosti, privrede.

19 Krivična dela iz Glave XIV KZS koja je nosila naslov Krivična dela protiv zdravlja ljudi i čovekove sredine, u kojoj je bilo sistematizovano samo jedno krivično delo protiv životne sredine (čl. 133).

20 Prema maksimi less can be more, restriktivni pristup prilikom propisivanja inkriminacija, može biti pretpostavka za efikasniju primenu i ostvarivanje ciljeva generalne prevencije, navedeno prema: Z. Stojanović i dr., Pravna zaštita životne sredine, Naučna knjiga, Beograd 1992, str. 46.

gobrojne oblike ispoljavanja kažnjivog ponašanja, koji se vremenom usložnjavaju i menjaju i da u tom smislu smanji potrebu stalnih intervencija zakonodavca, zarad usklađivanja krivičnopravne regulative na normativnom nivou i uslova realnosti.

Zatim način na koji je postavljena krivičnopravna zaštita životne sredine u nacionalnim zakonodavstvima može se posmatrati i u odnosu na mesto propisa u kojima su ova krivična dela svrstana. U tom smislu, se u uporednom pravu javljaju tri modela: ona zakonodavstva u kojima su inkriminacije ove kategorije svrstane u *osnovno zakonodavstvo*, poput nemačkog, holandskog i austrijskog, ona u kojima su ove inkriminacije smeštene u *sporednom zakonodavstvu*, kao što je slučaj sa Velikom Britanijom, Francuskom i Italijom i ona u kojima su krivična dela protiv životne sredine inkorporisana u *propise ekološkog prava*, poput zakonodavstava Švajcarske, Danske i Grčke.<sup>21</sup>

U zavisnosti od stepena zavisnosti krivičnopravnih propisa od upravnog prava razlikuju se tri načina na koji se ova zaštita može postaviti:

1. krivičnopravna zaštita koja je potpuna akcesorna u odnosu na upravno pravo,
2. krivičnopravna zaštita koja je relativno nezavisna i
3. krivično pravna zaštita koja je nezavisna u odnosu na korpus normi ekološkog prava sadržan u upravno-pravnim normama.<sup>22</sup>

Sadržaj ili suštinu krivičnopravne zaštite čini korpus inkriminacija, kojima se pruža zaštita životnoj sredini. Sadržaj je neposredno procenjiv kroz analizu zakonskih opisa krivičnog dela (bića krivičnog dela i uslova kažnjivosti) pojedinih krivičnih dela protiv životne sredine, a posredno kroz njihov broj i nazive. Dok se drugopomenuti način procene sadržaja sastoji u posmatranju polja primene krivičnopravne represije, prvi način na koji se može oceniti i opisati sadržaj je onaj koji podrazumeva obradu obaveznih obeležja koja sačinjavaju posebne pojmove pojedinih krivičnih dela protiv životne sredine.

U odnosu na broj krivičnih dela koja kao neposredni zaštitni objekat imaju životnu sredinu može se zaključiti da li je krivičnopravna zaštita svedena na minimum ili je ona rezultat širenja krivičnopravne represije, da li je predviđena tek u onim trenucima kada su iscrpljene sve druge mogućnosti zaštite, te da li je i u kojoj meri ona intenzivna u odnosu na polje zaštite koje nastoji da obezbedi.

Iako je u savremenim krivičnopravnim sistemima osetna tendencija širenja granica krivičnopravne represije na normativnom planu, mnogo veći efekat može postići onaj tip inkriminacija, koje su po svom sadržaju takve da

---

21 Z. Stojanović, Krivičnopravna zaštita životne sredine, Pravni život, br. 9/1995, str. 292.

22 Ibidem.



intenzivno štite usko postavljenu zonu. Dakle, umesto krivičnopravnog ekspanzionizma u pogledu novih inkriminacija, bolje je rukovoditi se selektivnim krivičnopravnim minimalizmom, kao konceptom krivičnopravne zaštite, koji može da obezbedi veću efikasnost krivičnopravnoj normi.<sup>23</sup>

U odnosu na zakonske opise krivičnih dela sadržina krivičnopravne zaštite može se opisati analizom zakonskih opisa krivičnih dela, kao osnovnih i dopunskih, objektivnih i subjektivnih.

### **5. Krivična dela protiv životne sredine u srpskom krivičnom zakonodavstvu**

U ranijem jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu, krivična dela kojima se štitila životna sredina bila su ona kojima se neposredno štitilo neko drugo dobro, a životna sredina samo posredno, dok je neposredna zaštita ekoloških pravnih dobara bila oblikovana u jednom krivičnom delu, krivičnom delu zagađivanja životne sredine iz čl. 133. Krivičnog zakona Srbije, koje je bilo sistematičnije u Glavi XIV (Krivična dela protiv zdravlja ljudi i čovekove sredine).

Krivično delo imalo je nekoliko oblika. U stavu 1. predviđen je bio osnovni oblik koji je postojao ukoliko se kršenjem propisa o zaštiti, čuvanju i unapređenju životne sredine zagađi vazduh, voda i zemljište, u većem obimu ili na širem prostoru. U vezi sa ovako postavljenom inkriminacijom, moglo se postaviti pitanje da li je ona za cilj imala zaštitu biljaka ili životinja, kao fizičkih, materijalnih stvari ili joj je zaštita bila usmerena na zaštitu životne sredine, kao apstraktne vrednosti. Objekat zaštite je u tom smislu bila životna sredina, njen odnos sa čovekom i značaj koji za njega ima, dok je kao objekat radnje postavljen alternativno, vazduh, voda ili zemljište.

Radnja zagađivanja je mogla biti određena u zavisnosti od eko-medijuma o kojem se u konkretnom slučaju radi. Pojam zagađivanja bio je dat u određenim zakonima, npr. Zakonu o zaštiti životne sredine, Zakonu o vodama i sl.<sup>24</sup>

Radnja izvršenja bila je određena posledično, kao zagađivanje jednog od tri eko-medijuma u većem obimu ili na širem prostoru. Radilo se o generalnoj klauzuli, čiji se sadržaj morao utvrđivati kroz stavove sudske prakse, koja je kao orijentacioni kriterijum imala granične vrednosti dozvoljenog zagađivanja predviđene u upravno-pravnim propisima. Za postojanje krivičnog dela bilo je

---

23 O usmerenosti i granicama krivičnopravne zaštite videti više: Z. Stojanović, Krivično pravo-Opšti deo, Pravna knjiga, Beograd 2012, str. 65-68 i Z. Stojanović, Krivično pravo i drugi oblici reakcije na društveno opasna ponašanja, Naša zakonitost, Zagreb, 1985.

24 Z. Stojanović, Krivičnopravna zaštita životne sredine, Pravni život, br. 9/1995, str. 295.



neophodno da je zagađenje nastupilo kršenjem propisa o zaštiti, čuvanju i unapređenju životne sredine.

Radilo se o blanketnoj odredbi, kod koje je akcesornost od upravno-pravnih normi bila visoka,<sup>25</sup> ali to nije predstavljalo problem prilikom primene, jer je radnja podrazumevala samo kršenje propisa, a ne postupanje koje je protivno pojedinačnom, konkretno određenom pravnom aktu. Takođe, pomenute granične vrednosti dozvoljenog zagađivanja, relativno su precizno određene u propisima iz oblasti životne sredine, pa se na osnovu njihovih maksimalnih vrednosti lako može precizirati generalna klauzula „u većem obimu ili na širem prostoru“.

Drugi oblik ovog krivičnog dela razlikovao se u odnosu na osnovni prema radnji izvršenja i svojstvu izvršioca. Radnja je bila postavljena alternativno, kao propuštanje da se postave uređaji za prečišćavanje ili dopuštanje izgradnje, stavljanja u pogon ili korišćenja postrojenja koja zagađuju životnu sredinu ili u propuštanju na drugi način da se preduzmu mere za sprečavanje ili onemogućavanje zagađivanja životne sredine.

Izvršilac može biti samo odgovorno lice, a posledica je određena isto kao kod osnovnog oblika.

Kod propisivanja radnje izvršenja drugog oblika primetna je široko postavljena kriminalna zona, koja osim konkretno navedenih, može da obuhvati i svaki drugi način nečinjenja, kojim bi bilo moguće ostvariti posledicu krivičnog dela, što ovu normu klasifikuje kao „kaučuk normu“<sup>26</sup>.

Drugi oblik bio je zaprećen strožijom kaznom, s obzirom na svojstvo izvršioca, ali je u legislativno-tehničkom smislu načinjen propust, što je kao nekažnjiva ostala radnja direktnog, neposrednog zagađivanja životne sredine od strane odgovornog lica, što je u st. 1. predviđeno za svakog drugog izvršioca.

Teži oblik ovog krivičnog dela postojao je ukoliko je usled izvršenja prvog ili drugog oblika krivičnog dela, došlo do uništenja ili oštećenja životinjskog ili biljnog sveta velikih razmera. Ovako određena posledica stvarala je teškoće u primeni, jer određivanje vrednosti iskazane kroz fiksne novčane iznose, nije adekvatno kod povrede ekoloških dobara, jer se u određenim slučajevima ili ne može odrediti novčani ekvivalent nastaloj šteti ili bi bilo potrebno da dođe do uništenja ogromnog broja životinja ili biljaka da bi se dostigla određena novčana vrednost, koju bi sud mogao da odredi prilikom utvrđivanja novčanih iznosa koji bi odgovarali pojmu štete velikih razmera.

---

25 Kod krivičnih dela sa blanketnom dispozicijom u obrazloženju presude treba, pored navođenja činjenica i okolnosti koje predstavljaju obeležja krivičnog dela, navesti i materijalno-pravni propis od kojeg zavisi postojanje tog dela, prema: M. Škulić, op. cit., str. 263.

26 Op. cit., str. 264.

Krivično delo je pored umišljajnih imalo i nehatne oblike, propisane u st. 3. i 5. Takođe ukoliko bi usled izvršenja krivičnog dela iz čl. 133. st 1-3. došlo do teške telesne povrede nekog lica ili težeg narušavanja njegovog zdravlja, postojalo bi teško delo protiv zdravlja ljudi iz čl. 135. st. 1. i st. 3. KZS, što je predstavljalo najteži oblik krivičnog dela zagađivanja životne sredine, koji je iz legislativno-tehničkih razloga bilo predviđeno kao posebno krivično delo.

Pomenuto krivično delo zagađivanje životne sredine iz čl. 133. KZS predstavljalo je opštu normu,<sup>27</sup> pod koju su mogla biti podvedena različita nedozvoljena ponašanja. Razvoj ekološkog kriminaliteta i njegove nove forme ispoljavanja zahtevale su uvođenje novih inkriminacija, kao *normi specialis*, koje bi smanjile sudsku arbitrnost i doprinele potpunijoj primeni načela zakonitosti, u tom smislu što bi preciziranje kriminalne zone, kod različitih oblika napada na životnu sredinu, svele na minimum rastegljivo primenjivanje normi koje su postojale.

Pomenuto je i urađeno donošenjem Krivičnog zakonika Republike Srbije iz 2005, kada je izvršena specijalizacija krivičnih dela protiv životne sredine i izdvajanje životne sredine kao samostalnog grupnog zaštitnog objekta u posebnu glavu XXIV pod nazivom Krivična dela protiv životne sredine. U ovoj grupi krivičnih dela pored novih krivičnih dela, sistematizovana su i neka iz sporednog krivičnog zakonodavstva i neka već postojeća, iz drugih glava, poput do tada u glavi protiv privrede predviđenih krivičnih dela nezakonit lov i nezakonit ribolov.<sup>28</sup>

U ovoj grupi krivičnih dela propisana su sledeća krivična dela: Zagađenje životne sredine, čl. 260. KZ, Nepreduzimanje mera zaštite životne sredine, čl. 261. KZ, Protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu, čl. 262. KZ, Oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine, čl. 263. KZ, Oštećenje životne sredine, čl. 264. KZ, Uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra, čl. 265. KZ, Unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija, čl. 266. KZ, Nedozvoljena izgradnja nuklearnih postrojenja, čl. 267. KZ, Povreda prava na informisanje o stanju životne sredine, čl. 268. KZ, Ubijanje i zlostavljanje životinja, čl. 269. KZ, Prenošenje zaraznih bolesti kod životinja i biljaka, čl. 270. KZ, Nesavesno pružanje veterinarske pomoći, čl. 271. KZ, Proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja, čl. 272. KZ, Zagađivanje hrane i vode za

---

27 V. Joldžić, O potrebnim novinama u krivičnopravnoj zaštiti ekoloških vrednosti, u: Pravo i životna sredina, (ur. D. Kavran, G. Petković), Beograd, 1997, str. 393-395.

28 Z. Stojanović, N. Delić, Krivično pravo – Posebni deo, Pravna knjiga, Beograd, 2013, str. 218.

ishranu, odnosno napajanje životinja, čl. 273. KZ, Pustošenje šuma, čl. 274. KZ, Šumska krađa, čl. 275. KZ, Nezakonit lov, čl. 276. KZ, Nezakonit ribolov, čl. 277. KZ.<sup>29</sup>

Grupni zaštitni objekat svih nabrojanih inkriminacija je životna sredina, čiji pojam treba shvatiti u smislu čl. 3. Zakona o zaštiti životne sredine, koji pod ovim pojmom podrazumeva „skup prirodnih i stvorenih vrednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje, odnosno prostor i uslove života ljudi“.

Objekat zaštite kod navedenih krivičnih dela jeste životna sredina u svojoj ukupnosti ili pojedini eko medijumi i njihove posebne forme ispoljavanja, kao što su biljni i životinjski svet. Neposredno su usmerena na zaštitu pomenutih segmenata životne sredine, ali posredno obezbeđuju zaštitu i zdravlje ljudi i njihovo pravo na zdrave životne uslove.<sup>30</sup>

Radi se o blanketnim normama, koje potvrđuju akcesorni karakter krivičnog prava, u ovoj glavi krivičnih dela najpre od upravnopravnih propisa, koji su u ovoj oblasti brojni.

Izvršilac kod ovih krivičnih dela može biti svako lice, a pojedina krivična dela dobijaju svoj teži oblik ukoliko se kao njihov izvršilac javlja lice sa svojom službenom ili odgovornom licu.

Posledica je određena ili kao apstraktna opasnost ili se javlja u vidu konkretne opasnosti ili povrede.

Najveći broj krivičnih dela iz ove glave može biti učinjen samo sa umišljajem, ali nije mali broj ni krivičnih dela kod kojih je predviđen i nehatni oblik (npr. kao što je zagađivanje životne sredine iz člana 260. stav 2. KZ, nepreduzimanje mera zaštite životne sredine iz člana 261. stav 2. KZ i dr.).

Kod nekih krivičnih dela uz kaznu je propisana i mera bezbednosti oduzimanja predmeta, a kod nekih je sud ovlašćen da uz izricanje uslovne osude odredi učinocima preduzimanje određenih propisanih mera zaštite, očuvanja i unapređenja životne sredine ili druge propisane mere zaštite.

Od osamnaest krivičnih dela pomenutih u prethodnom poglavlju u okviru rada biće analizirana tri kojima se štiti životna sredina sama po sebi. To su krivično delo zagađenje životne sredine iz čl. 260. KZ, nepreduzimanje mera zaštite životne sredine iz čl. 261. i krivično delo oštećenje životne sredine iz čl. 264. KZ.

Krivično delo zagađenje životne sredine ima četiri oblika. Radnja izvršenja prvog oblika, propisanog stavom 1. sastoji se u zagađenju vazduha, vode ili zemljišta u većoj meri ili na širem prostoru. Deo koji se odnosi na obim

---

29 Krivični zakonik, peto izmenjeno izdanje, Predgovor prof. dr Zoran Stojanović, Službeni glasnik, Beograd, 2013, str. 187-196.

30 N. Tanjević, op. cit, str.194-196.

zagađenja mogao bi se podvrći kritici, obzirom da je težnja da se sveobuhvatno zaštititi životna sredina, ali njegov izostanak ne bi omogućavao pravljenje distinkcije između krivičnog dela i drugih delikata kaznenog prava, poput prekršaja.

Reč je o radnji koja je posledično određena, te je može činiti svaka delatnost koja za posledicu ima zagađenje eko medijuma. Pojam zagađenja zavisi od vrste eko medijuma koja je u pitanju, a definisan je u pomenutom čl. 3. Zakona o zaštiti životne sredine kao unošenje zagađujućih materija ili energije u životnu sredinu, izazvanu ljudskom delatnošću ili prirodnim procesima koje ima ili može da ima štetne posledice na kvalitet životne sredine i zdravlje ljudi.

Da bi krivično delo postojalo potrebno je da je do zagađenja došlo kršenjem propisa o zaštiti, očuvanju i unapređenju životne sredine. Iako je zavisnost od upravnopravnih propisa očigledna, ona ipak predstavlja samo dopunski uslov koji će u najvećem broju slučajeva biti ispunjen kada je nastupilo zagađenje u većem obimu ili na širem prostoru.<sup>31</sup>

Kod osnovnog oblika ovog krivičnog dela upotrebljena je generalna klauzula, koja mora biti tumačena od strane suda u svakom pojedinačnom slučaju, ali kao orijentacioni kriterijum određivanja šta će se smatrati pod većim obimom i širem prostoru, mogu poslužiti granične vrednosti dozvoljenog zagađivanja koja su predviđena upravnopravnim propisima.

Za ovaj oblik krivičnog dela predviđena je kazna zatvora od šest meseci do pet godina i novčana kazna.

Teži oblik predviđen je u stavu 3. za čije je postojanje predviđeno nastupanje teže posledice koja je određena kao uništenje i oštećenje životinjskog i biljnog sveta velikih razmera ili kao zagađivanje životne sredine u toj meri da su za njegovo otklanjanje potrebni duže vreme ili veliki troškovi. Teži oblik je dakle uslovljen nastupanjem dve kvalifikatorne okolnosti. Prva kvalifikatorna okolnost podrazumeva utvrđivanje i tumačenje pojama „velikih razmera“, koji se pogrešno od strane sudske prakse vezivao za određeni, fiksno utvrdeni novčani iznos, što nije u duhu ove inkriminacije, jer ovde nije u prvom planu imovinska šteta, nego šteta nastupila na životnoj sredini, kao apstraktnoj kategoriji, koju čine i mnogobrojne biljne i životinjske vrste, kojima se ne može decidno odrediti novčani ekvivalent ili bi pak za ispunjenje određene visine vrednosti određene u novcu, bilo potrebno da dođe do uništenja ogromnog broja pojedinih biljaka ili životinja, te se stoga više ne određuju novčani vrednosni ekvivalenti opisnih vrednosti.<sup>32</sup>

Druga kvalifikatorna okolnost podrazumeva alternativno zagađenje za čiji je otklanjanje potrebno duže vreme ili to zahteva velike troškove.

---

31 Z. Stojanović, N. Delić, op. cit., str. 221. fn. 176.

32 Op. cit., str. 222.

Za ovaj oblik krivičnog dela predviđena je kazna zatvora od jedne do osam godina kumulativno sa novčanom kaznom.

Nehatni oblici ovog krivičnog dela predviđeni su st. 2. i st. 4, dok je stav 5. predvideo da ukoliko sud izrekne uslovnu osudu učiniocu može postaviti obavezu da u određenom roku preduzme mere zaštite čuvanja i unapređenja životne sredine.

Krivično delo nepreduzimanje mera zaštite životne sredine iz čl. 261. KZ ima alternativno predviđenu radnju koja podrazumeva ili propuštanje da se preduzmu propisane mere zaštite životne sredine ili propuštanje da se postupi po odluci nadležnog organa u pogledu preduzimanja mera zaštite životne sredine.

Karakteristično je za ovo delo da njegov izvršilac može biti samo službeno ili odgovorno lice. Pojam službenog i odgovornog lica određen je odredbama člana 112. st. 3. i 4. KZ.

Posledica je predviđena kao apstraktna opasnost, što znači da će u slučaju nastupanja zagađenja ovo krivično delo biti supsidijarno u odnosu na delo iz čl. 260. KZ.

Krivično delo ima i svoj nehatni oblik, a i ono spada u ona krivična dela iz ove glave kod kojih se u slučaju izricanja uslovne osude sud može opredeliti za naganje preduzimanja određenih mera zaštite, očuvanja i unapređenja životne sredine.<sup>33</sup>

Krivično delo oštećenje životne sredine iz čl. 264. KZ namenjeno je zaštititi životne sredine od onih delatnosti koje se ne mogu okarakterisati kao zagađenje, ali izazivaju posledicu u vidu oštećenja. Radnja krivičnog dela određena je kao iskorišćavanje prirodnih bogatstava, izvođenje radova ili neke druge radnje kojima se izaziva oštećenje životne sredine. Reč je o posledičnoj radnji, dakle svakoj koja je podobna da izazove oštećenje životne sredine.

Delo se razlikuje od onog iz čl. 260. KZ po posledici koje se ovde sastoji u oštećenju, što nekada može stvarati probleme prilikom kvalifikacije dela, jer nije uvek lako napraviti razliku između oštećenja i zagađenja.

Delo ima svoj nehatni oblik, predviđen u st. 2. i kod ovog dela u slučaju da sud izrekne uslovnu osudu, može izvršiocu naložiti određene obaveze u cilju otklanjanja štetnih posledica po životnu sredinu.<sup>34</sup>

---

33 Z. Stojanović, Komentar Krivičnog zakonika, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 609-610.

34 Op. cit., str. 613-614.

## 6. Direktiva o eko kriminalu i potreba usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa evropskim ekološkim krivičnim pravom

Postojeće inkriminacije u srpskom krivičnom zakonodavstvu svakako su unapredile prethodno nedovoljno razvijeni sistem krivičnih dela kojima se pružala zaštita životnoj sredini, ali sa razvojem novih rešenja na evropskom nivou ustanovljavaju se novi zajednički standardi i procedure za suprotstavljanje ekološkom kriminalitetu. Naime evropsko ekološko pravo sačinjeno od mnoštva propisa, donetih uglavnom u formi direktiva, predstavlja u okviru procesa pridruživanja i sticanja statusa kandidata za članstvo u EU naše zemlje zahtev koji treba ispuniti, zarad približavanja rešenjima u krivičnom zakonodavstvu evropskih zemalja.

Jedan od razloga za donošenje Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz decembra 2012. bila je i potreba usaglašavanja rešenja iz nacionalnog zakonodavstva sa preuzetim obavezama na međunarodnom nivou. Ovaj zakon ne predstavlja širi zahvat čiji bi cilj bio strukturalna promena zakonika, te je njegova dalja reforma potrebna i u okviru neke od narednih intervencija zakonodavca svakako će biti potrebno implementirati odredbe jedne od najvažnijih Direktiva EU u ovoj oblasti, a to je Direktiva 2008/99/EC (*Directive on the protection of the environment through criminal law*), koja je usvojena 19. novembra 2008. godine.

Ova Direktiva za cilj ima usklađivanje nacionalnih propisa u oblasti krivičnih dela kojima se štiti životna sredina, što bi vodilo stvaranju uslova za efikasnije vođenje krivičnih postupaka, korišćenju efikasnih istražnih metoda i pomoći između država članica radi suprotstavljanja ekološkom kriminalitetu.

U čl. 3. Direktive nalazi se spisak inkriminacija koje bi države trebalo da predvide kao kažnjive i to su: ispuštanje, emisija ili odlaganje čvrstog materijala ili jonizujućeg zračenja u vazduh, zemljište ili u vodu, koje izaziva ili je verovatno da će izazvati teške povrede ili smrt bilo kom licu ili znatnu štetu kvalitetu vazduha, vode ili zemljišta, ubijanje, uništavanje, posedovanje ili uzimanje uzoraka zaštićenih divljih vrsta flore ili faune, osim u slučajevima kada se takvo ponašanje odnosi na zanemarljivu količinu uzoraka i ima zanemarljiv uticaj na očuvanje status vrsta; proizvodnja, uvoz, izvoz i plasiranje na tržište ili upotreba supstanci koje uništavaju ozonski omotač, rad fabrike u kojoj se odvijaju opasne aktivnosti ili se u njoj upotrebljavaju i skladište opasne materije koje izvan fabrike mogu izazvati smrt ili ozbiljne povrede ljudi ili naneti štetu kvalitetu vazduha, zemljišta, vode ili biljkama i životinjama itd.

Direktiva, takođe, obavezuje države članice da predvide krivičnopravnu odgovornost pravnih lica i adekvatne sankcije, koje će biti podobne da odvrata pravna lica od vršenja ekološkog delikata.

Pošto je 2008. Republika Srbija usvojila Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela<sup>35</sup> i nakon što usvoji potrebne izmene u okviru postojeće glave krivičnih dela protiv životne sredine<sup>36</sup> postojaće kvalitetan krivičnopravni okvir kao pretpostavka za efikasnije učešće naše zemlje u suzbijanju nacionalnog prekograničnog ekološkog kriminaliteta.

### **7. Primena postojećih inkriminacija kao uslov ostvarivanja zaštitne funkcije krivičnog prava**

Izdvajanje životne sredine kao grupnog zaštitnog objekta i propisivanje novih inkriminacija u okviru Glave XXIV KZS rezultat je procene zakonodavca u Republici Srbiji, da je životna sredina postala u toj meri ugrožena da je potrebno osim ranije opšte inkriminacije zagađivanja životne sredine propisati i druge, kojima bi se precizno odredila različita nedozvoljena ponašanja, koja zaslužuju krivičnopravnu zaštitu. Iako je u radu izneto stanovište da životna sredina jeste legitimni objekat koji treba štiti normama krivičnog prava, proširivanje kataloga inkriminacija može se posmatrati i kroz prizmu prisutnog procesa širenja granica krivičnopravne represije u savremenim krivičnim zakonodavstvima.

Iako nije sporno da se krivično pravo mora razvijati uporedo sa razvojem društva i kriminaliteta, nastojanja koja idu u pravcu krivičnopravnog ekspanzionizma u sebi nose niz opasnosti. Kao prvu treba napomenuti da jedno rasplinuto krivičnopravo pretilo da dovede do hipertrofije inkriminacija i slabljenja generalne prevencije koja se krivičnim pravom nastoji da ostvari. Postojanje svesti kod građana da krivično pravo nije nešto ekskluzivno što se samo izuzetno primenjuje, slabi njegovu zaštitnu funkciju, jer je za generalnu prevenciju od izuzetnog značaja primena koji krivičnopravo ima u praksi. Ukoliko bi se ono slabo i retko primenjivalo, slabila bi njegova generalnopreventivna uloga, što znači da bi ono slabo ili loše štiti društvo od kriminaliteta.

---

35 U Srbiji je nakon donošenja Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična dela (ZOPLKD) prihvaćen složen sistem kaznene odgovornosti pravnih lica koji obuhvata prekršaje, privredne prestupe i krivična dela, jer privredni prestupi i prekršaji nisu imali pravi i puni kapacitet za suzbijanje postupaka i radnji pravnih lica, što predstavlja opravdanje za uvođenje krivičnopravne odgovornosti pravnih lica, koja omogućava vođenje krivičnog postupka i izricanje zakonom propisanih krivičnih sankcija pravnim licima.

36 To je urađeno u Republici Crnoj Gori usvajanjem Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika (Službeni list Crne Gore, broj 40/2013) u čl. 53-63, kojima su izvršene izmene postojećih i uvedene neke nove inkriminacije u okviru XXV glave Krivičnog zakonika Crne Gore koja nosi naziv krivična djela protiv životne sredine, u skladu sa Direktivom 2008/99/EC. Dve popuno nove inkriminacije su Zagađivanje životne sredine otpadom (član 303a) i Oštećenje ozonskog omotača (član 303b), dok su većina postojećih značajno izmenjene.



Kao drugo, proširivanje granica krivičnog prava na normativnom nivou i uverenje da se samim inkriminisanjem nešto učinilo na planu suzbijanja kriminaliteta na nivou je utopije, jer samo efikasna primena propisa podrazumeva njihovu implementaciju u realnosti, što znači da bi bilo značajnije ostvariti cilj da dovoljan broj učinilaca krivičnih dela bude kažnjen srazmernom kaznom, nego težiti daljoj kriminalizaciji i zaoštavanju krivičnopravne represije<sup>37</sup>.

Proces prilagođavanja krivičnog prava promenjenim oblicima ispoljavanja nedozvoljenih ponašanja u oblasti životne sredine nije problematičan, ukoliko se njegova primena ostvaruje u praksi. S druge strane, puko egzistiranje inkriminacije u koricama KZS bez njihove efikasne primene, ne može da ostvari svoju prioritetnu ulogu, a to je zaštita životne sredine i njen održivi razvoj. Rešenje treba tražiti i u okviru samog krivičnog prava, ali i u okvirima drugih sredstava koja društvu stoje na raspolaganju u oblasti zaštite životne sredine.

Subjekti primene krivičnopravnih normi, policija, sudovi i tužilaštva, moraju intenzivnije biti uključeni u proces otkrivanja i gonjenja ekoloških krivičnih dela. I ostali inspeksijski organi moraju aktivnije učestvovati u procesuiranju pomenutih krivičnih dela, na taj način što će kada za to postoje uslovi podnositi krivične, a ne prekršajne prijave, intenzivnije obavljajući svoju kontrolnu i nadzornu funkciju.

Iako je jasno da zaštita nikada ne može biti potpuna, ni tolerisanje visoke tamne brojke kriminaliteta u ovoj oblasti nije nešto što bi smelo da se dogodi. Postavlja se pitanje čemu propisi uopšte, ukoliko se ne primenjuju. Postojanje velikog broja normativnih akata u ovoj oblasti ne znači i njihovu primenu što može delovati i kontraproduktivno.

Pre nego što se pređe na krivičnopravnu zaštitu životne sredine, trebalo bi ispoštovati i mnogobrojne organizacione mere i mere tehnoprevencije<sup>38</sup>. Posebno u ovoj oblasti do izražaja može doći značaj pravnih propisa kojima se onemogućava ili otežava vršenje određenih ponašanja, kao što su mnogobrojne dozvole, kontrole, pregledi i sl. koji moraju biti preduzeti u vezi sa određenim delokrugom poslova ili aktivnosti, kojima se može ugroziti životna sredina.

Preventivne mere tehničkog karaktera posebno su značajne u oblasti zaštite životne sredine, jer se njihovim propisivanjem i primenom smanjuju rizici koji mogu nastati u različitim proizvodnim procesima, kao što su postavljanje različitih barijera, filtera, graničnika i sličnih aktivnosti, koje mogu sprečiti štetne emisije u eko medijume.

---

37 Z. Stojanović, Preventivna funkcija krivičnog prava, *Crimen*, br. 1/2012, str. 21.

38 O mogućnostima supstitucije krivičnopravne represije, videti više: Z. Stojanović, *Krivično pravo i drugi oblici reakcije na društveno opasna ponašanja*, Naša zakonitost, Zagreb, 1985, str. 942-945.



Kada preventivne mere ne uspeju da eliminišu društveno štetna ponašanja, zbog značaja koji ima za čoveka i društvo, opravdano je posegnuti za krivičnopravnom represijom. Ona u ovoj oblasti treba da bude što efikasnija, jer joj krajnji cilj i pored izrazito represivnih sredstava nije represija, nego prevencija. Samo one norme ekološkog krivičnog prava, koje se primenjuju u praksi mogu ostvarivati generalnpreventivno dejstvo na ostale članove društva i uticati na njih da se u budućnosti uzdrže od štetnih ponašanja. Opravdan je i logičan korak zakonodavca da ovu vrstu inkriminacija propiše, ali i da se njihova primena intenzivira u odnosu na jedno jasno određeno polje primene, jer se samo na taj način može ostvariti i osnovna funkcija krivičnog prava, zaštita društva od kriminaliteta.

Primena zavisi i od kvaliteta propisa, ali i od onih koji ih primenjuju, tako da akcent mora biti postavljen na obe strane, i formalnu i realnu, jer kako E. Feri interesantno konstatuje: svi zakoni vrede onoliko koliko vrede ljudi koji su pozvani da te zakone primenjuju.<sup>39</sup>

## 8. Literatura

- Bjelajac, Ž., Dašić, D., Spasović, M., Ekološka politika EU i njen krivičnopravni okvir, Međunarodni problemi, br. 4, Beograd, 2011.
- Vodič kroz EU politike-životna sredina, Norwegian Embassy, Beograd.
- Jovašević, D., Sistem ekoloških delikata – Ekološko kazneno pravo, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 2009.
- Lilić, S., Ekološko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010.
- Stojanović, Z., Krivično pravo, opšti deo, XIX, Pravna Knjiga, Beograd, 2012.
- Stojanović, Z., Komentar Krivičnog zakonika, Službeni glasnik, četvrto izdanje, Beograd, 2012.
- Stojanović, Z., Delić, N., Krivično pravo, posebni deo, Beograd, 2013.
- Stojanović, Z., Salma, J., Etinski, R., Đurdev, D., Pravna zaštita životne sredine, Naučna knjiga, Beograd, 1991.
- Stojanović, Z., Krivično pravo i drugi oblici reakcije na društveno opasna ponašanja, Naša zakonitost, br. 8, Zagreb, 1985.
- Stojanović, Z., Krivičnopravna zaštita životne sredine, Pravni život, br. 9/1995, Beograd.

---

<sup>39</sup> Prema: M., Škulić, op. cit., str. 279.

- Stojanović, Z., Stanje i tendencije u krivičnom zakonodavstvu u oblasti zaštite ljudskih prava, Prava čoveka, br. 1-2, Beograd, 2002.
- Stojanović, Z., Preventivna funkcija krivičnog prava, Crimen, br. 1, Beograd, 2011.
- Tanjević, N., Krivičnopravna zaštita životne sredine u Republici Srbiji i borba protiv ekološkog kriminaliteta, objavljeno u: Suprotstavljanje organizovano kriminalu-pravni okvir, međunarodni standardi i procedure, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2013.
- Škulić, M., Krivičnopravna zaštita životne sredine, Pravni život, br. 9/2001, Beograd.

### 9. Dokumenti i izvori

- Ustav Republike Srbije (Službeni glasnik, broj 98/2006)
- Krivični zakonik Republike Srbije (Službeni glasnik, broj 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013)
- Zakon o zaštiti životne sredine (Službeni glasnik Republike Srbije, broj 36/2009)
- Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu (Službeni glasnik Republike Srbije, broj 36/2009)
- Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine (Službeni glasnik, broj 135/2004)
- Zakon o zaštiti od jonizujućih zračenja i o nuklearnoj sigurnosti (Službeni glasnik, broj 36/2009)
- Zakon o zaštiti od nejonizujućih zračenja (Službeni glasnik, broj 36/2009)
- Zakon o upravljanju otpadom (Službeni glasnik, broj 36/2009)
- Zakon o hemikalijama (Službeni glasnik, broj 36/2009)
- Zakon o biocidnim proizvodima (Službeni glasnik, broj 36/2009)
- Zakon o ambalaži i ambalažnom otpadu (Službeni glasnik broj 36/2009)
- Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda (Službeni glasnik, broj 36/2009)
- Zakon o zaštiti prirode (Službeni glasnik, broj 36/2009)
- Zakon o zaštiti vazduha (Službeni glasnik, broj 36/2009)
- Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini (Službeni glasnik, broj 36/2009)
- Zakon o zdravlju bilja (Službeni glasnik, broj 41/2009)
- Zakon o sredstvima za zaštitu bilja (Službeni glasnik, broj 41/2009)
- Zakon o sredstvima za ishranu bilja i oplemenjivačima zemljišta (Službeni glasnik, broj 41/2009)
- Zakon o bezbednosti hrane (Službeni glasnik ,broj 41/2009)

- Zakon o genetički modifikovanim organizmima (Službeni glasnik, broj 41/2009)
- Zakon o stočarstvu (Službeni glasnik, broj 41/2009)
- Zakon o dobrobiti životinja (Službeni glasnik, broj 41/2009)
- Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela ( Službeni glasnik, broj 97/2008)
- Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika (Službeni list Crne Gore, broj 40/2013)
- Convention on the Protection of Environment through Criminal Law CETS No.: 172(<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&CM=1&NT=172>)
- Directive on the protection of the environment through criminal law ( Official Jurnal of European Union L 328/28)

\*

\*

\*

***Ivana Bodrožić***  
***Academy of criminalistic and Police studies***

#### ***JUSTIFICATION OF CRIMINAL LAW PROTECTION OF ENVIRONMENT***

*Separation of Environmental Protection as a group object and prescribing new charges within Chapter XXIV CCS result is the assessment of the legislator in the Republic of Serbia, that the environment has become compromised to the extent that it is required, unless previously general criminalization of environmental pollution, to prescribe other, which could precisely determine the various illegal behaviors that deserve legal protection. Although the paper presents the view that the environment is a legitimate object which is to protect the norms of criminal law , expanding the catalog of offenses can be viewed through the prism of the present process to push the boundaries of criminal repression in contemporary legislation.*

**Mr Nenad STANKOVIĆ**  
**Viši sudijski saradnik,**  
**Osnovni sud u Paraćinu**

**Pregledni članak**  
**UDK: 343.222(497.11) ; 341.645.5(4)**  
**Primljeno: 12. marta 2014. god.**

## **ZABRANA „DVOSTRUKE UGROŽENOSTI“ I PROBLEM RAZGRANIČENJA KAZNE NE ODGOVORNOSTI**

*Poslednjih godina praksa Evropskog suda za ljudska prava je izvršila veliki uticaj na sudsku praksu u Republici Srbiji, koja je kao članica Saveta Evrope u obavezi da poštuje Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Otuda su i njeni organi dužni da poštuju odluke Evropskog suda za ljudska prava. U praksi Evropskog suda za ljudska prava se posebno izdvojilo načelo zabrane dvostruke ugroženosti (kažnjivosti), čija je suština da isto lice ne može biti dvaput kažnjeno od strane dva organa iste države za isto delo (događaj). Navedeno načelo je proisteklo iz odredbe člana 4. Protokola br. 7 uz EKLJP, kao pravo da se ne bude osuđen ili kažnjen dvaput u istoj stvari. Prema navedenoj odredbi „nikome se ne može ponovo suditi, niti se može ponovo kazniti u krivičnom postupku u nadležnosti iste države za delo zbog koga je već bio pravnosnažno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom te države“.*

*Međutim, do praktičnih problema je došlo u tumačenju odredbe konvencije od strane Evropskog suda za ljudska prava i unutrašnjeg kaznenog prava Republike Srbije, jer Evropski sud za ljudska prava ne pravi razliku između tri vrste kaznenih delikata (kažnjivih dela) – krivičnih dela, prekršaja i privrednih prestupa. Problem nastaje kada jedan konkretan životni događaj istovremeno obuhvata obeležja više kažnjivih dela. U tom slučaju, moguće je da*

*se protiv istog lica paralelno vodi više (kaznenih) postupaka, što dovodi do povrede principa zabrane dvostruke ugroženosti. Takvim postupanjem organa iste države može doći i do kršenja osnovnih ljudskih prava.*

*U radu se kritički razmatraju pojedina materijalno pravna i proceduralna zakonodavna rešenja u pravnom sistemu Srbije, međusobni odnos tri vrste kaznenih dela (krivičnih dela, prekršaja i privrednih prestupa), uticaj prakse Evropskog suda za ljudska prava na praksu sudova Republike Srbije, kao i neke moguće izmene de lege ferenda, a sve u cilju boljeg i pravičnijeg suđenja.*

**Ključne reči: kazneni delikt, pravna kvalifikacija, krivično delo, prekršaj, zabrana dvostruke ugroženosti, ne bis in idem, Evropski sud za ljudska prava.**

## 1. Uvod

U našoj aktuelnoj sudskoj praksi, posebno u postupanju osnovnih i prekršajnih sudova, poslednjih godina je nastupila konfuzija u odnosu na pravnu kvalifikaciju konkretnog događaja u situaciji kada se konkretan činjenični opis može istovremeno zakonski kvalifikovati i kao krivično delo i kao prekršaj odnosno privredni prestup.

Naime, nisu retki slučajevi u kojima okrivljeni za prekršaj sa elementima nasilja, istovremeno može biti i okrivljeni u postupku pred osnovnim sudom za npr. krivično delo nasilja u porodici, ugrožavanje sigurnosti, teške telesne povrede, lake telesne povrede i sl. Pored toga, može se desiti da okrivljeni bude u krivičnom postupku gonjen za krivično delo uvrede, a da se istovremeno vodi prekršajni postupak za neki od prekršaja iz Zakona o javnom redu i miru.

U ovim situacijama, pravosudni organi (sudovi, tužilaštvo) suočavaju se sa problemom, na koji način treba kvalifikovati predmetni krivični događaj, a da se pri tome ne povrede određena načela krivičnog ili prekršajnog materijalnog ili procesnog prava (odn. prava privrednih prestupa), prava okrivljenog, pa konačno i prava oštećenog. Često se kao problem javlja to, da „neadekvatnom“ kvalifikacijom i pokretanjem određenog sudskog postupka, može doći do povrede i elementarnog načela pravde i pravičnosti.

Da bi situacija bila slikovita, u praksi naših sudova se često javlja slučaj da se za isti životni događaj, tj. isti činjenični opis, protiv istog okrivljenog, istovremeno pokrene i krivični i prekršajni postupak. Naravno, često se događa i to da prekršajni postupak pre pokretanja krivičnog sudskog postupka, bude

okonačan pravnosnažnom odlukom (presudom ili rešenjem). U takvim situacijama se npr. dešava da je isti okrivljeni pre nego što je pokrenut krivični postupak, već pravnosnažno oglašen krivim, oslobođen ili je rešenjem prekršajnog suda postupak prema njemu obustavljen za isti događaj. Tako se može dogoditi da okrivljeni prethodno bude oglašen krivim, na primer, za prekršaj protiv javnog reda i mira, a da se tek naknadno od strane ovlašćenog javnog tužioca pokrene krivični postupak za, na primer, krivično delo teške telesne povrede ili krivično delo nasilje u porodici. Shodno našem zakonodavstvu, i ranijoj sudskoj praksi prekršajnih sudova i tzv. krivičnih sudova, takve situacije ne bi trebalo da predstavljaju problem, jer bi se na vrlo jednostavan način sudovi držali pravila da „utvrđena odgovornost okrivljenog za lakši kazneni delikt ne isključuje njegovu odgovornost za teži kazneni delikt“. Drugim rečima, ako bi neko bio oglašen krivim i kažnjen kaznom zatvora za prekršaj koji se odnosio na isti događaj za koji je kasnije pokrenut i krivični postupak, to ne bi uticalo na pokretanje i vođenje krivičnog postupka, pa bi se krivični postupak redovno pokrenuo i dovršio, a ukoliko bi se utvrdilo da je okrivljeni istim radnjama izvršio i krivično delo, zbog čega bi bio osuđen, kazna izrečena odlukom organa za prekršaje, samo bi mu se uračunala u kaznu izrečenu odlukom u krivičnom sudskom postupku. Ovakve situacije je na adekvatan način razgraničavalo pravilo o uračunavanju kazne izrečene u prekršajnom postupku iz čl. 63. st. 3. KZ.

Međutim, u međuvremenu su nastupile značajne promene koje su našem krivičnom materijalnom i procesnom zakonodavstvu, donele i neke praktične probleme. Pod njihovim dejstvom došlo je i do značajne promene naše sudske prakse, ali bez promene našeg materijalnog krivičnog i prekršajnog zakonodavstva.<sup>1</sup>

Tako su na primer, u praksi moguće i suprotne situacije, koje bi po slobodnom osećaju pravde, bile na granici same pravičnosti. Moguće su situacije u kojima bi okrivljeni bio pravnosnažno kažnjen za određeni prekršaj samo novčanom kaznom, a da je iz krivičnog događaja proizašla teška telesna povreda, zbog čega ne bi moglo, (i pored volje javnog tužioca), da dođe do pokretanja krivičnog postupka, jer je okrivljeni već kažnjen jednom pravnosnažnom odlukom od strane „organa iste države“. Otuda nam se kao potpuno nelogičnom, ukazuje situacija da okrivljeni zbog određenih pravnih garancija, ne bi mogao da bude krivično gonjen iako postoji teška telesna povreda naneta oštećenom, jer bi se tako povredilo načelo *ne bis in idem*. Iz navedenih formalnih garancija, koje se nikako ne mogu osporavati, nastao je problem da ranije

---

1 Prva zakonodavna intervencija u tom pravcu bila je na procesnom planu, i to donošenjem novog Zakona o prekršajima („Službenom glasniku RS“, br. 65/2013), gde je zakonodavac imajući u vidu praksu Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), izvršio određene izmene, radi usklađivanja sudske prakse naših sudova sa praksom ESLJP.

(pravnosnažno) utvrđena odgovornost okrivljenog za lakši kazneni delikt (prekršaj) može isključiti njegovu odgovornost za teži kazneni delikt (krivično delo), iako bi za to postojali svi materijalni i formalni uslovi. Otuda se može postaviti pitanje, da li se danas paralelno mogu voditi krivični i prekršajni postupak i da li istovremeno mogu postojati odluke i prekršajnog i krivičnog suda u istoj stvari?

## 2. Zabrana dvostruke ugroženosti<sup>2</sup> i novo tumačenje *ne bis in idem*

U nauci krivičnog procesnog prava načelo *ne bis in idem* se tumači kao načelo koje ima za cilj da spreči ponovno vođenje krivičnog postupka protiv istog okrivljenog za delo za koje je već doneta pravnosnažna krivična presuda ili pravnosnažno rešenje o obustavi krivičnog postupka. Osnovna ideja i cilj ovog načela jeste da se na takav način obezbedi *pravna sigurnost* lica protiv kojih se vodi krivični postupak, tj. da bi nakon sprovedenog postupka konačno bili sigurni da se krivični progon od strane države protiv njih više neće preduzimati za isti događaj.

Problem koji se javlja u vezi sa ovim načelom je tumačenje identiteta dela („isto delo“). Načelo *ne bis in idem* se ne odnosi na rešenje kojim se *odbacuje* optužni akt, a što se čini kada se pojave tzv. procesne smetnje privremenog karaktera, jer bi to onemogućilo kasnije vođenje postupka po prestanku navedenih smetnji. U načelu potrebno je da je u pitanju isto delo tj. isti činjenični opis događaja. Kao što smo prethodno naveli u našoj teoriji se ovaj princip različito definiše.<sup>3</sup>

Slično dejstvo kao i pomenuto načelo, koje je tradicionalno zastupljeno u kaznenim postupcima, ima i načelo *zabrane dvostruke ugroženosti (kažnjivosti)*, koje je proizašlo iz prakse Evropskog suda za ljudska prava. Pod dejstvom prakse ESLJP na praksu sudova konkretne države, došlo je do promene dejstva i načela *ne bis in idem*, usled čega je došlo i do promene na

---

2 Suština načela zabrane dvostruke ugroženosti (kažnjivosti), mogla bi se, shodno praksi ESLJP, odrediti kao princip da isto lice ne može biti dvaput kažnjeno, niti mu dvaput može biti suđeno, od strane dva organa iste države za isto delo (događaj). Tačnije, ovo načelo se odnosi na pravo da se ne bude suđen ili kažnjen dvaput u istoj stvari (čl. 4. Protokola br. 7 uz ESLJP).

3 M. Škulić, Krivično procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 53-54. M. Škulić, Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 101-103; Vidi: M. Grubač, Krivično procesno pravo, Službeni glasnik, Beograd 2008, str. 132; T. Vasiljević, Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Savremena administracija, Beograd, 1981, str. 117; B. Zlatarić i M. Damaška, Rječnik krivičnog prava i postupka, Novinsko-izdavački zavod, Zagreb, 1966, str. 174; D. Dimitrijević, M. Stefanović-Zlatić i Đ. Lazin, Krivično procesno pravo, Naučna knjiga, Beograd, 1986, str. 80.



zakonodavnom planu, tj. njegove zakonske definicije. Do takve promene je prvo došlo u novom Zakonu o prekršajima iz 2013. g. U nastavku rada ćemo bliže razmotriti odnos ova dva načela, s obzirom da utiče na razgraničenje paralelne kaznene odgovornosti, odn. istovremeno vođenje dva kaznena postupka.

### 2.1. Ustavna i zakonska definicija *ne bis in idem* (ustavna, zakonska kategorija)

Načelo *ne bis in idem* predstavlja ustavnu i zakonsku kategoriju. Ono je dakle, kao takvo definisano najvišim pravnim aktima, Ustavom Republike Srbije, Zakonikom o krivičnom postupku i Zakonom o prekršajima.

U okviru *pravne sigurnosti u kaznenom pravu*, Ustav RS iz 2006. godine, definiše princip *ne bis in idem* odredbom člana 34. st. 4.<sup>4</sup> Navedenom odredbom Ustava propisano je da „niko ne može biti gonjen ni kažnjen za krivično delo za koje je pravnosnažnom presudom oslobođen ili osuđen ili za koje je optužba pravnosnažno odbijena ili postupak pravnosnažno obustavljen, niti sudska odluka može biti izmenjena na štetu okrivljenog u postupku po vanrednom pravnom leku. Istim zabranama podleže vođenje postupka *za neko drugo kažnjivo delo*“. Navedenom ustavnom definicijom princip *ne bis in idem* je proširen pored tzv. meritornih odluka (osuđujuće i oslobađajuće presude) i na odbijajuću presudu i odluku (rešenje) kojim se obustavlja postupak. Takođe Ustav je jasan i u pogledu izmene odluke na štetu okrivljenog po vanrednom pravnom leku, što je u potpunosti isključeno.<sup>5</sup>

U istom članu Ustava jasno se propisuje da „istim zabranama podleže vođenje postupka *za neko drugo kažnjivo delo*“, što bi se u ovom slučaju odnosilo na prekršaje i privredne presteupe.

Zakonik o krivičnom postupku<sup>6</sup> članom 4. st. 1. propisuje načelo *ne bis in idem*. Prema navedenoj odredbi, „niko ne može biti gonjen za krivično delo za koje je odlukom suda pravnosnažno oslobođen ili osuđen ili za koje je optužba pravnosnažno odbijena ili je postupak pravnosnažno obustavljen“. I u ovom slučaju pomenuto načelo se odnosi ne samo na tzv. meritorne odluke (osuđujuća i oslobađajuća) presuda, već i na tzv. procesne odluke iz trajnih

---

4 Ustav RS iz 2006. godine („Sl. glasnik RS“, br. 98/06).

5 Pored toga, Ustav RS iz 2006. godine odredbom člana 33. st. 8. propisuje i da sva prava koja ima okrivljeni za krivično delo, shodno zakonu i u skladu sa njim, ima i fizičko lice protiv koga se vodi postupak za neko drugo kažnjivo delo. Na ovaj način Ustav je nedvosmisleno izjednačio u svim pravima okrivljene u krivičnom postupku sa licima protiv kojih se vodi postupak za drugo kažnjivo delo (prekršaj ili privredni prestup).

6 Zakonik o krivičnom postupku, „Sl. Glasnik RS“, br. 72/2011, 101/2011 (pogledaj i čl. 6), 121/2012, 32/2013 (pogledaj i čl. 4) i 45/2013.



razloga (presuda kojom se optužba odbija i rešenje o obustavi postupka. Dakle, u pitanju je jedno šire shvatanje načela zabrane ponovnog vođenja krivičnog postupka. Navedenim članom je u st. 2. propisano i da pravnosnažna sudska odluka ne može biti izmenjena na štetu okrivljenog.

## 2.2. Zabrana dvostruke ugroženosti prema praksi ESLJP i posledice izazvane u praksi sudova pojedinih država

Pitanje razgraničenja kaznenih delikata za koja se istovremeno vode odgovarajući postupci ili su za pojedina već donete pravosnažne odluke, a odnose se na isti događaj i istog učinioca, pojavilo se sa početkom primene odredaba Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ESLJP). Ovom konvencijom je uveden tzv. *princip zabrane dvostruke ugroženosti (zabrana dvostruke kažnjivosti)*.

Govoreći o principu *zabrane dvostruke kažnjivosti* odn. principu *ne bis in idem* moraju se uzeti u obzir i međunarodni pravni izvori, tj. međunarodne konvencije čija je potpisnica Republika Srbija. S obzirom da je Republika Srbija pristupila Savetu Evrope, ona je kao njegova članica u obavezi da poštuje Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP). Pored toga, ona je u obavezi i da neposredno primeni odredbe čija je takva primena moguća od strane naših organa.

Pravni osnov za primenu navedenih međunarodnih pravnih propisa, je član 16. st. 2. Ustava Republike Srbije. Prema navedenoj odredbi „opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori sastavni su deo pravnog poretka Republike Srbije *i neposredno se primenjuju*. Potvrđeni međunarodni ugovori moraju biti u skladu s Ustavom“. Dakle, svaki međunarodni ugovor može se i neposredno primeniti, ali pod uslovom da da je u skladu sa aktuelnim Ustavom Republike Srbije.

Takođe, državni organi Republike Srbije dužni su da poštuju i odluke koje je doneo ESLJP. Naime, članom 18. st. 3. Ustava određeno je da se „odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje“.

Načelo *zabrane dvostruke ugroženosti* određeno je članom 4. Protokola br. 7 uz EKLJP, kao *pravo da se ne bude osuđen ili kažnjen dvaput u istoj stvari*. Shodno navedenoj odredbi EKLJP, „nikome se ne može ponovo suditi niti se može ponovo kazniti *u krivičnom postupku u nadležnosti iste države* za delo zbog koga je već bio pravnosnažno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom te države“. Iz navedene odredbe jasno proizlazi da EKLJP princip zabrane

dvostruke ugroženosti definiše uže nego prethodno citirane odredbe Ustava RS kao i Zakonika o krivičnom postupku RS, s obzirom da se odnose samo na odluke kojom je neko lice *oslobođeno* ili *osuđeno*, tj. *tzv. meritorne odluke*. Međutim, problem koji se javio primenom ovog principa je to što ESLJP, ne pravi razliku između tri vrste kaznenih delikata (kažnjivih dela) u situaciji kada jedan konkretan događaj sadrži zakonska obeležja više kažnjivih dela, što njegovom striktnom primenom onemogućava paralelno vođenje više postupaka za isto delo.

### 3. Vrste kaznenih delikata i tzv. deliktna odgovornost

Poznato je da u našem pozitivnom pravu postoji više vrsta kaznenih delikata (kaznenih ponašanja, kažnjivih dela). U pitanju su ponašanja koja su protivpravna, tj. kao takva predviđena pozitivnim pravnim normama i koja karakteriše prohibitivni karakter njihove dispozicije.

U tu grupu se ubrajaju krivična dela, prekršaji i privredni prestupi. Njih možemo nazvati i kaznenim deliktima u užem smislu. Pored njih, posmatrano u širem smislu, u tu grupu zabranjenih ponašanja ubrajaju se i disciplinski prestupi (disciplinske krivice, disciplinski prestupi), koji su po svojoj prirodi više vezani za pravnu oblast radnog prava i povredu radne discipline.

Kako je osnovna sankcija za navedena dela kazna, u pravnoj teoriji je formirana i posebna oblast nazvana kazneno pravo. Domen ove pravne oblasti u užem smislu obuhvata krivično pravo, pravo prekršaja i pravo privrednih prestupa, dok u širem smislu ona obuhvata i krivično procesno pravo i pravo izvršenja krivičnih sankcija.<sup>7</sup>

Često se i zakonska obeležja navedenih pojedinih kaznenih delikata poklapaju. To predstavlja i suštinu problema koji pokušavamo da prikažemo. Iz tog razloga počecemo i sa njihovom pojedinačnom analizom u opštem smislu.

---

7 Prema Z. Stojanoviću kazneno pravo u širem smislu, koja kao teorijsko-pravni pojam obuhvata krivično pravo, pravo privrednih prestupa i pravo prekršaja, predstavlja pravnu granu koja obuhvata „više pravnih grana koje su srodne, ili imaju iste ciljevi i koje se međusobno dopunjavaju“. – Z. Stojanović, *Krivično pravo-opšti deo*, IP Justinijan, Beograd, 2004, str. 29-30; Z. Stojanović, *Krivično pravo-opšti deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Pravna knjiga, Beograd, 2013, str. 9-10. Z. Stojanović objašnjava da je odnos „krivičnog prava, prava o privrednim prestupima i prekršajnog prava, određen pre svega vrstom i karakterom delikata koje ove tri grane prava predviđaju. To su krivična dela, privredni prestupi i prekršaji“– Z. Stojanović, op. cit., str. 29-30. N. Srzentić, A. Stajić i Lj. Lazarević, objašnjavajući odnos krivičnog dela i prekršaja, prekršaj definišu kao „povredu javnog poretka“, dok su krivična dela „društveno opasna dela“. Oni naglašavaju da se kod prekršaja, za razliku od krivičnih dela, prekršajem „ne povređuju, niti ugrožavaju osnovne društvene vrednosti i odnosi u zajednici“, napominjući da se kao bitna razlika javlja u objektu zaštite. – N. Srzentić, A. Stajić, Lj. Lazarević, *Krivično pravo Jugoslavije, Savremena administracija*, Beograd, 1995, str. 10-11.

### 3.1. Kazneni delikti u našem pozitivnom zakonodavstvu

Navedena kažnjiva dela možemo analizirati s obzirom na njihove zakonske definicije (u opštem smislu), zaštitna dobra koja se njima štite i u vezi sa tim različit stepen društvene opasnosti (štetnosti), propisanu sankciju, kao i rok u kome zastareva gonjenje učinioca konkretnog kažnjivog dela. Takođe, međusobno se mogu upoređivati i sa tzv. formalnog aspekta, tj. u odnosu na to koji je organ nadležan da goni učinioca konkretne vrste delikta u posebnoj vrsti sudskog postupka.

Najteža vrsta kažnjivih ponašanja od navedenih su krivična dela. Članom 14. Krivičnog zakonika definisan je opšti pojam krivičnog dela. Prema zakonskog definiciji, krivično delo je „ono delo koje je zakonom predviđeno kao krivično delo, koje je protivpravno i koje je skrivljeno“.<sup>8</sup> Prema Ustavu, krivična dela mogu biti propisana jedino zakonom. Ona štite najvažnija dobra čoveka (život i telo, sloboda, čast i ugled, itd.), na osnovu čega je očigledno da je i njihov stepen društvene opasnosti, kao razlog njihovog ikriminisanja, u odnosu na druge kaznene delikte, najveći. To je ujedno i razlog zbog čega zakonodavac za ovu vrstu kažnjivih dela predviđa i najstrože sankcije. Za učinjeno krivično delo, učiniocu se može izreći kazna zatvora, novčana kazna, rad u javnom interesu i oduzimanje vozačke dozvole. S obzirom na kazne koje su predviđene za pojedina krivična dela, zakonom su predviđeni i posebni rokovi zastarelosti krivičnog gonjenja. Ovi rokovi zastarelosti su uglavnom duži od rokova zastarelosti predviđenih za ostale vrste kažnjivih delikata.

Nešto lakši kazneni delikti, s obzirom na stepen njihove društvene opasnosti, pa i značaja koji im je dao zakonodavac, jesu prekršaji. Zakonom o prekršajima u članu 2. određen je pojam prekršaja u opštem smislu. Prekršaj je navedenom odredbom definisan kao „protivpravno delo koje je zakonom ili drugim propisom nadležnog organa određeno kao prekršaj i za koje je propisana prekršajna sankcija“.<sup>9</sup> Takođe, za obe vrste delikta predviđaju se slični osnovi isključenja protivpravnosti i krivice. I u prekršajnom pravu najteža sankcija je kazna. Očigledni paralelizam između prekršaja i krivičnih dela postoji i u pogledu drugih krivičnih sankcija kao i njihove svrhe. Subjekti prekršajne odgovornosti mogu biti, uz izvesne izuzetke, fizička i pravna lica (čl. 17). Za prekršaj

---

8 Krivični zakonik Republike Srbije, objavljen u „Službenom glasniku RS“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013.

9 Zakon o prekršajima, objavljen u „Službenom glasniku RS“, br. 65/2013. Za razliku od ranijeg Zakona o prekršajima „Sl. glasnik RS“, br. 101/2005, 116/2008 i 111/2009 aktuelni zakon više ne predviđa krivicu kao opšti element prekršaja, tj. da je u pitanju „skrivljena“ radnja – vidi: čl. 2. navedenog zakona.

se mogu propisati kazna zatvora, novčana kazna i rad u javnom interesu (čl. 33. ZOP), s tim što se za prekršaj pravnog lica može propisati samo novčana kazna. Ukoliko se imaju u vidu kazneni rasponi pojedinih prekršaja, jasno je da su u pitanju delikti manje društvene opasnosti nego krivična dela, jer prema čl. 37. Zakona o prekršajima, kazna zatvora se ne može propisati u trajanju kraćem od jednog ni dužem od šezdeset dana.<sup>10</sup> Pored toga, prekršaji mogu biti propisani zakonom ili uredbom, odn. odlukom skupštine autonomne pokrajine, skupštine opštine, skupštine grada i skupštine grada Beograda (čl. 4. ZOP). Takođe, zastarelost prekršajnog gonjenja je duplo kraći u odnosu na rok zastarelosti krivičnog gonjenja (dve godine), što nam dodatno ukazuje na niži stepen njihove društvene opasnosti (štetnosti) u odnosu na krivična dela.

Prekršajnu sankciju može izreći samo nadležni sud koji vodi prekršajni postupak, osim u izuzetnim slučajevim, kada novčanu kaznu može izreći Republička komisija za zaštitu prava u postupcima javnih nabavki i ovlašćeni organ, odn. ovlašćeno lice prekršajnim nalogom u skladu sa zakonom (čl. 87. ZOP).<sup>11</sup> Za razliku od prekršajnog postupka, krivični postupak vodi isključivo sud na osnovu optužnog akta ovlašćenog tužioca.

Privredni prestup je u opštem smislu određen kao „društveno štetna povreda propisa o privrednom ili finansijskom poslovanju koja je prouzrokovala ili je mogla prouzrokovati teže posledice i koja je propisom nadležnog organa određena kao privredni prestup“ (čl. 2. st. 1. Zakona o privrednim prestupima).<sup>12</sup> Iz same zakonske definicije ove vrste kažnjivih dela, može se zaključiti da ona mogu biti propisana različitim propisima o privrednom ili finansijskom poslovanju. Bitan opšti element je da je „štetna povreda“ prouzrokovala ili je mogla prouzrokovati teže posledice. Takođe, neophodno opšte obeležje privrednog prestupa je i da propisom nadležnog organa određena kao privredni prestup, što se u suštini odnosi na tzv. opšti element predviđenosti u zakonu nekog ponašanja kao privrednog prestupa.

Za razliku od krivičnih dela, privredni prestupi kao oblik protivpravnog ponašanja (slično prekršajima) mogu biti pored zakona predviđeni i drugim propisima, npr. uredbama Vlade. Dakle, broj propisa kojima mogu biti propisani

---

10 Zakonom o prekršajima propisani su i drugačiji rasponi novčane kazne – vidi: čl. 39. ZOP.

11 Prema ranijem Zakonu o prekršajima prekršajni postupak je mogao voditi prekršajni sud ili ovlašćeni organ uprave – vidi: Zakona o prekršajima „Sl. glasnik RS“, br. 101/2005, 116/2008 i 111/2009.

12 Zakon o privrednim prestupima, objavljen u „Službenom listu SFRJ“ br. 4/77, 36/77, 14/85, 74/87, 57/89, 3/90 i „Službenom listu SRJ“, br. 27/92, 24/94, 28/96, 64/2001. Vidi: čl. 64. Ustavne povelje – SL SCG, 1/2003-1. Vidi: čl. 116. Zakona – RS, 101/2005-28. Prestao da se primenjuje na teritoriji RCG – vidi: čl. 65. Zakona - 2/2007-1.

privredni prestupi je znatno širi, što ima smisla ukoliko se imaju u vidu dobra koja se njima štite, kao i stepen njihove tzv. društvene štetnosti.<sup>13</sup> Naime, propisivanjem pojedinih privrednih prestupa štite se privredni i ekonomski odnosi. Za ovu vrstu kaznenih delikata, mogu biti predviđene tri vrste sankcija: novčana kazna, uslovna osuda i zaštitne mere. Subjekti privrednih prestupa mogu biti pravno i odgovorno (fizičko) lice. Za privredne prestupe predviđeno je da zastarelost gonjenja nastaje kad proteknu tri godine od dana njegovog izvršenja, sa određenim izuzecima. Postupak za privredne prestupe se pokreće na osnovu optužnog predloga javnog tužioca ili oštećenog (čl. 50. ZOPP), a sprovodi ga samo sud.

Imajući u vidu navedene razlike, očigledno je da je u propisima napravljena jasna gradacija navedenih delikata prema njihovoj težini, počev od krivičnih dela kao najtežih, preko privrednih prestupa, pa sve do, prekršaja kao najlakših. Takođe, ne treba zanemariti i to da osuda za svaku vrstu navedenih kažnjivih dela povlači i različitu jačinu društveno-etičkog prekora za učinioca. Isto tako, predviđene su i različite pravne posledice osude prema težini svake vrste kažnjivih dela.

#### **4. Odnos (kumulacija) više vrsta kaznene odgovornosti (rešenja našeg zakonodavstva)**

Kao što smo prethodno naveli, u praksi se javljaju slučajevi kada se npr. formalna obeležja pojedinih kaznenih delikata (nekog konkretnog krivičnog dela i prekršaja) skoro u potpunosti ili bar u bitnim elementima (obeležjima) poklapaju, što stvara problem već na nivou pravne kvalifikacije. U tom slučaju dešava se da je teško proceniti da li činjenični opis jednog događaja treba pravno oceniti (od strane organa gonjenja – OJT, policija) kao krivično delo ili kao prekršaj. Isto se dešava i u slučaju kada dolazi do izvesnog „sukoba kvalifikacija“ na nivou krivičnog prava i prava privrednih prestupa, tj. da li neko ponašanje treba kvalifikovati kao krivično delo ili kao privredni prestup.

Upravo zbog poklapanja njihovih zakonskih opisa, dolazi i do problema kvalifikacije kao i do razgraničavanja deliktne odgovornosti u slučaju kada dođe do njihovog preklapanja.

Do paralelne pojave više vrsta kaznene odgovornosti u isto vreme, dolazi pre svega iz razloga što sami normativni opisi pojedinih kaznenih delika-

---

13 Prema shvatanju većeg dela naše pravne teorije, u definiciju opšteg pojma privrednog prestupa uključen je i pojam „društvene štetnosti“, koji kako navodi M. Cetinić, „predstavlja relikv u smislu obaveznog obeležja opšteg pojma“, te da bi opštu definiciju trebalo odrediti samo „formalnim elementima“ – vidi: M. Cetinić, *Pravo privrednih prestupa*, Dosije, Beograd 2002, str. 40.

ta (npr. prekršaja i krivičnih dela), nisu jasno razgraničeni, što ostavlja utisak da ona u našem pozitivnom pravu nisu dobro sistematski obrađena prilikom donošenja propisa kojima su predviđeni. Međutim, ne treba zanemariti činjenicu, da su pre uvođenja aktuelne prakse ESLJP i principa „dvostruke ugroženosti“, u našem pozitivnom pravu postojali jasni pravno-tehnički mehanizmi, koji su na vrlo jednostavan način regulisali „sukob“ više vrsta istovremene kaznene odgovornosti.

Naime, sve se to do sada postizalo pravilom o uračunavanju kazne koja je izrečena za lakši kazneni delikt (prekršaj, privredni prestup) u kaznu koja je možda kasnije izrečena za krivično delo. Tako utvrđena odgovornost za lakši kazneni delikt, nije isključivala utvrđivanje odgovornosti za teži kazneni delikt, pa su više vrsta kaznene odgovornosti i postupaka mogli postojati i paralelno.

U tu svrhu dugo je u našem krivičnopravnom zakonodavstvu bila predviđena tzv. odredba o uračunavanju pritvora i ranije izrečene kazne. Tako naš važeći Krivični zakonik odredbom čl. 63. st. 3. predviđa da se zatvor ili novčana kazna koju je osuđeni izdržao, odn. platio *za prekršaj ili privredni prestup*, (kao i kazna ili disciplinska mera lišenja slobode koju je izdržao zbog povrede vojne discipline), uračunava u kaznu izrečenu za krivično delo.<sup>14</sup>

Ipak, do znatnih promena u našoj sudskoj praksi, došlo je pod uticajem prakse Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP). Naime, prema praksi ESLJP (neke odluke datiraju još od 60-tih godina prošlog veka), primenom čl. 4. Protokola br. 7 uz EKLJP odluke krivičnog suda izjednačene su prema dejstvu sa odlukama prekršajnog suda i sudskim odlukama za privredne prestupe. Praksa ESLJP uglavnom je išla u pravcu da se spreči tzv. dvostruka ugroženost „od strane istih organa iste države“.

U najširem, to su različite situacije u kojima je istom licu (okrivljenom) suđeno od strane dva različita suda ili drugih organa ovlašćenih da izriču kazne, za isti događaj. To su uglavnom slučajevi u kojima se prema oceni ESLJP događaj obuhvaćen optuženjem u krivičnom postupku i događaj za koji se vodi prekršajni postupak, podudaraju. U stvari u pitanju je *istovetnost životnog događaja* za koji se vode ili su se vodila dva različita kaznena postupka. Prema toj logici, do povrede prava okrivljenog, tj. *dvostuke ugroženosti*, ne bi ni bilo ukoliko se događaj ili pravna priroda kaznenih delikata ne bi podudarala.

Međutim, iako je praksa ESLJP poslednjih godina počela da ima vrlo jak uticaj i na praksu naših sudova u krivičnom postupku, njom ipak nisu definisani jasni i stabilni kriterijumi na osnovu kojih bi postupajuće sudije mogle da bar

---

14 Više o tome – vidi: Z. Stojanović, Komentar zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik, treće dopunjeno izdanje, Beograd, 2009, str. 244-245.



jasno odrede da li se radi o tzv. istom događaju.<sup>15</sup> Drugim rečima, sadržina ovih pojmova određena je presudama (praksom) ESLJP koje su dobile snagu opšteg pravnog pravila, i na kojima se dalje zasnivala praksa ovog suda.

#### 4.1. Privredni prestup i prekršaj (ZOPP)

Pored odredbe čl. 63. st. 3. KZ, kojom je predviđeno uračunavanje izrečenih kazni za druge kaznene delikte u kaznu izrečenu za krivično delo, odredbom čl. 26a ZOPP-a predviđen je određen odnos privrednih prestupa i prekršaja, kao lakših kaznenih delikata. Pomenuta odredba propisuje da se „novčana kazna koju je osuđeno pravno lice ili odgovorno lice platilo za prekršaj uračunava u kaznu izrečenu za privredni prestup čija obeležja obuhvataju i obeležja prekršaja“. Takođe, članom 14. ZOPP-a predviđa se da odgovorno lice koje je pravnosnažno oglašeno krivim za krivično delo koje ima obeležja privrednog prestupa, neće se kazniti za privredni prestup.

#### 4.2. Odnos prekršaja i krivičnog dela

Razmatrajući odredbe koje upućuju na odnos prekršaja i krivičnog dela, potrebno je istaći neke odredbe Zakona o prekršajima. Novim Zakonom o prekršajima<sup>16</sup> i to čl. 8, propisano je načelo zabrane ponovnog suđenja u istoj stvari.

Navedena odredba predviđa da se „nikome ne može ponovo suditi, niti mu može ponovo biti izrečena prekršajna sankcija za prekršaj o kome je pravnosnažno odlučeno u skladu sa zakonom“. Članom 8. st. 3. propisano je da se „protiv učinioca prekršaja koji je u krivičnom postupku pravnosnažno oglašen krivim za krivično delo koje obuhvata i obeležje prekršaja ne može za taj prekršaj pokrenuti postupak, a ako je pokrenut ili je u toku, ne može se nastaviti i dovršiti“. Može se reći da je navedenom odredbom delimično usklađeno naše zakonodavstvo sa stavovima prakse ESLJP u vezi sa principom zabrane dvostruke ugroženosti.<sup>17</sup> Na taj način zakonodavac je izvesnu prednost dao krivičnom postupku u odnosu na prekršajni postupak.

---

15 ESLJP npr. nejasno (i vrlo široko) definiše pojmove „optužbe“ i „krivično delo“. Vidi: M. Cvetković, Referati Apelacionog suda u Kragujevcu, u Bilten Vrhovnog kasacionog suda, Beograd, br. 2/2011, str. 131-139.

16 Zakon o prekršajima „Sl. glasnik“ 65/13 od 25. jula 2013. g. koji se primenjuje od 01. marta 2014. g.

17 Članom 8. st. 4. Zakona o prekršajima iz 2013. g. predviđeno je i da se protiv učinioca prekršaja koji je u postupku po privrednom prestupu pravnosnažno oglašen odgovornim za privredni prestup koji obuhvata i obeležja prekršaja ne može se za taj prekršaj pokrenuti postupak, a ako je pokrenut ili je u toku, ne može se nastaviti i dovršiti.

Takođe, predviđeno je i da zahtev za pokretanje prekršajnog postupka u pisanoj formi, pored ostalih obaveznih elemenata, sadrži i podatke o tome da li je pokrenut krivični postupak ili postupak za privredni prestup za delo koje obuhvata obeležja prekršaja koji je predmet zahteva (čl. 181. st. 1. tač. 7. ZOP). ZOP propisuje i dužnost podnosioca zahteva da „odmah po saznanju, a do pravnosnažnog okončanja postupka obavesti prekršajni sud da se protiv okrivljenog povodom istog događaja vodi krivični postupak ili postupak za privredni prestup“ (čl. 181. st. 8. ZOP). Navedenim pravilima stvara se mogućnost da prekršajni sud ranije sazna za eventualno istovremeno vođenje dva kaznena postupka protiv istog okrivljenog za isti događaj.

Isto tako, prilikom ispitivanja uslova za pokretanje prekršajnog postupka, kada zahtev sadrži podatke o tome da je povodom istog događaja pokrenut krivični postupak ili postupak za privredni prestup, *prekršajni sud će spise predmeta dostaviti nadležnom sudu na dalje postupanje i o tome obavestiti podnosioca zahteva*. Prekršajni sud će postupiti na isti način i kada u toku postupka sazna da se povodom istog događaja vodi krivični postupak ili postupak za privredni prestup (čl. 183. ZOP).<sup>18</sup> Ovom odredbom zakonodavac je dao jasnu prednost krivičnom postupku kao „važnijem“ u odnosu na vođenje prekršajnog postupka za isti događaj, što takođe sprečava paralelno vođenje prekršajnog postupka i krivičnog postupka, odn. postupka za privredni prestup.

Zakonodavac je odredbom čl. 200. st. 5. ZOP, koji reguliše način saslušanja okrivljenog, predvideo obavezu da se okrivljeni (za prekršaj) koji se prvi put sasluša, ima pitati i „da li se protiv njega vodi krivični ili prekršajni postupak i za koje delo“. Očigledno je da je intencija zakonodavca u ovom slučaju da se dodatno informiše i od samog okrivljenog.

Treba istaći i odredbu čl. 248. st. 1. tač. 4. ZOP iz 2013. godine, kojom se propisuje da se *prekršajni postupak završava rešenjem o obustavi* kada sud utvrdi „da je okrivljeni u krivičnom postupku, odn. u postupku po privrednom prestupu *pravnosnažno oslobođen ili oglašen krivim za istovetan događaj* koji obuhvata i obeležje prekršaja“. Međutim, problem se može javiti prilikom tumačenja ove odredbe jer njom nisu obuhvaćene presuda u krivičnom postup-

---

18 Raniji Zakon o prekršajima je u čl. 213. st. 1. tač. 3. predvideo prekid prekršajnog postupka (rešenjem) „ako je za isto delo protiv okrivljenog pokrenut krivični postupak“. Takav prekid postupka je trajao do donošenja pravosnažne sudske odluke u krivičnom postupku, ali uz obavezu da se pre prekida prikupe svi dokazi o prekršaju i odgovornosti okrivljenog do kojih se može doći. – Zakon o prekršajima „Sl. glasnik RS“, br. 101/2005, 116/2008 i 111/2009. Vidi: čl. 12. i 15. Ustavnog zakona – 98/2006-29. Nije jasno zbog čega je zakonodavac izostavio takvu odredbu o prekidu prekršajnog postupka, koja je bila dobro pravno-tehničko rešenje u situacijama kada se spisi prekršajnog suda dostavljaju sudu pred kojim je u toku krivični postupak za isti događaj.



ku kojom se optužba odbija, niti rešenje o obustavi postupka, a koje takode trajno onemogućavaju ponovno vođenje krivičnog postupka. Smatramo da navedenu odredbu *de lege ferenda* treba proširiti i na pomenute odluke, jer su u praksi moguće i takve situacije.

Slično ovim rešenjima trebalo bi dodati i određene izmene u Zakoniku o krivičnom postuku i u Zakonu o privrednim prestupima, koji bi doprineli da se na adekvatniji način razreše slučajevi paralelnog vođenja dva kaznena postupka. Jedna od mogućih rešenja *de lege ferenda* bi bila da se eventualno izmene zakonske definicije *ne bis in idem* slično njegovoj definiciji u prekršajnom postupku, koja bi dovela do nemogućnosti vođenja krivičnog postupka u slučaju da je okrivljeni pravosnažno oglašen krivim za prekršaj ili privredni prestup koji obuhvata i obeležje krivičnog dela, te da se krivični postupak za to delo ne može pokrenuti, odn. da se ne može dovršiti ako je u toku. Ovakvim međusobnim usklađivanjem procesnih zakona koji regulišu postupke za kaznena dela, u praksi naših sudova bi više bilo ostvareno načelo legaliteta.

Takode, smatramo da bi trebalo obavezati i ovlašćenog tužioca u krivičnom postupku da pre podnošenja optužnog akta sudu izvrši provere da li se za isto delo već vodi (ili je pravosnažno okončan) prekršajni postupak (odn. postupak za privredni prestup), te da se ta činjenica naznači u optužnom aktu. To bi svakako dovelo do bolje koordinacije rada pravosudnih organa, kao i do ekonomičnijeg postupka.

## 5. Praksa ESLJP i pojam „dvostruke ugroženosti“

U novoj praksi naših pravosudnih organa, do potrebe za novim tumačenjem načela *ne bis in idem* došlo je zbog širokog tumačenja pojma „krivično delo“ u praksi ESLJP. Naime, to su situacije kada ESLJP utvrđuje povredu čl. 4. Protokola br. 7 uz EKLJP. Ako bi se u okviru određenog nacionalnog zakonodavstva dva različita državna organa *za isti događaj* osudili *isto lice*, u slučaju kada se elementi zakonskih opisa konkretnih kaznenih delikata podudaraju, prema praksi ESLJP nužno dolazi do povrede pomenutog načela.

Naime, problem se sastoji u tome što je ESLJP kroz svoju praksu definisao sporne pojmove iz čl. 4. Protokola br. 7, i to pojam „optužba“ i pojam „krivično delo“.

Kako navodi *M. Cvetković*<sup>19</sup>, pozivajući se na slučajeve koji su u ESLJP imali značaj precedenta (*Deweer protiv Belgije*) ESLJP je zauzeo stanovište da pojam „optužba“ treba da ima „suštinsko pre nego formalno značenje“ te se pod

---

19 M. Cvetković, op. cit., str. 131.

optužbom može smatrati: a) zvanično obaveštenje koje pojedincu daje nadležni organ vlasti o navodima da je to lice počinilo krivično delo; ili b) kada postoji situacija osumnjičenog, koja bitno utiče na njegov položaj (kao primer se navodi zatvaranje trgovinske firme tokom istrage, iako nikada nije pokrenut nikakav krivični postupak).<sup>20</sup>

Sa druge strane pojam *krivično delo* ESLJP tumači šire nego što je taj pojam određen domaćim nacionalnim zakonodavstvom. ESLJP je odredio kriterijume za ocenu da li je u pitanju „krivična optužba“<sup>21</sup>, uzimajući u obzir tri merila (*Engeel protiv Holandije iz 1976*): 1) kako se klasifikuje po domaćem zakonodavstvu; 2) kakva je priroda dela, odn. 3) kakva je priroda i oštrina kazne (*drugo i treće merilo je alternativno*). Ovo šire tumačenje pojma krivičnog dela u odnosu na nacionalno zakonodavstvo, kasnije je dosledno potvrđeno i u sudskoj praksi ESLJP. Međutim, takvim tumačenjem se otvara mogućnost da se pred ovim sudom i pojedini prekršaji, odn. privredni prestupi mogu smatrati „krivičnim delima“, imajući u vidu njihovo široko tumačenje ovog krivičnogpravnog pojma.<sup>22</sup>

Kako praksa ESLJP očigledno dozvoljava široko i nedovoljno precizno tumačenje prethodno izloženih kriterijuma, te nije jasno kako bi se sa sigurnošću određen događaj „pravilno“ kvalifikovao kao određeni kazneni delikt – prekršaj, privredni prestup ili krivično delo, takva praksa nužno nameće obavezu naših organa da na početku razgraniče vrstu sudskog postupka koji će se voditi protiv okrivljenog za događaj koji predstavlja formalno pravno određeni kazneni delikt. U suprotnom, postoji velika mogućnost da se dvostrukim kažnjavanjem povredi načelo zabrane dvostruke kažnjivosti okrivljenog. Na taj način stvaraju se potencijalne situacije da se pred ESLJP utvrdi povreda navedenog prava od strane organa domaće države, tj. naših sudova, što može dovesti i do velikih naknada štete.

Međutim, i na planu domaćeg kaznenog sistema, postoji nejasnost kriterijuma kojim bi se domaći organi (sudovi, tužilaštva i policija) rukovodili pri-

---

20 Navodeći pojedinačne primere šta čini jednu optužbu prema tumačenju ESLJP, M. Cvetković citira da je to slučaj: 1) kada je izdat nalog za hapšenje (Wemhoff protiv SR Nemačke iz 1960); 2) kada je neko zvanično obavešten da se vodi krivični postupak (Neumeister protiv Austrije iz 1986); 3) kada istražni organi za carinske prekršaje zahtevaju od nekoga da predoči dokaze i zamrzne svoj bankovni račun (Fuenke protiv Francuske iz 1993); 4) kada je lice imenovalo advokata nakon što je tužilac pokrenuo postupak na osnovu policijskog izveštaja protiv njega (Angelucci protiv Italije od 1991) – M. Cvetković, op. cit., str. 132.

21 O značenju izraza „krivični“ i „optužba“ u smislu čl.6 . EKLJP, vidi: S. Živković, Osnovna načela prekršajnog postupka i praksa Evropskog suda za ljudska prava, Referat Vrhovnog kasacionog suda, u: Bilten Vrhovnog kasacionog suda, br. 2/2011, str. 224-228.

22 M. Cvetković, op. cit., str. 132.

likom pravne kvalifikacije konkretnog događaja, a radi odlučivanja o tome koji bi se kazneni postupak vodio (krivični ili prekršajni). Neki stavovi za ove situacije formirani su na nivou sednica Apelacionih sudova, odn. u konkretnom slučaju na sednici Apelacionog suda u Kragujevcu.

Cilj principa *ne bis in idem* je da se stvori određena pravna sigurnost u odnosu na okrivljenog, tj. da nakon osude, odn. oslobođenja od optužbe, okrivljeni ne bi više strepe od ponovnog (krivičnog) progona za isto delo (radnju).<sup>23</sup>

ESLJP je zauzeo stav da se čl. 4. Protokola br. 7 „mora tumačiti na način da zabranjuje krivični progon ili suđenje za drugo 'delo', ukoliko ono proizlazi iz istih činjenica ili činjenica koje su u biti iste“.<sup>24</sup>

Imajući u vidu ovakve stavove ESLJP koji su proizašli iz prakse, opravdano se može postaviti pitanje, da li naš krivični postupak može ubuduće da konzumira prekršajni postupak, tj. da presuda za krivično delo konzumira kaznu izrečenu u prekršajnom postupku, kada je dvaput osuđen za isto delo? Takođe, može se postaviti pitanje i dalje osnovanosti odredbe KZ o uračunavanju prekršajne kazne u krivičnu kaznu.

Veoma je teško odlučiti koji postupak pokrenuti – prekršajni ili krivični – kao i da li se već okončani prekršajni postupak može odnositi na „krivičnu stvar“ shodno čl. 4. Protokola br. 7. Tako bi samo pokretanje novog postupka uz znanje da je okrivljenom već suđeno u prekršajnom postupku, predstavljalo povredu odredbe čl. 4. Protokola br. 7., drugim rečima, povredu osnovnih ljudskih prava. Sve nam to ukazuje da u principu treba izbeći paralelno vođenje različitih kaznenih postupaka, imajući u vidu nastupele promene primenom EKLJP i prakse ESLJP.

Zato, na primer, već u fazi predistražnog postupka nadležni OJT bi trebalo da odluči da li će pokrenuti krivični postupak, a nakon što ga policija izvesti o samom događaju, tj. od čega zavisi i da li će se protiv istog okrivljenog uopšte voditi krivični postupak.

## **6. Istovremeno vođenje dva kaznena postupka za isti događaj (moguće situacije u praksi)**

U praksi se često paralelno vode krivični i prekršajni postupak, ali i krivični i postupak za privredne prestupe. Tako na primer, ako bi za isti događaj protiv istog okrivljenog, ranije bila doneta pravnosnažna odluka prekršajnog

---

23 O različitim pristupima u određivanju da li je u pitanju „identično delo“, vidi: S. Živković, Osnovna načela prekršajnog postupka i praksa Evropskog suda za ljudska prava, Referat Vrhovnog kasacionog suda, u: Bilten Vrhovnog kasacionog suda, br. 2/2011, str. 229.

24 M. Cvetković, op. cit., str. 137.

suda (pre pokretanja krivičnog postupka za isti događaj protiv istog okrivljenog), javni tužilac bi, kako bi se izbegla povreda načela *ne bis in idem*, mogao da odustane od krivičnog gonjenja, što bi dovelo do odluke povoljne za okrivljenog (rešenje o obustavi postupka ili odbijajuća presuda). Međutim, ukoliko su istovremeno u toku i krivični i prekršajni postupak, moglo bi da dođe do prekida prekršajnog postupka, s obzirom na veći značaj zaštićenog dobra (zaštitnog objekta) koje se štiti zakonskim opisom konkretnog krivičnog dela.

Treba naglasiti da su u praksi najčešći slučajevi kada se okrivljeni za isti događaj (isto činjenično stanje) krivično goni zbog krivičnog dela poreske utaje i paralelno se vodi prekršajni postupak zbog odgovarajućeg prekršaja vezanog za neplaćanje poreza. Takođe, često se javljaju i krivična dela sa elementom nasilja (ometanje ovlašćenog službenog lica, nasilje u porodici, teška telesna povreda, laka telesna povreda, ugrožavanje sigurnosti) i paralelni prekršajni postupak zbog nekog od prekršaja iz Zakona o javnom redu i miru. Dešavaju se i situacije u kojoj se neko po privatnoj krivičnoj tužbi goni za krivično delo uvrede, za događaj koji se istovremeno može pravno kvalifikovati kao prekršaj iz Zakona o javnom redu i miru. U svim navedenim slučajevima bi eventualno pravnosnažno presuđenje za jedan kazneni delikt, onemogućio vođenje sudskog postupka za drugi kazneni delikt zbog *tzv. principa zabrane dvosturke ugroženosti (kažnjivosti)*.

Tako na primer, pravnosnažnom presudom Osnovnog suda u Paraćinu 1K-1617/10 od 22.12.2011. g., protiv okrivljenog je odbijena optužba zbog krivičnog dela lake telesne povrede iz čl. 122. st. 1. KZ, iz razloga što je prethodno utvrđeno da je okrivljeni pravnosnažnom presudom Prekršajnog suda u Paraćinu 2P-4890/10 od 15.04.2011. g., za isti životni događaj, već bio oglašen krivim zbog prekršaja iz člana 6. st. 3. Zakona o javnom redu i miru. Navedenom presudom prekršajnog suda okrivljeni je pravnosnažno osuđen na novčanu kaznu u iznosu od 5.000 dinara za isti događaj za koji je utužen krivičnom tužbom. Osnovni sud je u krivičnom postupku pravilno utvrdio da je činjenični opis prekršaja iz navedene presude Prekršajnog suda identičan sa činjeničnim opisom krivičnog dela lake telesne povrede, pa je utvrdio da se u konkretnom slučaju radi o presuđenoj stvari i da se usled toga okrivljenom ne može ponovo suditi za iste radnje (odn. isti događaj) za koje je već pravnosnažno presuđeno. Protiv okrivljenog je odbijena optužba za krivično delo lake telesne povrede. Takva odluka je pravilno doneta sa obrazloženjem da je „za isto delo – radnju pravnosnažno odlučeno pred sudom iste države za kažnjivo delo“, tj. prekršaj, te da bi suprotnim postupanjem bili povređeni propisi koji određuju princip zabrane dvostruke ugroženosti (Ustav RS, ZKP i EKLJP) i principa *ne bis in idem*.

Slična situacija postojala je i u predmetu Osnovnog suda u Paraćinu 2K-26/12, u kojem je okrivljenom stavljeno na teret krivično delo obmanjivanje kupaca iz čl. 244. KZ. U toku krivičnog postupka sud je utvrdio da je protiv okrivljenog „za isto delo već odlučeno“ pravnosnažnom presudom Višeg trgovinskog suda I Pkž-539/09 od 30.11.2009. g. činjenični opis privrednog prestupa iz navedene presude Višeg trgovinskog suda se odnosila na istog okrivljenog za isti životni događaj koji se desio u isto vreme i na istom mestu. Prema okrivljenom je odbijena optužba za privredni prestup iz čl. 22. st. 1. tač. 1. i st. 2. Zakona o tehničkim zahtevima za proizvode i ocenjivanje usaglašenosti proizvoda sa propisanim zahtevima i privredni prestup iz čl. 77. st. 1. tač. 13. i st. 2. Zakona o zaštiti potrošača. Sud je protiv okrivljenog odbio optužbu, jer je „u izreci presude Višeg trgovinskog suda u bitnom identičan sa činjeničnim opisom krivičnog dela koje mu je stavljeno na teret optužnim predlogom OJT Paraćin“. Sud je dakle bio mišljenja da u konkretnom slučaju postoji identitet radnje i izvršioca krivičnog dela, te da se „radi o istoj radnji i istom događaju i to u njegovim bitnim delovima“.

Isto tako, pravnosnažnom presudom Osnovnog suda u Paraćinu 2K-49/13 od 27.03.2013. g., protiv okrivljenog je odbijena optužba kojom mu je stavljeno na teret izvršenje krivičnog dela poreske utaje iz čl. 229. st. 1. KZ. Kao razlog se navodi to da je za „isto delo već odlučeno pravnosnažnim rešenjem Poreske uprave – filijale Paraćin br. 32-218-1-007/200-1-101 od 18.06.2009. g. Navedenim rešenjem Poreske uprave okrivljeni je oglašen odgovornim u prekršajnom postupku za prekršaj iz čl. 60. st. 1. tač. 3. i st. 2. Zakona o porezu na dodatu vrednost, kao i za prekršaj iz čl. 166. st. 1. tač. 1. i st. 3 Zakona o porezu na dohodak građana i prekršaj iz čl. 72. st. 1. i st. 2. Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje. Okrivljeni je kao odgovorno lice za navedene prekršaje kažnjen jedinstvenom novčanom kaznom u iznosu od 20.000 dinara. Kako je Osnovni sud u Paraćinu utvrdio da se „činjenični opis prekršaja iz navedenog rešenja Poreske uprave filijale Paraćin odnosi na istog okrivljenog, da se radi o istom poslovnom odnosu, istim prihodima i računima koji su bili predmet ekonomskog veštačenja“, kao i za krivično delo koje mu je stavljeno na teret. S obzirom da je sud utvrdio da postoji identitet izvršioca i dela, te da se radi o istoj radnji i istom događaju koja se dogodila u istom vremenskom periodu, prema optuženom je odbijena optužba za navedeno krivično delo. Kao odlučna je uzeta činjenica da je okrivljeni za isto delo – radnju već pravnosnažno osuđen pred sudom iste države za kažnjivo delo.

Slična odluka doneta je i pravnosnažnom presudom Osnovnog suda u Paraćinu 1K-980/10 od 08.03.2012. g. kojom je odbijena optužba protiv okrivljenog za krivično delo lake telesne povrede iz čl. 122. st. 1. KZ. Naime, u tom

slučaju pravnosnažnom presudom Prekršajnog suda u Paraćinu 3Pr-3257/10 od 04.03.2011. g. okrivljeni je oglašen krivim što je „zadao više udaraca otvorenom i zatvorenim šakama u predelu glave i tela oštećenog, nanevši mu pri tom lake telesne povrede“, zbog prekršaja iz čl. 6. st. 3. Zakona o javnom redu i miru i osuđen na novčanu kaznu u iznosu od 10.000 dinara. Na osnovu činjeničnog opisa prekršaja iz dispozitiva navedene pravnosnažne presude Prekršajnog suda, Osnovni sud u Paraćinu je nedvosmisleno utvrdio da se radi o „istom životnom događaju koji je bio predmet optužbe u prekršajnom i u krivičnom postupku“. Iz tog razloga je optužba protiv okrivljenog za krivično delo lake telesne povrede, odbijena.

Takođe, pravnosnažnom presudom Osnovnog suda u Paraćinu 1K-54/12 od 27.07.2012. g. je protiv okrivljenog odbijena optužba za krivično delo povreda prava po osnovu rada i prava iz socijalnog osiguranja iz čl. 163. KZ. Sud je utvrdio da je pravnosnažnom presudom Prekršajnog suda u Paraćinu 4P-2088/10 od 15.03.2010. g., okrivljena oglašena krivom zbog prekršaja iz čl. 36. st. 1. tač. 2. Zakona o privatnim preduzetnicima na novčanu kaznu u iznosu od 50.000 dinara. Na osnovu činjeničnog opisa navedenog prekršaja iz dispozitiva presude Prekršajnog suda, Osnovni sud u Paraćinu je utvrdio da se radi o istom događaju, jer je činjenični opis krivičnog dela iz prekršaja, identičan sa činjeničnim opisom krivičnog dela povreda prava po osnovu rada i prava iz socijalnog osiguranja iz čl. 163. KZ, kako se tereti okrivljena optužnim aktom.

U sudskoj praksi su moguće i situacije da prekršajni sud *obustavi prekršajni postupak*, usled nastupanja *apsolutne zastarelosti* vođenja prekršajnog postupka, a da zatim javni tužilac, povodom istog događaja, podnese sudu optužni akt protiv istog okrivljenog. To su situacije kada je u pitanju isti životni događaj i kada se činjenični opis krivičnog dela ne razlikuje od činjeničnog opisa događaja koji je predmet prekršajnog postupka. U takvim slučajevima je u praksi naših sudova postojala dilema, da li treba uzeti da je konkretna pravna stvar pravnosnažno presuđena obustavom prekršajnog postupka i da li u tom slučaju ima mesta da se za isti događaj, naknadno vodi krivični postupak.

Tako je, na primer, Osnovni sud u Jagodini zauzeo stav da se u tom slučaju „radi o presuđenoj stvari i da nema mesta vođenju krivičnog postupka o istom događaju“. Navedeni stav je potvrđen i od strane Krivičnog odeljenja Apelacionog suda u Kragujevcu.<sup>25</sup>

Međutim, treba imati u vidu da je za prekršaje uopšte predviđen kraći rok zastarelosti pokretanja i vođenja prekršajnog postupka od roka zastarelosti krivičnog gonjenja. Naime, članom 76. stavom 1. Zakona o prekršajima je

---

25 Vidi: Stavovi Apelacionog suda u Kragujevcu Su-II-17-14/13 od 14.05.2013. g.



propisano (sa izvesnim izuzecima – čl. 76. st. 5. i 6. ZOP), da se „prekršajni postupak ne može pokrenuti ako protekne jedna godina od dana kada je prekršaj učinjen“. Stavom 7. ZOP-a predviđeno je i da „prekršajno gonjenje zastareva u svakom slučaju kad protekne dva puta onoliko vremena koliko se po zakonu traži za zastarelost gonjenja“, što ukazuje da tzv. *apsolutna zastarelost prekršajnog gonjenja* (osim u navedenim izuzecima) nastupa kada protekne rok od 2 godine od dana kada je učinjen prekršaj.

Za razliku od prekršaja, najkraći rok tzv. *apsolutne zastarelosti krivičnog gonjenja* nastupa protekom roka od 4 godine od izvršenja krivičnog dela (Vidi čl. 103. st. 1. tač. 7. KZ i čl. 104. st. 6. KZ).

Različiti rokovi zastarelosti gonjenja za različite kaznene delikte, jasno ukazuju da je zakonodavac prilikom njihovog predviđanja imao u vidu i njihovu različitu težinu, tj. društvenu opasnost (štetnost). Očigledno je da, kada se uzme u obzir načelo zabrane dvostruke kažnjivosti i princip *ne bis in idem*, moglo da dođe do onemogućavanja krivičnog gonjenja usled nastupanja *apsolutne zastarelosti prekršajnog gonjenja*, koje je inače kraće od roka zastarelosti krivičnog gonjenja. Smatramo da bi se takvi slučajevi mogli preduprediti samo boljom koordinacijom između prekršajnog i tzv. krivičnog suda (osnovnog suda), i to tako da se na vreme prekine sa vođenjem postupka za lakši kazneni delikt i to do pravosnažnog okončanja sudskog postupka za lakši kazneni delikt.

Treba napomenuti da je i u stavovima Apelacionog suda u Kragujevcu u saradnji sa sudijama prvog veća Krivičnog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda, sa sednice Krivičnog odeljenja Apelacionog suda u Kragujevcu od 07.12.2012. g., jasno iznet stav da se okrivljeni koji je rešenjem poreske uprave kažnjen, pa se to naknadno utvrdi u krivičnom postupku za poreska krivična dela iz čl. 229. i čl. 229a KZ, da se protiv okrivljenog ne može voditi krivični postupak za poreska krivična dela. Naime, ukoliko je okrivljeni već kažnjen u upravnom postupku rešenjem poreskog organa, prema stavu navedenih sudova, primenjuje se pravilo „ne dvaput isto“. Shodno navedenom stavu, pravilo međunarodnog prava „zabrana dvostruke ugroženosti“ može se primeniti i u ovom slučaju, a u suprotnom bi se protiv istog lica za istu kažnjivu radnju vodila dva postupka, te bi za iste radnje isto lice dva puta bilo kažnjeno od strane dva različita organa *iste države*.

U okviru navedenih stavova Apelacionog suda u Kragujevcu i Vrhovnog kasacionog suda, određeni su i kriterijumi na osnovu kojih bi se moglo oceniti da li se radi o tzv. *presuđenoj stvari*, te da se o njoj radi ukoliko postoji *istovetnost radnje, učinioca, vremena i mesta izvršenja radnje*. Međutim, postoje situacije kada su zaštitni objekti krivičnog dela i prekršaja iz konkretnog događaja potpuno različiti. Tako je, na primer, ukoliko je zbog prekršaja iz čl. 6.

tač. 3. ZJRM vođen prekršajni postupak protiv okrivljenog, pa se nakon toga protiv istog okrivljenog vodi za isti događaj i postupak za krivično delo uvrede. Može se opravdano postaviti pitanje, da li se tada odluka prekršajnog suda može smatrati presuđenom stvari, ili pažnju treba obratiti i na sam zaštitni objekat (npr. kod uvrede časti i ugleda), kao jedan od kriterijuma za ocenu da u konkretnom slučaju postoji *res iudicata* koja bi mogla dovesti do okončanja krivičnog postupka povoljno po okrivljenog. Tako bi postupak mogao biti obustavljen ili bi presuda mogla biti odbijena. Međutim, može se postaviti i pitanje da li se na taj način povlađuje okrivljenom na štetu oštećenog čija su prava povređena radnjom koja ima uvredljivi karakter i za koju se goni po privatnoj tužbi. Očigledno je da bi takav stav navedenih sudova zahtevao preispitivanje, te da ne bi bilo pravično da se na štetu oštećenog, koji bi se tako onemogućio da vodi krivični postupak, stvarala privilegija za okrivljenog. Otuda smatramo da bi trebalo u određenim slučajevima uzeti u obzir *i sam zaštitni objekt* koji se štiti određenim kažnjivim delom, kao kriterijum za utvrđivanje identiteta krivičnog dela i drugog kažnjivog dela, za koja se vode dva kaznena sudska postupka.<sup>26</sup>

### Zaključak

Načelo *zabrane dvostruke ugroženosti* propisano je čl. 4. Protokola br. 7 uz EKLJP, kao pravo da pojedinac *ne bude osuđen ili kažnjen dvaput u istoj stvari*. Prema navedenom pravilu EKLJP, „nikome se ne može ponovo suditi, niti se može ponovo kazniti *u krivičnom postupku u nadležnosti iste države* za delo zbog koga je već bio pravnosnažno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom te države. Međutim, problem je nastao prilikom tumačenja pojma „krivični postupak“, gde je prema praksi ESLJP pojam *krivični postupak* tumačen mnogo šire nego što se inače shvata prema pravilima našeg unutrašnjeg prava. Naime, stavovima ESLJP koji proizlaze iz njegovih odluka, pored krivičnog postupka obuhvaćeni su i prekršajni postupak, kao i postupak za privredne prestupe. Drugim rečima, ESLJP ne pravi razliku između ovih postupaka ukoliko se istom okrivljenom sudi za isto delo (isti događaj) paralelno u više navedenih postupaka. Takvi slučajevi tzv. paralelnog vođenja više kaznenih postupaka protiv istog okrivljenog za isti događaj, prema stavu ESLJP smatra se povredom osnovnih ljudskih prava okrivljenog, tj. povredom zabrane dvostruke ugroženosti. Dakle, zabrana dvostruke ugroženosti je na taj način, iako se ona

---

26 Pored navedenog – Vidi: Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž1-2634/11; Presuda Osnovnog suda u Kragujevcu, 9K-567/11 od 30.5.2010. i Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž. 1-4105/11 od 13.10.2011.



odnosi samo na tzv. meritorne odluke (osuđujuće i oslobađajuće) – što znači uže nego što to definiše princip *ne bis in idem* u našem unutrašnjem pravu – proširila dejstvo ovog principa i na odluke iz druge dve vrste kaznenih postupaka (prekršajni postupak i postupak za privredne prestupe).

U praksi naših sudova često se dešava to da prekršajni postupak pre pokretanja krivičnog postupka, bude okončan pravnosnažnom odlukom (presudom ili rešenjem). U takvim slučajevima dolazi do toga da je u pogledu istog okrivljenog pre nego što je pokrenut krivični postupak, već pravnosnažno odlučeno od strane prekršajnog suda za isti događaj, što faktički isključuje vođenje krivičnog postupka, jer bi suprotno dovelo do povrede principa zabrane dvostruke ugroženosti prema shvatanju ESLJP. Tako, na primer, okrivljeni ne bi mogao biti kažnjen za krivično delo teške telesne povrede, jer je prethodno kažnjen za prekršaj protiv javnog reda i mira, zbog toga što bi se tako povredilo pravilo zabrane dvostruke kažnjivosti iz čl. 4. Protokola br. 7 uz EKLJP.

Sve navedeno nam govori da su u međuvremenu nastupile značajne promene koje su našem krivičnom materijalnom i procesnom zakonodavstvu, pa i našem kaznenom zakonodavstvu u celini, donele neke praktične probleme. Na taj način je pod uticajem prakse ESLJP došlo do značajne promene i naše sudske prakse, ali bez promene našeg krivičnog i prekršajnog zakonodavstva.

Shodno nekadašnjoj sudskoj praksi krivičnih i prekršajnih sudova, takve situacije ne bi uopšte predstavljale problem, jer su se sudovi držali pravila da „utvrđena odgovornost okrivljenog za lakši kazneni delikt ne isključuje njegovu odgovornost za teži kazneni delikt“. Drukčije rečeno, ako bi neko bio oglašen krivim i kažnjen kaznom zatvora za prekršaj koji se odnosio na isti događaj za koji je kasnije pokrenut i krivični postupak, to ne bi uticalo na pokretanje i vođenje krivičnog postupka. Krivični postupak bi se redovno pokrenuo i dovršio, a ukoliko bi se utvrdilo da je okrivljeni istim radnjama izvršio i krivično delo, zbog čega bi bio osuđen, kazna izrečena odlukom organa za prekršaje, samo bi mu se uračunala u kaznu izrečenu odlukom u krivičnom sudskom postupku.

Međutim, primenom čl. 4. Protokola br. 7 uz EKLJP odluke krivičnog suda izjednačene su prema dejstvu sa odlukama prekršajnog suda i sudskim odlukama za privredne prestupe. Na taj način praksom ESLJP uglavnom se težilo da se takvim stavom spreči tzv. dvostruka ugroženost „od strane istih organa iste države“, a čiji je uzrok bio nepoznavanje razlika između tri različite vrste kaznenih delikata (različitog stepena društvene opasnosti) koje poznaje naš pravni sistem. Takav problem uvek postoji ako se isti događaj može podvesti istovremeno pod zakonska obeležja različitih kaznenih delikata (krivično delo, prekršaj i/ili privredni prestup). To su dakle, slučajevi kada u okviru određenog nacionalnog zakonodavstva dva različita državna organa za isti događaj osude isto

*lice*, u slučaju kada se elementi zakonskih opisa konkretnih kaznenih delikata podudaraju. Prema takvom stavu prekršajni postupak koji je pravosnažno okončan može se odnositi na „krivičnu stvar“ u smislu čl. 4. Protokola br. 7. Time bi i samo pokretanje novog postupka uz saznanje da je okrivljenom već suđeno u prekršajnom postupku, predstavljalo povredu odredbe čl. 4. Protokola br. 7 uz EKLJP. Drugim rečima, povredu osnovnih ljudskih prava.

Da bi se na neki način razrešila novonastala situacija, zauzeti su stavovi na nivou apelacionih sudova u saradnji sa Vrhovnim kasacionim sudom. Tako su u stavovima Apelacionog suda u Kragujevcu u saradnji sa sudijama prvog veća Krivičnog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda (sednica od 07.12.2012), usvojeni kriterijumi na osnovu kojih bi se moglo oceniti da li se radi o tzv. *presuđenoj stvari*, te da se o njoj radi ukoliko postoji *istovetnost radnje, učinio-ca, vremena i mesta izvršenja radnje*.

Opravdano se može postaviti pitanje da li bi, na primer, okrivljeni koji bi za isti događaj bio osuđen za prekršaj, a ne za krivično delo teške telesne povrede, bio na neki način „privilegovan“, i da li bi mu se tako stvorio povoljniji položaj, s obzirom da bi kažnjavanjem za prekršaj bila isključena mogućnost vođenja krivičnog postupka? Pored toga, ne ide li takvo postupanje državnih organa na štetu oštećenog, jer bi se tako učiniocu (okrivljenom) izrekao lakši društveno-etički prekor, osudivši ga npr. za prekršaj, a ne za krivično delo zbog istog događaja? Smatramo da bi zbog toga državni organi, imajući u vidu zabranu dvostruke ugroženosti i praksu ESLJP, morali da prvo konkretan događaj sagledaju ne samo iz ugla do sada usvojenih kriterijuma (vreme, mesto, ista radnja, isti učinilac), već i sa stanovišta zaštitnog objekta svake od posebnih grana kaznenog prava – krivičnih dela, privrednih prestupa i prekršaja, i to u fazi pre pokretanja bilo kog kaznenog postupka. Jedino bi se na takav način bilo u stanju da se konkretan događaj pravilno kvalifikuje, te da se pruži pravno-sudska zaštita najvrednijem dobru za koje je propisana najviša pravna sankcija. S obzirom na to, logično sledi da bi prednost prilikom pravnog kvalifikovanja konkretnog životnog događaja, imao nadležni javni tužilac, koji bi pre svega mogao da odluči da li će vršiti krivično gonjenje. Ukoliko bi tužilac odlučio da se krivično gonjenje ne sprovede, dalje bi mogao da se vodi prekršajni postupak. Slična je situacija i u odnosu krivičnih dela i privrednih prestupa. Logično je da bi prednost bila data krivičnopravnoj kvalifikaciji događaja, u odnosu na kvalifikaciju događaja kao privrednog prestupa, imajući u vidu težinu kaznenih delikata i zaštitni objekt koji se njima štiti.

Specifična situacija postoji u slučaju kada se okrivljeni goni po privatnoj tužbi, a paralelno je pokrenut prekršajni postupak. Smatramo da bi u tom slučaju trebalo uporediti zaštitne objekte kaznenih delikata (krivičnih dela i

prekršaja) koje su okrivljenom stavljeni na teret. Na primer, može se desiti da okrivljeni odgovara zbog prekršaja protiv javnog reda i mira, a sa druge strane bude podneta privatna krivična tužba za uvredu. Očigledno je da ova dva kaznena delikta imaju različit zaštitni objekt, tj. povredu časti i ugleda i javni red i mir. Međutim, može se postaviti pitanje, na koji način sprečiti mogućnost da eventualna odluka u prekršajnom postupku, za isti životni događaj, ne onemogućiti vođenje krivičnog postupka po privatnoj tužbi za uvredu. Ne bi li se na taj način postupajući u korist principa *ne bis in idem* i pravne sigurnosti, povredilo načelo pravde i pravičnosti, i uskratilo pravo oštećenom da zaštiti svoju čast i ugled. Ovo bi se pitanje moglo rešiti boljom razradom kriterijuma za procenu identiteta događaja.

Smatramo da bi neki od osnovnih elemenata za ocenu istovetnosti događaja trebali da budu: 1) istovetnost učinioca (okrivljenog), 2) istovetnost radnje izvršenja (činjenični opis radnje), kao i 3) vremenska i prostorna povezanost činjenica. Međutim, mislimo da pre nego što se nadležni organi gonjenja odluče da li će učinioca za isti događaj goniti za krivično delo, prekršaj ili privredni prestup, potrebno je da se obrati pažnja i na posledice koje je radnje učinioca proizvela, odn. zaštitni objekt koji je inkriminisanom radnjom povređen ili ugrožen. Jedino bi se na taj način okrivljenom izrekla adekvatna sankcija tj. društveno-etički prekor za preduzetu radnju, što bi u krajnjoj liniji bilo i u skladu sa načelom pravičnosti i srazmernosti.

Takođe, smatramo da u skladu sa načelom pravednosti i srazmernosti, treba uvek imati u vidu da izrečena sankcija mora uvek biti pravedna i srazmerna učinjenom delu. To nas sve upućuje da se prilikom opredeljivanja za koji kazneni delikt učinilac treba da odgovara za isti događaj, treba voditi računa i o zaštitnom objektu koji je njegovom protivpravnom radnjom povređen, odn. ugrožen. Smatramo da uvek treba prednost dati gonjenju za teže kazneno delo u odnosu na lakši oblik, iako činjenični opis događaja obuhvata elemente različitih kaznenih delikata po težini, jer bi samo tako postupanje bilo dosledno načelu pravednosti i srazmernosti.

Imajući u vidu činjenicu da je primenom EKLJP i praksom ESLJP primenom principa zabrane dvostruke ugroženosti izmenjeno dejstvo načela *ne bis in idem*, potrebno je voditi računa da li se paralelno sprovede prekršajni i krivični postupak ili krivični postupak i postupak za privredni prestup. Kako bi se izbegla situacija da se zbog pravnosnažno okončanog prekršajnog postupka ili postupka za privredni prestup, ne može protiv istog okrivljenog voditi krivični postupak za isti događaj, potrebno je uspostaviti bolju saradnju krivičnog suda i prekršajnog suda, odn. suda koji vodi postupak za privredni prestup. Bolja koordinacija ovih organa i poboljšanje njihove saradnje otkloni-

la bi takvu situaciju. Smatramo da bi javni tužilac u ovoj situaciji imao prednost u odlučivanju da li će protiv okrivljenog voditi krivični postupak, pa bi tek onda došlo u obzir pokretanje prekršajnog postupka, odn. postupka za privredni prestup. Takođe, trebalo bi uspostaviti i bolju saradnju između organa gonjenja (policije i tužilaštva) pre pokretanja bilo kog postupka, prekršajnog ili krivičnog, kako se ne bi javilo paralelno vođenje dva postupka protiv istog okrivljenog za isti događaj. Naravno, smatramo da bi javni tužilac imao prednost prilikom odlučivanja da li će se pokretati krivični postupak, s obzirom da on sprovodi krivično gonjenje, tj. pokreće postupak za teže delikte (krivična dela).

Radi usaglašavanja prakse naših sudova sa praksom ESLJP, smatramo da je potrebno da se praksa i stavovi ESLJP učine dostupnim našim sudovima, kako bi se detaljnije razmotrila od strane postupajućih sudija. Potrebno je, dakle, da se na adekvatniji način prezentiraju stavovi ESLJP, naročito oni u kojima se tumače odredbe EKLJP, i to neposredno, a ne samo posredstvom stavova viših sudskih instanci (apelacionih sudova i VKS). Bolje upoznavanje naših sudova sa standardima ESLJP, dovelo bi i do bolje primene EKLJP. Uvek se mora imati u vidu i Ustavna zabrana ponovnog gonjenja i kažnjavanja za isto krivično delo i na postupke za neko drugo kažnjivo delo (čl. 34. st. 4. Ustava).

Takođe, rešenje bi trebalo tražiti i na zakonodavnom planu, tako što bi se izvršile i određene promene u našem pozitivnom zakonodavstvu. Naime, izvesni nesporazumi u pravnoj kvalifikaciji mogli bi se otkloniti tako što bi se razmotrili i zakonski opisi pojedinih prekršaja, privrednih prestupa i krivičnih dela. Na taj način bi se izmenom zakonskih opisa pojedinih kaznenih delikata napravile veće normativne distinkcije između pojedinih delikata, dodavanjem i brisanjem pojedinih obeležja zakonikih opisa. Tom prilikom uvek treba imati u vidu i različit stepen društve opasnosti (štetnosti) pojedinih delikata.

Navedenoj konfuziji i paralelnim kaznenim postupcima dosta je doprinela i tzv. hipertrofija krivičnog prava, tj. propisivanje određenih ponašanja kao krivičnih dela, iako su takvi, skoro identični zakonski opisi, već predviđeni kao pojedini prekršaji. Zato na tom planu treba razmotriti i moguću dekriminalizaciju pojedinih krivičnih dela koja imaju isti zakonski opis kao i određeni prekršaji, uz procenu njihove društvene opasnosti. Na taj način bi se odredilo i da li će se pojedina kažnjiva ponašanja stavila u naležnost prekršajnog suda ili u nadležnost osnovnih sudova.

Imajući u vidu i praksu ESLJP kojom se tumače pojedini pojmovi EKLJP, smatramo da je potrebno da se u skladu sa tom praksom, preciznije odrede kriterijumi na osnovu kojih treba vršiti pravnu kvalifikaciju konkretnog događaja, tj. na osnovu čega treba ceniti pojam „isto delo“. Ovo naročito treba

činiti na sednicama Vrhovnog kasacionog suda, kako bi se na nivou države postiglo usaglašavanje sudske prakse.

Na kraju, treba naglasiti da uvek prilikom opredeljivanja za određenu pravnu kvalifikaciju dela (životnog događaja) kao krivičnog dela ili kao nekog lakšeg kaznenog dela (prekršaja ili privrednog prestupa) uvek treba imati u vidu različit stepen društveno-etičkog prekora učinioca za svako od navedenih delikata. To bi značilo da bi istovremeno pažnju trebalo obratiti i na stepen društvene opasnosti pojedinih delikata, kao i na dobra koja su njima zaštićena, a sve sa ciljem da se postigne veći stepen izvesnosti u sudskoj praksi koji bi kao krajnjem cilju doveo do veće pravne sigurnosti i pravičnijeg postupka, kako za okrivljenog, tako i za oštećenog.

### Literatura

- M. Grubač, *Krivično procesno pravo*, Službeni glasnik, Beograd 2008.
- T. Vasiljević, *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, Savremena administracija, Beograd, 1981.
- B. Zlatarić i M. Damaška, *Rječnik krivičnog prava i postupka*, Novinsko-izdavački zavod, Zagreb, 1966.
- D. Dimitrijević, M. Stefanović-Zlatić i Đ. Lazin, *Krivično procesno pravo*, Naučna knjiga, Beograd, 1986.
- M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009.
- M. Škulić, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd, 2011.
- M. Škulić, *Osnovne novine u krivičnom procesnom pravu Srbije – Novi Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2013.
- N. Srzentić, A. Stajić, Lj. Lazarević, *Krivično pravo Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, 1995.
- Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, IP Justinijan, Beograd, 2004.
- Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Pravna knjiga, Beograd, 2013.
- Z. Stojanović, *Komentar krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, treće dopunjeno izdanje, Beograd, 2009.
- M. Cetinić, *Pravo privrednih prestupa*, Dosije, Beograd 2002.
- *Bilten Vrhovnog kasacionog suda*, Beograd, br. 2/2011.

**mr Nenad Stanković**  
**Senior judges assistant**  
**Basic Court in Paracin**

**THE BAN OF DOUBLE JEOPARDY  
AND THE PROBLEM OF  
DELIMINATION OF CRIMINAL RESPONSIBILITY**

*In the last few years the practice of European Court of Human Rights has made a big influence on court practice in Republic of Serbia which is, as a member of the Council of Europe, obliged to follow European Convention of Human Rights and Fundamental Freedoms. Hence and its agencies are obliged to respect the decisions of the European Court of Human Rights (ECHR). In the practice of European Court of Human Rights the principle of double threat (punishment) was specially allocated, whose essence is that the same person cannot be punished twice by the two bodies of the same State for the same offense (event). The specified principle resulted from the provision of Article 4 of the Protocol no.7 of the European Convention of Human Rights, as a right not to be convicted and punished for the same thing twice. According to the above provision, „no one can be re-tried or punished again in criminal proceedings under the jurisdiction of the same State for an offense for which he has already been finally acquitted or convicted in accordance with the law and penal procedure of that State.“*

*However, the practical problems occurred in the interpretation of the provisions of the Convention by the European Court of Human Rights and the Internal Criminal Law of the Republic of Serbia, as the European Court of Human Rights does not distinguish between the three types of punishable acts - criminal offenses, misdemeanors and economic violations (offenses). The problem arises when one particular life event also includes features from criminal offenses. In this case, it is possible that the same person simultaneously run multiple (criminal) proceedings, which leads to the principle of prohibition of double threat. Such actions of the authorities of the same State may present a violation of Basic Human rights.*

*This paper critically examines some substantive legal and procedural legislative solutions to the legal system of Serbia, relations between the three types of criminal offenses (offenses, misdemeanors and economic violations),*

*the impact of the European Court of Human Rights case law of the Republic of Serbia, as well as some possible changes de lege ferenda, with the aim of better and fairer trial.*

**Key words:** *criminal offense, legal qualification, offense, misdemeanor, prohibition of dual threat, ne bis in idem, the European Court of Human Rights.*



*Mr Ljeposava ILIĆ,  
Institut za kriminološka i  
sociološka istraživanja, Beograd*

*Pregledni članak  
UDK: 364-787.7:343.261-052  
Primljeno: 12. marta 2014. god.*

## **OBRAZOVANJE I PROFESIONALNO OSPOSOBLJAVANJE OSUĐENIH LICA KAO VAŽAN FAKTOR REDUKCIJE RECIDIVIZMA**

*Kriza zatvora kao i oštre kritike programa i procesa resocijalizacije proteklih dvadesetak godina čine se sasvim opravdanim, imajući u vidu odsustvo pozitivnih rezultata izvršenja zatvorske kazne, koji se najbolje ogledaju kroz visoku stopu recidivizma i povećanje broja zatvorenih širom sveta. Obrazovanje, kao i profesionalno osposobljavanje osuđenih predstavlja vrlo važnu kariku u lancu uspešno sprovedenog tretmana, koji značajno doprinosi adekvatnoj socijalnoj reintegraciji bivših osuđenika. Brojne svetske studije pružaju obilje rezultata koji ukazuju da je upravo učestvovanje u obrazovnim aktivnostima, kao i profesionalna obuka prilagođena potrebama pojedinca i zajednice, snažan faktor koji smanjuje stopu recidivizma. Nažalost, opšta kriza društva koja se odrazilo i na funkcionisanje zatvora, uticala su i na to da je proces obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja u našim zatvorskim sredinama, potpuno zanemaren. Ovaj rad fokusiran je na analizu značaja obrazovnog i radnog procesa osuđenih lica, ali i pozitivnim efektima na uspešnost tretmana koji ovi procesi, mogu da postignu.*

**Ključne reči: tretman, obrazovanje osuđenih, profesionalno osposobljavanje osuđenih, recidivizam.**

## 1. Obrazovanje i profesionalno osposobljavanje osuđenih lica

Kada je u pitanju obrazovanje i profesionalno osposobljavanje osuđenih lica, ne postoji jedinstvena i opšta saglasnost oko potrebe takvog načina djelovanja na osuđene, niti jedinstveno mišljenje. Različiti stavovi po ovom pitanju rezultat su zastupanja različitih modela rada, pa tako, sa jedne strane, protagonisti retributivnog izvršenja kazne, negiraju potrebe osuđenih za obrazovanjem i profesionalnim osposobljavanjem, čija se funkcija ispunjava prostim čuvanjem, dok sa druge strane, zagovornici ideja o korekciji, proces obrazovanja vide kao njegov sastavni dio, ističući značaj uključivanja osuđenih u ove procese, zarad kasnije uspješnije socijalne reintegracije (Jovanić, 2010:262). Od sedamdesetih godina prošlog veka u većini zapadnih zemalja i kod nas na udaru kritike našao se i koncept resocijalizacije, jer se smatra da nije doveo do ukupnog smanjenja stope kriminaliteta i recidivizma. Izostanak dobro organizovanih programa resocijalizacije neizbežno jača represivnu ulogu zatvorske kazne, a pokazalo se da ni najstrožije kazne kroz istoriju, nisu imale uspeha u smanjenju stope kriminala. Ipak uspostavlja se kompromis između ovih strana, koji se svodi na konstataciju da neke forme tretmana mogu redukovati recidivizam određenih grupa prestupnika, što znači da je resocijalizacija moguća (Stevanović, 2009:152).

I Evropska zatvorska pravila<sup>1</sup> naglašavaju važnost procesa obrazovanja i sticanja kvalifikacija, pa preporučuju da bi tretman morao da uključuje: duhovnu podršku i pružanje prilike za koristan rad, stručno vođenje i obučavanje, obrazovanje, fizičko vaspitanje, razvoj društvenih sposobnosti, pružanje savjeta, grupne i rekreativne aktivnosti, ali i preduzimanje potrebnih koraka kako bi se obezbedilo da ove aktivnosti budu organizovane tako da, povećavaju kontakte sa prilikama koje pruža spoljna zajednica, da bi se povećala želja za uspešan povratak u društvo nakon oslobađanja.<sup>2</sup> Čini se da je uloga obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja u procesu tretmana, kao i njegovi pozitivni efekti na uspešnu resocijalizaciju, ali i buduće ponašanje, u velikoj meri zanemarena.

Koncept resocijalizacije, između ostalog, usmeren je i ka aktiviranju i jačanju pozitivnih karakteristika ličnosti, kako bi osuđeno lice po izlasku iz ustanove preuzelo aktivnu društvenu i socijalnu ulogu. Proces obrazovanja, profesionalnog osposobljavanja, sticanja kvalifikacija ili prekvalifikacija, ima važnu ulogu u procesu tretmana. Pozitivni resursi ličnosti koji treba u procesu tretmana da se jačaju, u velikoj meri treba da se oslone upravo na uključivanje

---

1 Usvojena od Komiteta ministara Evropskog saveta 12. februara 1987. godine.

2 Tačka 66. Evropskih zatvorskih pravila.

u proces obrazovanja, sticanje kvalifikacija, kao i radnu angažovanost. Sa aspekta osuđenih lica, ono obezbeđuje sticanje određenog obrazovnog nivoa koji je propušten u ranijem školovanju, pruža neprocenjivo radno iskustvo, razvija radne i moralne navike, ali i podiže nivo samopoštovanja, te na taj način, doprinosi uspješnijoj socijalnoj reintegraciji i lakšem uključivanju u proces rada i na slobodi. Na taj način se sa druge strane, eliminišu i oni faktori koji su u prethodnom iskustvu i doveli do vršenja krivičnih dela.

Uvođenje obrazovanja u zatvorske okvire nije novina. Još na prvom kongresu Međunarodne komisije za krivično pravo i kaznene zavode, održanom u Londonu 1872. godine, na dnevnom redu bila je problematika obrazovanja osuđenih lica. Na trećem kongresu, koji je održan u Rimu 1885. godine, doneti su zaključci o planu i programu učenja zatvorenika. Zaključeno je da zatvorenicima treba da uče pisanje, čitanje, ali i da pored toga svakog osuđenika treba obučavati nekom zanatu, kako bi posle mogao da nađe posao (Jovanić, 2008).

Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija (Sl. gl., br. 85/05) određena je uloga i značaj obrazovanja, obuke i osposobljavanja osuđenih lica. U članu 110. istog zakona stoji da „*osuđeni ima pravo na osnovno i srednje obrazovanje, koje shodno opštim propisima organizuje zavod; zavod organizuje i druge vidove obrazovanja*”. Zakonska rešenja definišu okvire organizovanja radnog i obrazovnog procesa u kazneno popravnim zavodima, ali i u praksi, realizacija kao i organizovanje ovih procesa, ključnih za uspešan proces tretmana, nailaze na velike poteškoće, o čemu će više biti reči u narednom delu rada.

Međutim, kao što primjećuje Knežić (2011) iako se zakonskim rješenjima nema šta dodati, neophodan je suštinski, a ne deklarativan stav društva prema ovim tretmanima u zatvoru.

## 2. Savremena praksa u svetu

Nivo obrazovanja, pismenosti i stručne obučenosti osuđenih lica, najčešće je niža od obrazovnog nivoa opšte populacije, kako u svijetu tako i kod nas.<sup>3</sup>

---

3 Da je problem neobrazovanosti i stručne neosposobljenosti osuđenika prisutan na globalanom nivou, govore i podaci razvijenih evropskih zemalja. U Norveškoj, 8% osuđenika nije završilo osnovnu i srednju školu, a polovina osuđenika nije završila sve nivoe srednjeg obrazovanja. U Izvještaju Ministry of Education and Research Norveške se navodi da postoji izuzetno veliki procenat osuđenika koji nisu završili osnovno, niže srednje ili više srednje obrazovanje (65% osuđenika ispod 25 godina nema završen bilo koji nivo srednjeg obrazovanja) iako su obrazovne mogućnosti izuzetno dobre. Detaljnije u: Education and Training in the Correctional Services “Another Spring”, Norwegian Ministry of Education and Research, Raport No 27 (2004-2005).

U SAD, kao i širom evropskih država, postoji višedecenijska praksa realizacije brojnih programa koji su usmereni ka edukaciji i profesionalnom osposobljavanju osuđenih. Strana literatura ukazuje na postojanje sistematskih istraživanja koja daju obilje rezultata o pozitivnom uticaju procesa obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja osuđenih lica na kasniji rizik recidivizma, ali i ukupno ponašanje na slobodi. *Correctional Service in Canada* (CSC), kao jedan od svojih bazičnih ciljeva postavlja edukaciju zatvorenika, kako bi i oni mogli adekvatno da se takmiče u potrazi za poslom na slobodi. U tom cilju, dostupni su im pored osnovnog i srednjeg obrazovanja i stručno obrazovanje, ali i post-srednje obrazovanje. Svi ovi nivoi edukacije, omogućavaju prestupniku sticanje obrazovanja koje odgovara njegovim potrebama, postignućima i sposobnostima, ali i potrebama samog tržišta rada.

Ne ulazeći dublje u bogatu praksu realizovanja edukativnih i stručnih programa koji se sprovode u brojnim evropskim zemljama, veliki broj istraživača je usmeravao pažnju na proučavanje pozitivnih efekata učešća osuđenika u nekim od realizovanih programa.

Tako rezultati meta studije Dejvisa i saradnika (Davis, Bozick, Steel, et al, 2013) ukazuju da osuđenici koji učestvuju u programima opšteg obrazovanja i stručnog osposobljavanja, imaju manje šanse da se vrate u zatvor nakon puštanja na slobodu, ali i veću verovatnoću da se zaposle, od onih koji ne učestvuju u pomenutim programima. Takođe, rezultati ove studije ukazuju da su zatvorski obrazovni programi isplativi (kako u pogledu troškova organizacije obrazovanja i njihovog efekta u odnosu na direktne troškove zatvorskog života i povratka u zatvor), ali i da učešće u obrazovnim programima smanjuje recidivizam, odnosno, da oni koji učestvuju u programima za čak 43% smanjuju svoje šanse za povratak u zatvor. S druge strane, oni koji su učestvovali u stručnom osposobljavanju, za 23% imaju veće šanse da se zaposle nakon puštanja iz zatvora, od onih koji nisu uključeni u obuku.

Dok su rezultati dosledno pokazali prednost zatvorskih obrazovnih programa, istraživači navode da još uvek ne postoji dovoljno dokaza da se utvrdi koji obrazovni programi daju najbolje rezultate, kako bi se najefektivniji programi više koristili<sup>4</sup>.

Da učešće u obrazovnim programima u zatvorskoj instituciji utiče na stopu recidivizma, potvrđuju i rezultati studije koju je sproveo Kronin (Cronin, 2011). Naime, ovaj autor navodi da postoji najveća razlika u procentu recidiviz-

---

4 Davis, L. Bozick, J. Steele, L. Saunders J. and Miles, J. (2013) Evaluating the effectiveness of Correctional Education: A meta Analysis of programs that Provide Education to Incarceration Adults, [www.rand.org/pubs/research\\_reports](http://www.rand.org/pubs/research_reports).

ma, od čak 33%, kada se porede osuđenici koji su u toku boravka u zatvoru stekli diplomu, obučili se za određeno zanimanje i našli zaposlenje nakon isteka kazne, od onih koji nisu. Pomenuti autor navodi i da je zapošljavanje osuđenog nakon isteka kazne ujedno i najači protektivni faktor, tako da su stope povrata skoro prepolovljene, ako se porede bivši osuđenici sa stalnim zaposlenjem i bivši osuđenici bez posla.

Riply (Ripley, 1993) naglašava da upravo obrazovanje treba da obezbedi zatvorenima razvoj socijalnih, umjetničkih i drugih veština, kao i da omogući osuđeniku da stekne samopoštovanje, što se svakako pozitivno odražava i na njihov porodični život, ali i razumjevanje sopstvenih emocija i ponašanja. Svakako, da bi obrazovni programi u zatvorskoj ustanovi dali rezultate, neophodno je da oni budu uravnoteženi, prilagođeni potrebama i interesovanjima osuđenih, ali i da imaju izbalansiran kako akademski sadržaj, tako i sadržaje usmjerene ka promjeni ponašanja. Sastavni dio dobrog obrazovnog sistema uključuje i moralno vaspitanje, ali i razvoj veština neophodnih za rešavanje problema.

Podizanje obrazovnog nivoa osuđenih nije usmereno samo na sticanje znanja i veština, već ima i druge pozitivne efekte, kao što su podizanje samoaktualizacije i samorealizacije, razvijanje ekonomskih sposobnosti, poboljšanje socijalnih odnosa, ali i razvijanje građanske odgovornosti (Jovanić, 2010; prema Ryan, 1997).

Istraživanja *Prison Studies Project*<sup>5</sup> govori o tome da su pozitivni efekti obrazovnog procesa i stručnog osposobljavanja u zatvorskim ustanovama višestruki i da se oni ne ogledaju samo u smanjenju rizika od recidivizma, povećanju obrazovnog nivoa i povećanju mogućnosti za pronalaženje posla nakon izlaska iz ustanove, već i u poboljšanju ponašanja u samoj ustanovi, koji se ogleda u smanjenom broju disciplinskih prestupa. Nosioci obrazovnih programa ističu da je primetno i smanjenje nasilja, kao i opšte poboljšanje zatvorske discipline, koji su takođe rezultat uključenosti osuđenika u ove procese. Promene u ponašanju, mogu se pripisati i boljim kognitivnim sposobnostima, kao i činjenicom da se zatvorenoj osobi pruža prilika da se ponovo oseća kao čovek, upravo uključivanjem u aktivnosti kao što je odlazak na časove ili na posao (*Correctional Association of New York, 2009*).

Savremene tretmane u razvijenim zemljama karakteriše realizacija brojnih programa obrazovanja odraslih osuđenih lica. Stručnjaci posvećuju veliku pažnju osmišljavanju sadržaja programa za obrazovanje odraslih osuđenih lica, a jedan od prioritarnih zahteva u tom pogledu jeste upravo funkcionalnost programa. Ispunjenje ovog zahteva znači da program mora biti prilagođen konkret-

---

5 Prison Studies Project: Why Prison Education? [www.prosinstudiesproject.org](http://www.prosinstudiesproject.org)

nim potrebama, odnosno, u funkciji što brže i što uspješnije reintegracije u društvo. Postalo je očigledno da sticanje diplome nije dovoljan garant za uspješnu resocijalizaciju. Danas se pored klasičnih školskih programa za obrazovanje odraslih osuđenih, sve više radi i na pružanju praktičnih profesionalnih znanja i vještina, ali i na razvoju ljudskih kvaliteta, socijalne kompetencije i dr. (Žunić-Pavlović, Jovanić, 2006).

### 3. Stanje u Srbiji

Prema zvaničnim podacima u Srbiji, među osuđenim licima je 2,8% potpuno nepismeno, 15,2% sa nezavršenom osnovnom školom, a 26,5% ima samo završenu osnovnu školu, što bi se u savremenom svetu moglo svrstati u kategoriju funkcionalno nepismenih.<sup>6</sup> Ovi podaci ukazuju na potrebu za funkcionalnim osnovnim obrazovanjem odraslih, ali i za pre/do/kvalifikacijama. Takođe, i starosna struktura gdje je 68,5% osuđenih starosti između 21 i 40 godina, upućuje na neophodnost takvih oblika obrazovanja.

Rezultati istraživanja sprovedenih u kazneno popravnim zavodima u Srbiji (Jovanić 2010, Knežić, 2001), ukazuju da se na izvršenju zatvorske kazne nalaze osuđeni sa izraženim potrebama za različitim oblicima tretmana, a da se istovremeno ne sprovode aktivnosti na zadovoljenju tih potreba. Nedovoljno se radi na planu obrazovanja i stručnog osposobljavanja osuđenih, čak ni kod onih kategorija, kod kojih su te potrebe najuočljivije.

Statistički podaci o učešću osuđenih lica u obrazovnim i edukativnim prostorima u našim zatvorima, govore da je ono na izuzetno niskom nivou (1-3%). Taj procenat varira u zavisnosti od ustanove do ustanove, ali i realnih mogućnosti za obezbeđivanje i realizaciju obrazovnih i radno profesionalnih sadržaja. U KPZ Sremska Mitrovica, postoji mogućnost osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, ali osuđenici u veoma malom broju koriste ove mogućnosti. Preko 200 osuđenika ima potrebu za osnovnoškolskim obrazovanjem, ali je samo 10% uključeno u ovaj vid školovanja. U pogledu srednjoškolskog obrazovanja, situacija je još lošija, pa tako od 514 osuđenika bez srednje škole, svega njih 15 pohađa srednju tehničku školu (Knežić, Savić, 2012).

Prikazani podaci navode na zaključak da postoji potreba za ozbiljnim procesom obrazovanja osuđenih, ali i da se obrazovni programi, kao i sticanje profesionalnih kvalifikacija primenjuju u neznatnom obimu. Obrazovanje bi trebalo da se zasniva na objektivnim potrebama i mogućnostima svakog osuđenog lica, kako bi ono imalo pozitivnog efekta. Podaci o obrazovnoj strukturi osuđenika

---

6 Izveštaj IUKS, 2009.

kojima raspoložemo detaljno govore da se suočavamo sa problemom nepismenosti, elementarnim osnovnim obrazovanjem odraslih i visokim procentom nekvalifikovanih. Prema tome, obrazovanje u zatvorima bi trebalo usmeriti na elementarno opšte obrazovanje, sticanje osnovnih životnih veština i početnog stepena stručne osposobljenosti, neophodne za uspešno uključivanje u proces rada.

U realizaciji obrazovnog procesa, profesionalnog osposobljavanja, kao i radnog angažovanja osuđenih lica, uprava i zatvorske stručne službe, susreću se sa brojnim problemima, jer su prostorni, kadrovski i materijalni uslovi u zatvorima nezadovoljavajući. Zatvori su popunjeni daleko preko svojih kapaciteta, nedostaju materijalna sredstva za modernizaciju i pokretanje proizvodnje, za nabavku opreme i materijala, nedovoljno je sredstava za angažovanje nastavnika, ali nedostaju i pojedini profili stručnjaka za obuku osuđenih lica<sup>7</sup>.

Prema podacima Helsinškog odbora za ljudska prava (2010) pitanje radnog angažovanja osuđenih lica u Sremskoj Mitrovici, Zabeli i Požarevcu posebno su važna, s obzirom da su ove zatvorske jedinice raspolagale velikim potencijalom za radno angažovanje osuđenih i brojnim proizvodnim fabričkim pogonima, izgrađenim uz pomoć države. U svakom od ovih zatvora, proizvodni pogoni se prostiru na nekoliko hektara, a obuhvataju pogone za obradu metala, kože, drveta, papira, itd.

Ekonomska kriza koja pogađa društvo u celini, nije zaobišla ni penalne institucije, tako da se skromna ulaganja u modernizaciju proizvodnje i ujednačavanju tehnoloških uslova direktno odražavaju na umanjenu konkurentnost finalnih proizvoda uprkos jeftinoj radnoj snazi. Oskudna poslovna ponuda dovodi do nemogućnosti prilagođavanja rada osuđenih njihovom prethodnom iskustvu, kvalifikacijama, interesovanjima i na kraju potrebama za tretmanom.

Nedostatak radnog angažovanja osuđenih lica, prate i problemi neodgovarajućeg obrazovanja i profesionalnog obučavanja. Nepostojanjem organizovanog obrazovanja, uskraćuje se jedan od bitnih faktora osposobljavanja osuđenika za život po isteku kazne. Umjesto da se obrazovanjem i obukom osposobe, kvalifikuju, prekvalifikuju ili dokvalifikuju za neki posao i time osnaže za samostalan život, zatvor, čini se, produbljuje uslove da po izlasku na slobodu nastave sa onim zbog čega su i dospeli u zatvor.

Rad i obrazovanje treba da se zasnivaju na objektivnim potrebama i mogućnostima osuđenih lica, kako bi imali efekta, jer svaka vrsta obrazovanja, obuke i osposobljavanja za profesiju, počinje od ispitivanja potreba i

---

7 Detaljnije u: Knežić, B., Savić, M., (2012) *Obrazovanje iza rešetaka, Delikti, kazna i mogućnosti socijalne profilakse*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.



mogućnosti (finansijskih, organizacionih, kadrovskih) da se te potrebe zadovolje. Zbog čega onda ne pružiti priliku osuđenima da izraze svoje potrebe i saglase se sa tretmanom, koji bi im, na taj način efikasnije pomogao da promene neke svoje, bar radne navike i stavove. Tretman bi trebalo bazirati na ispitanim potrebama, obrazovanju prije zatvora, psiho-fizičkim sposobnostima, ali i na poznavanju potreba za zanimanjima u zatvoru, kao i mogućnostima zaposlenja na slobodi<sup>8</sup>.

Evidentno je da se u dovoljnoj meri ne izlazi u susret potrebama osuđenih za sticanjem kvalifikacija. Svakako, i ne očekuje se da svaki osuđenik završi trogodišnju zanatsku ili četvorogodišnju školu, već se očekuje da ovlada konkretnim, primenljivim znanjima u vidu zanata, koji će im, po izlasku iz ustanove, omogućiti da nađu adekvatno zaposlenje, uključe se u proces rada i postanu aktivni članovi društva.

U ustanovama je prema podacima uprava ovih zatvora radno angažovano (uposljeno) 400-500 zatvorenika (u svakoj ustanovi), uključujući i one koji su angažovani na režijskim poslovima. U odnosu na ukupan broj zatvorenika u ove tri ustanove, broj radno angažovanih zatvorenika je mali. Velike fabričke hale po pravilu su prazne, i u njima boravi svega nekoliko desetina osuđenih. Radno (ne)upošljavanje zatvorenika u ove tri ustanove predstavlja veliki problem.

Nizak procenat radno osposobljenih zatvorenika angažovan je u odeljenjima mašinske, zanatske, štamparske, konfekcijske, drvoperadiivačke i ugostiteljske struke. Broj zatvorenika uključenih u proces rada daleko je od potrebnog, a razlozi ovakve situacije su isključivo u nedostatku materijala i sirovina, odnosno finansijskih sredstava da bi proces rada mogao da se organizuje na zadovoljavajući način.

Pomak u odnosu države prema obrazovanju i stručnom osposobljavanju osuđenih, predstavlja realizacija projekta „*Podrška stručnom obrazovanju i obuci u zatvorskim ustanovama Srbije*”<sup>9</sup>. Ovaj projekat, započet 2011. godine, finansira Evropska unija, predstavlja podršku Upravi za izvršenje krivičnih sankcija ka uspostavljanju efikasnog sistema stručnog obrazovanja i obuke osuđenika u zatvorima. Glavni cilj je upravo poboljšanje mogućnosti zapošljavanja odraslih koji su odslužili zatvorsku kaznu, čime bi se olakšala njihova socijalna reintegracija. Projekat se sprovodi u tri najveće kaznene poravne ustanove, Nišu, Požarevcu i Sremskoj Mitrovici. U prvoj godini sprovođenja pro-

---

8 Detaljnije u: Knežić, B. (2011), *Zatvorska kazna, represija i /ili resocijalizacija? Kriminal i državana reakcija: fenomenologija, mogućnosti, perspektive*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.

9 Detaljnije u: *Godišnji Izveštaj uprave za izvršenje krivičnih sankcija* (2012), Ministarstvo pravde.

jekta u pomenutim ustanovama pripremljen je koncept za stručno obrazovanje i obučavanje osuđenih, obučeni su timovi i instruktori za sprovođenje obuke osuđenika u svim zatvorima, kao i odabir osuđenika koji su se prijavili za pohađanje stručne obuke (na osnovu psihološke procene, testova, individualnog plana učenja).

Obuka za osuđenike počela je krajem prošle godine, za pet pilot struka: pekarstvo, zavarivanje, sito štampa, stolarstvo i povrtarstvo. Do sada je u okviru projekta „*Podrška stručnom obrazovanju i obuci u zatvorskim ustanovama Srbije*” više od 60 osuđenika uspešno završilo obuku i dobilo sertifikat, a trenutno obuke pohađa njih 250. U projekat su uključene sve institucije koje mogu da pomognu u procesu resocijalizacije bivših osuđenika.

Nakon izlaska iz zatvora, sa stečenim znanjima, veštinama i kvalifikacijama, bivši osuđenici povećavaju svoje mogućnosti za pronalaženje zaposlenja ili započinjanja sopstvenog posla, čime se svakako, smanjuju mogućnosti i rizici za ponavljanje vršenja krivičnih dela.

Međutim, projekti sami po sebi ne mogu nadoknaditi ulogu države na ovom polju javne nabavke, pitanje rešenja pravnog statusa zatvora na tržištu, a ostaju i veliki problemi pri rešavanju problema radne angažovanosti osuđenih na slobodi, kao i ključno pitanje obrazovanja u zatvorskim *uslovima*.

#### 4. Zaključak

Čini se da je nemoguće očekivati efikasno izvršenje zatvorske kazne u uslovima u kojima se obrazovni i radni delovi tretmana ne sprovode ili su sadržaji ovih aktivnosti na izuzetno niskom nivou. Kriza zatvorskog sistema poslednjih decenija u celom svetu upućuje ka traganju i iznalaženju onih programa i aktivnosti koji najpozitivnije deluju na osuđena lica i koji im omogućavaju uspešnu socijalnu reintegraciju. Svakako, rezultati brojnih studija, u svetu, ukazuju da je obrazovni i radni tretman ona karika u lancu izvršenja zatvorske kazne, koja daje najbolje rezultate, kako u pogledu povećanja obrazovnog nivoa, sticanje radnih veština, povećanja samopoštovanja i produktivnosti, tako i u pogledu smanjenja stope recidiva, ali i redukcije nasilnog ponašanja u ustanovi. Upravo iz tog razloga, ulaganje u obrazovne, edukativne i radne sadržaje za osuđena lica, predstavlja dobru investiciju čiji se pozitivni rezultati mogu očekivati i na dugoročnom nivou, upravo kroz adekvatnu socijalnu reintegraciju. Obrazovni i radni sadržaji, svakako, moraju da budu prilagođeni kako potrebama samih osuđenika, njihovim interesovanjima i afinitetima, tako i potrebama same socijalne sredine i tržišta rada, jer jedino takav proces može da osigura pozitivne rezultate.

## 5. Literatura

- Correctional Service Canada, Education and Employment Programs, [www.csc-scc.gc.ca](http://www.csc-scc.gc.ca)
- Correctional Association of New York, (2009), „Education from the Inside Out: The Multiple Benefits of College Programs in Prison”.
- Cronin, J. (2011), Prison Education Programs Reduce Inmate Prison Return Rate, Study Shows; [www.sciencedaily.com](http://www.sciencedaily.com)
- Davis, L. Bozick, J. Steele, L. Saunders J. and Miles, J. (2013), Evaluating the effectiveness of Correctional Education: A meta Analysis of programs that Provide Education to Incarceration Adults. [www.rand.org/pubs/research\\_reports](http://www.rand.org/pubs/research_reports)
- Education and Training in the Correctional Services „Another Spring”, Norwegian Ministry of Education and Research, Raport No 27 (2004-2005).
- Jovanić, G. (2008), Inclusive education in prison, Book of Abstracts Conference Role of the Special Educator and Rehabilitator in the Institutional treatment of Children with special education needs: 112-113, Skopje, Institute of special education and rehabilitation, ISBN 978-60-4508-05-2.
- Jovanić, G. (2010), Potrebe za tretmanom i njegova realizacija u penitencijarnim uslovima, U: Žunić-Pavlović, V. i Kovačević-Lepojević, M. (Ur.) Prevenција i tretman poremećaja ponašanja: 257-276, Beograd, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Knežić, B. (2011), Zatvorska kazna: represija i/ili resocijalizacija, U: Kron, L. i Knežić, B., (Ur.) Kriminal i državana reakcija: fenomenologija, mogućnosti i perspektive: 327-339, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Knežić, B. (2001), Obrazovanje i resocijalizacija: metode merenja, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Knežić, B., Savić, M., (2012), Obrazovanje iza rešetaka, U: Kron, L. (Ur.) Delikt, kazna i mogućnosti socijalne profilakse, (179-193) Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Prison Studies Project: Why Prison Education? [www.prosinstudiesproject.org](http://www.prosinstudiesproject.org)
- Ripley, P. (1993), Prison Education Role in Challenging Offending Behaviour. Mendip papers MP 047.
- Stevanović, Z. (2008), Otvoreni zatvori, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Stevanović, Z. (2009), Nove tendencije u upravljanju zatvorima, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i

- praksu, Vol. 47, br. 2 (179-159).
- Zatvori u Srbiji. Praćanje reforme zatvorskog sistema u Srbiji (2010), Helsinški odbor za ljudska prava.
  - Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, Sl. glasnik RS, br.85/2005. 72/2009 i 31/2011.

\*  
\*                      \*

**Mr Ljeposava ILIĆ,**

**EDUCATION AND VOCATIONAL TRAINING OF PRISONERS  
AS FACTOR OF RECIDIVISM REDUCTION**

*Prison crisis and the strong criticism of the program and process of re-socialization, of the last twenty years seem quite reasonable, given the absence of positive results of the execution of sentence, which is best reflect in a high rate of recidivism and the number of convicted in the world. Education and vocational training of prisoners is a very important link in the chain of successful treatment, which significantly contributes to adequate social reintegration of ex-convicts. Numerous global studies provide a wealth of results which indicate that it was participating in educational activities and vocational training adapted to the needs of the individual and the community, a powerful factor in reducing the rate of recidivism. Unfortunately, the general crisis of society, which is reflected in operate prison, and was influenced by the fact that the process of education and vocational training in our incarceration, completely ignored. This paper focuses on the analysis of the importance of education and working process of prisoners, as well as positive effects on the efficiency of treatment that these processes can achieve.*

**Keywords:** *treatment, educational training, vocational training, recidivism;*

**Strahinja DAVIDOV,**  
**advokat u Novom Sadu**

**Pregledni članak**  
**UDK: 343.132**  
**Primljeno: 12. marta 2014. god.**

## **MARGINALIJE O PRETHODNOM KRIVIČNOM POSTUPKU**

*U ovom radu razmatraju se neke od karakterističnih crta različitih oblika prethodnog krivičnog postupka. Pošto je oslikao glavna obeležja sudske istrage (koja je dugo vremena davala odlučujući pečat kontinentalnoevropskom krivičnom postupku) i paralelne stranačke istrage potekle iz anglo-američke procesne kulture, ali i probleme koji ih opterećuju, autor je centralni deo rada posvetio javnotužilačkom modelu istrage, kao konceptu koji se na evropskokontinentalnom pravnom području trenutno najčešće protežira. Primedbe ovakvom ustrojstvu istrage su suštinskog karaktera i proističu iz asimetrične strukture prethodnog postupka nastale davanjem istražnog monopola jednoj stranci (javnom tužiocu) i marginalizovanjem protivstranke (okrivljenog). Autor širi skepsu prema dualističkoj tužiočevoj prirodi od koga se u ovom konceptu zahteva da prevaziđe osnovnu funkciju zastupnika interesa krivičnog progona (i porive koje je prate) i transformiše se u neku vrstu parastranke koja tokom prethodnog istraživanja jednako brine i o interesima okrivljenog. Po njemu, ove probleme nemoguće je do kraja anulirati, iako se to pokušava izmeštanjem istrage iz sudskog postupka (u užem smislu) i davanjem novih ciljeva i svrhe. Dalja razmatranja razlikuju dve procesne situacije: jednu, kada se na tužilačku istragu nadovezuje tradicionalna glavna rasprava mešovitog tipa i drugu, kada njenu nadgradnju predstavlja*

*adverzijalno uređena glavna rasprava. Rad se zaključuje uverenjem da tužilačkom istragom prethodni postupak ne samo da nije dobio idealno obličje, nego čak ni trajnije, i da je ovaj model samo prolazna faza u turbulentnim promenama izazvanim dezintegracijom sudskog obrasca istrage.*

**Ključne reči: prethodni postupak, istraga, javni tužilac.**

## 1. Uvodne napomene

Tokom „Kratkog dvadesetog veka“ promene u ljudskom društvu počele su se ubrzavati vrtoglavi tempom. Dinamična i kompleksna društvena kretanja neizostavno su uticala i na oblik i strukturu krivičnog postupka, osnovnog instrumenta države u ostvarivanju funkcije javnog kažnjavanja. U višeslojnoj panorami promena koje su poslednje decenije darovale tradicionalnom kontinentalnom postupku mešovitog tipa kao jedno od najvažnijih i najosetljivijih pitanja pojavilo se pitanje reforme prethodnog postupka. Opšte uverenje da bi drukčije skrojen prethodni postupak bolje služio ispunjenju ambicije o stvaranju funkcionalne krivične procedure dovelo je do napuštanja starog obrasca istrage i uspostavljanja javnotužilačkog modela prethodnog postupka. I domaći je zakonodavac, podstaknut savremenim kretanjima u razvoju krivičnog procesnog prava, svoju percepciju aktuelnih tendencija promulgirao novim pravilima o postupanju u krivičnim stvarima.

Namera redova koji slede ne ide dalje od nastojanja da se iz šire uporednopravne perspektive, kojom su bili inspirisani i naši zakonotvorci, tek nešto jasnije osenče neka od (spornih) mesta ove važne procesne etape.

## 2. Fenomenologija prethodnog postupka

Ono što je na normativnom planu tek nagoveštavano procesna stvarnost je afirmisala u potpunosti, pretvarajući sudsku istragu u najupadljiviju karakteristiku mešovitog krivičnog postupka. Tome su na prvom mestu doprinela nastojanja da se već u ovoj etapi procesa temeljno, metodički i objektivno prikupe dokazi o činjenicama važnim za odlučivanje o krivičnoj stvari.<sup>1</sup> Navedene su aspiracije neizostavno pojačavale inkvizitorsku komponentu prethodnog postupka, primarno ispoljavanu kroz ovlašćenje suda da nezavisno od predloga

---

<sup>1</sup> Mirjan Damaška, O miješanju inkvizitornih i akuzatornih procesnih formi, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, br. 2/1997, str. 384.

stranaka prikuplja dokaze koje smatra potrebnim za rešavanje krivične stvari. U sistemu u kojem se dužnost suda da po sopstvenoj inicijativi sabira dokaze podrazumeva, elementi akuzatornosti pojavljuju se tek u rudimentarnom obliku, a očitavaju se u formalnoj razdeobi procesnih funkcija, kao i pravu stranaka da prisustvuju istražnim radnjama, predlažu dokaze i razmatraju spise predmeta. Pošto istragu sprovodi sud ona je integralni deo sudskog krivičnog postupka, što njenim rezultatima obezbeđuje respektabilan kredibilitet na glavnoj raspravi. Usled toga se često dešavalo da glavna rasprava, koja je formalno centralni deo krivičnog postupka u kojem bi do punog izražaja trebala dolaziti najvažnija procesna načela (kontradiktornosti, neposrednosti, usmenosti i javnosti), u praksi bude degradirana na prostu proveru rezultata istrage. Kada se obeležja sudske istrage ovako poslažu, postaje jasnije zašto se iz anglo-američke procesne perspektive čitav mešoviti krivični postupak ne pokazuje drugčije nego kao jednos-trana sudska istraga.

U anglo-saksonskom pravnom ambijentu se, s druge strane, koncepcija stranački oblikovanog krivičnog procesa dosledno proteže i na prethodni postupak. Poimanje postupka kao spora stranaka podrazumeva paralelnu potragu za dokazima, sledom čega kontradiktorno ustrojstvo istrage, osim državnim službenicima, i odbrani omogućuje da samostalno prikuplja dokaze. Međutim, s obzirom na značaj koji u anglo-američkom adverzijalnom modelu ima glavna rasprava, ove radnje istraživanja su po pravilu neformalnog karaktera i bez dokazne vrednosti ukoliko nisu verifikovane u glavnom postupku. Budući da *magna cartu* adverzijalnog postupka predstavlja pravilo da se presuda sme temeljiti samo na činjenicama i dokazima koji su izneti u centralnom stadijumu, glavna rasprava se nastoji učiniti što nepropusnijom za materijal iz prethodnog postupka. Tom zadatku, između ostalog, služe i pravila o osiromašenju spisa. Pored toga, u sistemu paralelnog stranačkog istraživanja nužna su i pravila o dužnosti odbrane i optužbe da blagovremeno razmenjuju prikupljene informacije, čime se nastoji osigurati kontinuirano odvijanje glavne rasprave. Na koncu, da bi se sprečilo da se okrivljeni pred sud izvode na bazi nedovoljno utemeljenih optužnica kao neizbežna procesna forma pojavljuje se i prethodno sudske ročište.

Oba, ovde krupnim potezima ocrтана modela, imaju svoje slabe strane.

Ako se stranački oblikovana istraga na normativnom planu možda i približava idealu jednakosti stranaka, finansijske implikacije njene strukture u praksi uslovljavaju pojavu faktičke neravnopravnosti. Jer u situaciji kad se naspram protivnika snabdevenog svim prerogativima državnog organa nađe okrivljeni bez sredstava za angažovanje branioca i skupih detektiva tas se na Justicijinoj vagi nužno pomera na štetu okrivljenog dok garancije o „jednakosti oružja“ deluju gotovo cinično. Postojanje ovakve procesne asimetrije potvrđeno



je u brojnim empirijskim istraživanjima.<sup>2</sup> Neki od problema kontradiktornog ustrojstva istrage izviru i iz dužnosti razmenjivanja informacija do kojih se dođe u toku paralelnih istraživanja. Naime, odsustvo takve obaveze redovno bi dovodilo do toga da stranke tek na glavnoj raspravi saznaju s čime raspolaže procesni protivnik, odnosno da tek tada uvide utvrđivanju kojih činjenica su se trebale ranije posvetiti. Stoga se propisuju različite forme postupanja čija je svrha neutralisanje faktora iznenađenja. I pored toga, stranke ovoj obavezi pristupaju prilično neiskreno, ubedene da ranim otkrivanjem aduta smanjuju sopstvene izgleda za uspeh. To na kraju neizbežno dovodi do stvaranja nepoželjne prakse da se istražne radnje često preduzimaju i posle podizanja optužnice – u fazi pripremanja glavne rasprave.<sup>3</sup> Na kraju, bilateralna metoda prikupljanja dokaza neizostavno dovodi do tešnjeg povezivanja stranaka sa svedocima i veštacima. Ovo, s kontinentalnoevropskog stajališta gotovo blasfemično prethodno kontaktiranje sa svedocima i veštacima, ovde se podrazumeva, dok se sami svedoci i veštaci počinjju osećati kao deo tima koji ih priprema.<sup>4</sup>

Toliko o nedostacima stranački oblikovanog pripremnog postupka. Što se tiče njegovog kontinentalnoevropskog pandama, opšte je uverenje da su se strukturalni problemi mešovitog krivičnog postupka najreljefnije ispoljili u organizaciji prethodnog postupka.<sup>5</sup> Osnovnu slabost sudske istrage predstavlja nedovršena diferencijacija procesnih uloga koja je stvorila pasivnog tužioca (što je inkompatibilno njegovoj procesnoj ulozi i samoj prirodi istrage) i inertnog sudiju (čiji je rad uglavnom kabinet ski, a on sam bez operativno primenljivih kriminalističkih znanja). Teško je na jednom mestu sabrati sve primedbe koje se stavljaju na račun ovako koncipiranog prethodnog postupka. Gotovo je jednodušna ocena da je sudska istraga jalova i da se njome generiše nepotrebno ponavljanje dokaza u postupku<sup>6</sup>, da je anahrona komparativnom krivičnoprocesnom zakonodavstvu i međunarodnom krivičnom pravu<sup>7</sup>, te da se kroz nju istražnom sudiji implicate nameće funkcija krivičnog gonjenja i na njega premešta odgovornost za uspeh tog gonjenja<sup>8</sup> zbog čega je ona, u stvari, samo jedna vrsta mimikrije koja služi da se

---

2 Vidi: Steve Bogira, *Courtroom 302: A year Behind the Scene in an American Criminal Courthouse*, Knopf, 2005.

3 Mirjan Damaška, O miješanju inkvizitornih i akuzatornih procesnih formi, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, br. 2/1997, str. 384.

4 *Ibid.*, str. 386.

5 Davor Krapac, *Savremeni prethodni krivični postupak: nastanak i glavne značajke*, *NZ*, 2-3/89, str. 288.

6 Stanko Bejatović, *Radna verzija Zakonika o krivičnom postupku RS i tužilački model istrage*, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2010, str. 29.

7 *Ibid.*, str. 28.

8 Vojislav Đurđić, *U susret reformi krivičnog pravosuđa – između zahteva društvene stvarnosti i pravnih prepreka u Zborniku radova Pravnog fakulteta u Nišu „Pristup pravosuđu“*, Niš, 2008, str. 303.

uglavnom policijski dokazi zaodenu potrebnom formom.<sup>9</sup> Ističe se još da je praksa potvrdila da istražni sudija gotovo nikad ne sprovodi procesne radnje u korist okrivljenog, a da skoro uvek usvaja predloge javnog tužioca usmerene na ograničavanje prava i sloboda okrivljenog,<sup>10</sup> čime se nepristrasnost suda ozbiljno dovodi u pitanje. Ovo poslednje ima veze sa osnovnom slabošću unilateralne metode utvrđivanja činjenica kojom se pred istražitelja stavljaju nepremostive psihološke prepreke budući da sama priroda procesa istraživanja zahteva da onaj koji istražuje postavi određenu hipotezu o događaju koji se rekonstruiše. Teško je opovrgnuti napred iznete prigovore. Jedino bi možda valjalo napomenuti da napred spomenuta hipokrizija nije sasvim beskorisna budući da okrivljenom, kojem sve ovo nije poznato, odaje utisak da nije u rukama svog progonitelja.

### **3. Javni tužilac kao gospodar prethodnog postupka**

Svesni sterilnosti sudske istrage kontinentalnoevropski reformatori su redom odustajali od takvog njenog ustrojstva i sprovođenje prethodnog postupka poveravali javnom tužiocu. Njemu se predaje ovlašćenje da preuzima procesne radnje radi prikupljanja dokaznog materijala na temelju kojeg će docnije odlučiti o podizanju optužbe. Rasprava u koju se na ovom mestu upuštam baviće se istragom u njenom javnotužilačkom obliku. Ali je pre toga potrebno učiniti još nekoliko napomena. Naime, nekako uporedo sa procesom afirmacije javnotužilačke istrage događalo se i drastično pojačavanje uticaja angloameričke procesne kulture na kontinentalnoevropsku pravnu baštinu. Štaviše, egzaltacija „novih“ procesnih rešenja pogodila je osnovne postulate mešovitog krivičnog postupka. Svoje najvidljivije rezultate prozelitizam je dao na području organizovanja glavne rasprave, čiji tok sada sve više meandrira ka penušavom izvoru angloameričkih procesnih ideja. O ovoj okolnosti se mora voditi računa i prilikom ocene vrednosti javnotužilačke istrage. Jer, ako je i istina da se za modeliranje prethodnog i glavnog postupka ne mora koristiti isti kalup<sup>11</sup>, određeni se stepen koherencije i konzistentnosti procesnih etapa ipak mora obezbediti.<sup>12</sup> Zato nipošto nije svejedno da li se na ovu istragu nadovezuje tradi-

---

9 Milan Škulić, *Koncepcija istrage u krivičnom postupku*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br.1, 2010, str. 70.

10 Vojislav Đurđić, *U susret reformi krivičnog pravosuđa – između zahteva društvene stvarnosti i pravnih prepreka u Zborniku radova Pravnog fakulteta u Nišu „Pristup pravosuđu“*, Niš, 2008, str. 305.

11 Milan Škulić, *Pogrešna koncepcija Nacrta Zakonika o krivičnom postupku Srbije*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2, 2010, str. 48.

12 Vojislav Đurđić, *U susret reformi krivičnog pravosuđa – između zahteva društvene stvarnosti i pravnih prepreka u Zborniku radova Pravnog fakulteta u Nišu „Pristup pravosuđu“*, Niš, 2008, str. 328.

cionalna glavna rasprava mešovito tipa (u kojoj sud svojom aktivnošću koliko-toliko održava grubu ravnotežu između stranaka) ili njenu nadgradnju čini adverzijalna rasprava shvaćena kao spor stranaka. O značaju ovih razlika biće više reči docnije.

Kada se govori o promeni koncepta istrage najčešće se upotrebljava sintagma „o zameni sudske istrage tužilačkom“ što površnom posmatraču može ostaviti utisak da se radi o prostoj zameni titulara istražiteljske funkcije. Čitava stvar je, međutim, daleko delikatnija i podrazumeva značajne strukturalne promene i drugih procesnih faza. Prosto zamenjivanje istražnog sudije javnim tužiocem, bez drastičnih izmena u konstrukciji čitavog postupka, imalo bi ogromnu nezgodu već sa gledišta logike. Apsurdnost situacije u kojoj bi jedna stranka (državni službenik) izvodila dokaze koji bi docnije vredeli na glavnoj raspravi ne treba naširoko objašnjavati. To je tako krasno besmisleno kao u onim Ibsenovim<sup>13</sup> metaforama o „sovi koja se uplašila mraka“ i „ribi koja se vode bojala“. I kad je tradicionalna sudska istraga etiketirana kao „inkvizitorska“ kakav bi epitet priličio ovakvoj njenoj organizaciji? Položaj okrivljenog u ovakvoj istrazi nužno bi asocirao na onu anegdotu, ispričanu kod Hiperborejaca, o mladom diplomati koji iznosi smeo lični stav da bi svaki brak trebalo da započne silovanjem, na šta mu zatečeni sagovornik samo odgovara da bi o tome trebalo zatražiti i mišljenje silovanih. Razmotrimo li dakle ovaj segment procesa iz krhke psihološke perspektive okrivljenog (o čijim se ljudskim pravima moderna zapadna civilizacija tako brižno stara) uvidećemo da iz ugla ovog okrivljenog, od kojeg se očekuje da na glavnoj raspravi razvija svoju taktiku i parira formalno ravnopravnoj protivstranci (istom onom tužiocu čiji je predmet istraživanja bio u prethodnom postupku), početak ovog procesa ne može izgledati drugačije nego „silovanje“.

Unapređenje tužioca u „gospodara“ prethodnog postupka, uz zadržavanje shvatanja o kontinuumu istrage i glavne rasprave, u koliziji je i sa teorijskom definicijom krivičnog postupka.<sup>14</sup> Naime, u krivičnoprocesnoj nauci je opšteprihvaćeno da se krivični postupak definiše kao procesnopravni odnos koji nastaje, teče i okončava se između procesnih subjekata (suda i stranaka) u cilju pravilne primene krivičnog zakona na stvar koja je predmet postupka.<sup>15</sup> Dok nema takvog odnosa nema ni krivičnog postupka, pa prethodna istraživanja

---

13 Ibsen Henrik ( 1828-1906 ), norveški književnik.

14 Vojislav Đurđić, Redefinisanje klasičnih procesnih pojmova u Prednacrta Zakonika o krivičnom postupku iz 2010, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2, 2010, str. 6.

15 Ibid, str. 6.

stranaka (ili jedne stranke) ne mogu biti više od faze krivičnog postupka shvaćenog u širem smislu.<sup>16</sup>

Kao plod nastojanja da se ovakve i slične opasnosti (koje instaliranje novog modela prethodnog postupka nužno prate) izbegnu, u uporednom pravu su se razvili različiti procesni mehanizmi. Pre svega, javnotužilačkoj istrazi se u strukturi krivične procedure daje drugačije mesto, a samim tim i drugi ciljevi i svrha. Umesto cilja koji je od sudske istrage napravio informacijsku kičmu i karakterističnu crtu celog postupka, cilj javnotužilačke istrage se ograničava na prikupljanje obaveštenja i dokaza na temelju kojih bi se mogla doneti ispravna odluka o opravdanosti pokretanja sudskog krivičnog postupka.<sup>17</sup> Tako ovaj stadijum prestaje biti integralni deo krivičnog postupka (u užem smislu) i preobražava se u jednu vrstu administrativnog postupka od čijih rezultata zavisi da li će tužilac svoj zahtev uopšte uputiti sudu.<sup>18</sup> Principi na kojima je zasnovana normativna razrada novog modela precizno su određeni.<sup>19</sup> Preduzimanje dokaznih radnji u sistemu tužilačke istrage spada u isključive prerogative javnog tužioca, dok okrivljeni nema mogućnost da samostalno izvodi dokazne radnje. To se nadoknađuje time što *a)* okrivljeni nakon otpočinjanja istrage može javnom tužiocu predložiti sprovođenje određenih dokaznih radnji i *b)* obavezom tužioca da sa jednakom pažnjom prikuplja kako dokaze koji idu u prilog optužbi, tako i one koje koriste odbrani. Formalizam ne spada u izražena obeležja takvog prethodnog postupka. On obično započinje sa prvim aktivnostima policije ili javnog tužioca na rasvetljavanju krivičnog dela, a sam početak se najčešće ne označava posebnom odlukom. Saglasno tome ne postoji nikakva podela na policijske izvide i istragu, nego se sprovodi jedinstveni postupak prethodnog istraživanja čiji je epilog podizanje optužnice ili obustavljanje postupka. Učešće suda se u ovoj fazi iscrpljuje s pojavljivanjem sudije za istragu koji odlučuje o radnjama i merama kojima se ograničavaju osnovna ljudska prava i slobode okrivljenog, te vrlo restriktivno u nekim izuzetnim slučajevima kakav je, na primer, dokazno ročište. Dokazne radnje koje preduzima javni tužilac, razumljivo, nemaju ni izbliza onakvu dokaznu snagu kakvu ima izvođenje istih radnji od strane istražnog sudije. Štaviše, nastoji se ukloniti uti-

---

16 Vojslav Đurđić, Krivično procesno pravo – posebni deo, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, Niš, 2011, str. 44-45.

17 Vojslav Đurđić, Redefinisanje klasičnih procesnih pojmova u Prednacrta Zakonika o krivičnom postupku iz 2010, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2, 2010, str. 8.

18 Vojslav Đurđić, Krivično procesno pravo – posebni deo, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, Niš, 2011, str. 44.

19 Stanko Bejatović, Radna verzija Zakonika o krivičnom postupku RS i tužilački model istrage, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2010, str. 31.

caj radnji prethodnog postupka na raspravni sud, pa se presuda sme temeljiti samo na materijalu izvorno prikupljenom na glavnoj raspravi. Ukoliko pak postoji opasnost od gubljenja nekog dokaza određuje se već spomenuto dokazno ročište čija je svrha prethodno kontradiktorno prikupljanje dokaza koji će se upotrebiti na raspravi. I ročište za potvrđivanje optužnice postaje neizbežna procesna forma u sistemu javnotužilačke istrage, a njome se nastoji sprečiti da okrivljeni bez osnova bude optužen i izveden pred sud.

#### 4. Dva lica tužilačke istrage

I u ovako razvijenoj koncepciji prethodnog postupka mogu se naći povodi za zamerke i sumnje. I pored toga što je neformalnog karaktera, što je izmeštena iz sudskog postupka (u užem smislu) i lišena nekadašnjeg uticaja na glavnu raspravu, istraga i dalje ostaje važna procesna etapa. S obzirom na vremensku blizinu spornom događaju i izvorima informacija, ova faza je od ključnog značaja za uspešno prikupljanje i selekciju dokaznog materijala. Od ovde dobijenih rezultata direktno zavisi pokretanje krivičnog postupka, neretko i njegov epilog. Tome treba dodati i da je rad na očuvanju temeljnih čovekovih sloboda i prava u ovoj etapi znatno zahtevniji nego što je to slučaj u centralnom stadijumu procesa. Stvar se bitno ne menja ni sa jačanjem značaja glavne rasprave (na kojoj se po pravilu moraju izvesti svi dokazi na kojima će se temeljiti presuda). Jer, jesu li garancije koje svojom organizacijom obezbeđuje glavna rasprava dovoljne da amortizuju osetnu startnu prednost koju tužilac donosi iz istrage? Upravo mogućnost da se slabosti u kreiranju prethodnog postupka reflektuju i na pretpostavljenu procesnu simetriju glavne rasprave predstavlja opravdanje i razlog brižljive kritičke analize javnotužilačkog koncepta istrage. Stoga i redovi koji slede imaju ambiciju da stvari pokažu u onakvoj boji u kakvoj bi mogle biti, a ne u onakvoj kakve bi trebale da budu. Ali se pre toga treba vratiti jednoj ranije učinjenoj napomeni. Naime, posle implementiranja javnotužilačke istrage u opštoj konfiguraciji krivičnog postupka moguće je razaznati dva osnovna oblika: prvi, kada se na tužilačku istragu nastavlja glavna rasprava karakteristična za mešoviti tip postupka (čiju paradigmu predstavlja nemački krivični postupak) i drugi, kada se na nju nadovezuje adverzijalna glavna rasprava (što je slučaj u gotovo svim zemljama koje su donele nove kodifikacije). Ovde će se uglavnom razmatrati prva, po mom sudu nešto srećnija kombinacija.

U pravnoj doktrini se često ponavlja da je poveravanjem istrage tužiocu njegov položaj bolje prilagođen akuzatorskoj strukturi krivičnog postupka.<sup>20</sup>

---

20 Stanko Bejatović, Nove tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava i neka pitanja našeg procesnog krivičnog zakonodavstva, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, br. 2-3, 2005, str. 38.

Tako se, međutim, čini sve dok plugom kritike brazdamo samo površinu. Dublja analiza modela u kojem tužilac ima monopol preduzimanja dokaznih radnji ozbiljno dovodi u pitanje izneti stav. Prvo, uticaj okrivljenog na tok ovog postupka je gotovo zanemarljiv. On odnosno njegov branilac ne mogu čak ni prisustvovati radnjama javnog tužioca. Doduše, okrivljeni od njega može tražiti da izvede određene dokazne radnje, ali ovi predlozi tužioca ne obavezuju. Kao što ni sudiju istrage ne obavezuju predlozi za održavanje dokaznog ročišta.

Primetno je da ovako koncipiranom istragom dominira inkvizitorno načelo. Samostalno i po sopstvenoj inicijativi, radi zadovoljavanja vlastitih spoznajnih potreba, javni tužilac u formi službene istrage prikuplja dokaznu građu kako bi doneo odluku o podizanju optužbe.<sup>21</sup> Ne treba naširoko objašnjavati kako je ovakav ambijent izrazito nepovoljan za okrivljenog. Bez obzira što sudski postupak u pravom smislu reči još nije počeo i nezavisno od garancija koje okrivljenog tamo čekaju, činjenica je da i pre glavne rasprave postoje određena (bitna) dešavanja na koja okrivljeni iz svog položaja Jozefa K vrlo malo može uticati. Nije teško zamisliti frustraciju okrivljenog koji dokazne predloge stavlja svom progonitelju, pogotovo kad ovaj ima vlast da takve predloge odbije. Ne treba zaboraviti ni da tužilac ima pravo da ispituje okrivljenog, bez obzira što mu je ovaj protivstranka. Ukratko, naspram javnog tužioca koji u cilju istraživanja krivičnih dela može dokaze prikupljati i primenom mera prinude, stoji okrivljeni koji ne samo da tu mogućnost nema, nego i sam može biti podvrgnut takvoj prinudi.<sup>22</sup> Da bi se procesno razgoropadio okrivljeni je prinuđen da čeka glavnu raspravu.

I baš ta kumulacija funkcija progona i prikupljanja dokaza predstavlja drugu ozbiljnu manu ovakvog ustrojstva istrage. Ovaj se problem pokušava anulirati fikcijom da tužilac nije samo stranka, već i državni organ čiji je cilj donošenje pravilne odluke zbog čega on sa istom brigom istražuje kako optužne, tako i odbrambene hipoteze. Na taj način uloga tužioca nadilazi funkciju krivičnog progona zbog čega on uopšte i nije stranka nego neka vrsta parastranke.<sup>23</sup> Međutim, takva pozicija nužno povlači kolebanja i protivrečnosti s kojima je teško izaći na kraj, pa je otvoreno pitanje koliko je ova fikcija teorijski opravdana i praktično moguća. Izneti koncept istrage od tužioca traži vrlinu kojoj on, uveliko sumnjam, nije kadar udovoljiti. I ako mi se dozvoli da primetim, čini se da ovom tužiočevom položaju savršeno odgovaraju primedbe koje je Veliki inkvizitor uputio jednom drugom arhitekti: „Kunem ti se, čovek je

---

21 Davor Krapac, *Kazneno procesno pravo*, prva knjiga, Institucije, Narodne novine, Zagreb, 2010, str. 103.

22 Ibid, str. 26.

23 C. Roxin, *Strafverfahrensrecht*, 25. Auflage, „Verlag C.H.Beck“, Munchen, 1998, str. 88.



stvoren slabiji i niži nego što si ti o njemu mislio! Može li on izvršiti ono što i ti? Poštujući ga toliko, time kao da si prestao da sa njim saosećaš, jer si i suviše mnogo od njega zahtevao. Da si ga manje poštovao, ti bi manje od njega i tražio, a to bi bilo bliže i ljubavi, jer bi njegov teret bio lakši.<sup>24</sup> Vratimo li se s poetične proze opet tužiocu, odmah će u oči upasti da on ne samo da svoje stranačke nagone ne može obuzdati nego da bi, čak i kad bi to mogao, veliki rizik bio prepuštati se snazi njegove volje da služi istini i pravičnosti. Nepriistrasan tužilac, koji će za račun pravilnog donošenja odluke voditi brigu i o hipotezama odbrane, inkompatibilan je samoj prirodi kontradiktornog postupka. Oponiranje odbrane, nesputane stegama imperativa objektivnosti, prirodno će buditi stranački duh i antagonizam kod tužioca.

Pogledajmo sada ovaj problem kroz iskustvo istražnog sudije. Njemu, za koga nepristrasnost nije samo obaveza nego i suština njegovog pojma, spočitavana je sklonost priklanjanju tezama tužioca i nesposobnost odupiranja uticajima nepovoljnog procesnog ambijenta. Jer, njegov mu je položaj nametao nerešive psihološke probleme: već donošenje rešenja o sprovođenju istrage podrazumevalo je barem delimičnu uverenost u krivicu osumnjičenog, zbog čega je logično da se postupak dalje vodi u smeru koji će potvrditi takvo uverenje.<sup>25</sup> Kad je sudija, koji je od neutralnosti sazdan, bio tako slab, šta se može očekivati od tužioca kao nosioca funkcije optužbe? I kad sudija nije uspevao sačuvati objektivnost zato što je odgovornost za uspeh gonjenja delimično prevalljivana na njega, kako će to moći tužilac koji je isključivo odgovoran za taj uspeh? Jer ako je istražnom sudiji bilo teško da se odupre opštepoznatim slabostima unilateralne metode, javnom tužiocu – čija osnovna procesna funkcija podrazumeva pojačanu senzibilnost za dokaze koji potvrđuju hipotezu krivice – biće još teže. Izgleda da se od tužioca očekuje da bude natčovek. Stvaranje takvog tužioca možda je i moguće u Nemačkoj (ali o tome ću posle) jer su „soju plavokosih osvajača i gospodara“<sup>26</sup> predstave o natčoveku uvek bile bliske.

Marginalizovanje okrivljenog u fazi istrage u koliziji je i sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, čiji glas Evropom danas snažnije ječi od čuvene grmljavine sa Sinaja, a po kojoj se „jednakost oružja“ mora protezati na sve stadijume krivičnog postupka, kako na prethodni postupak, tako i na glavnu raspravu i postupak po pravnim lekovima.<sup>27</sup> Ali i ako apstrahujemo fluidnu

---

24 Iz poeme o Velikom inkvizitoru, F.M.Dostojevski, Braća Karamazovi, Izdavačko preduzeće „Rad“, Beograd, 1977, str. 327.

25 Davor Krapac, Kazneno procesno pravo, prva knjiga, Institucije, Narodne novine, Zagreb, 2010, str. 26.

26 Fridrih Niče, Tako je govorio Zaratustra, Kompanija Novosti a.d., Beograd, 2005, str. 125.

27 Lamy c/a Belgije, presuda od 30.III 1989, par. 29.



praksu Evropskog suda, već sama procesna logika nalaže da se okrivljenom i u prethodnom postupku (iako to još nije krivični postupak u užem smislu) mora dati šansa da pribavlja dokaze u svoju korist, jednako kao što to čini njegov procesni protivnik, jer se time stvaraju preduslovi za sprovođenje tog principa u budućem sudskom postupku.<sup>28</sup> Na ovom mestu se treba suprostaviti shvatanju da je koncept paralelne istrage protivan funkciji odbrane u krivičnom postupku, kao i dejstvu pretpostavke nevinosti pošto nema svrhe da okrivljeni istražuje sopstvenu nevinost.<sup>29</sup> Po tom rezonu okrivljeni bi trebao biti pasivan tokom čitavog procesa (i na glavnoj raspravi i u postupku po pravnom leku) budući da ga pretpostavka nevinosti štiti sve do pravosnažnog okončanja postupka, što je potpuno besmisleno.

Ionako klimava građevina javnotužilačke istrage posebno nestabilna postaje na svom devetom spratu,<sup>30</sup> kod uslova da njena normativna razrada mora podrazumevati „puno poštovanje principa prema kojima je tužilac (ili tužilac i policija) jedini ovlašćeni subjekt preduzimanja istražnih radnji uz predviđanje mehanizma obezbeđenja dokaza kako na štetu, tako i u korist lica protiv kojeg se sprovodi istraga.“<sup>31</sup> U istrazi pravljenoj po meri tužioca ovom zahtevu, videli smo, nije moguće udovoljiti. Jer, ako se ti mehanizmi svode na nadanje u objektivnost i savest tužioca onda oni nisu drugo do *utopija*, ništa manja od Nove Atlantide. Ako pak ti mehanizmi podrazumevaju mogućnost okrivljenog da tužiocu predlaže preduzimanje određenih radnji, odnosno animiranje sudije za istragu koji će tužiocu naložiti preduzimanje takve radnje ili je sam preduzeti, takva je procedura, osim što je neefikasna, i troma i komplikovana. Izgleda da se u toj preraspodeli procesnih funkcija između javnog tužioca i istražnog sudije (odnosno sudije za istragu) nužno javlja problem koji logičari nazivaju *circulus viciosus*.

Stoga se pridružujem onima koji smatraju da ukoliko prelaz sa sudske na javnotužilačku istragu nije praćen uvođenjem paralelne istrage odbrane, tu reformu treba opravdavati razlozima koji ostavljaju po strani približavanje idealu jednakosti oružja.<sup>32</sup> Tako stvari stoje sa čisto principijelnog stanovišta. Potpuno je

---

28 Momčilo Grubač, Odredbe o organizaciji prethodnog krivičnog postupka Nacrta ZKP Srbije iz aprila 2010. godine upoređene sa odgovarajućim odredbama italijanskog ZKP, Glasnik AKV, br. 12, 2010, str. 565.

29 Tako Milan Škulić, Konceptija istrage u krivičnom postupku, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, 2010, br. 1, str. 57.

30 Stanko Bejatović, Radna verzija Zakonika o krivičnom postupku RS i tužilački model istrage, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2010, str. 32.

31 Ibid, str. 35.

32 Mirjan Damaška, O nekim učincima stranački oblikovanog pripremnog postupka, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, br. 1/2007, str. 12.

odvojeno pitanje kako bi takva istraga izgledala u praksi i da li je ona uopšte moguća u tradicionalnom kontinentalnoevropskom institucijskom miljeu.

Pojava da praksa brzo troši proklamovane principe nije karakteristična samo za sudsku istragu. Naprotiv. Svojim deformitetima stvarnost se potrudila i da ovde iznetim teorijskim prigovorima da određeni stepen kredibiliteta. Naime, komparativna empirijska istraživanja pokazuju da javnog tužioca u istrazi kojom on gospodari obuzimaju iste osobine koje su nekad karakterisale istražnog sudiju.<sup>33</sup> Studije rađene u Nemačkoj svedoče da policija u prethodnom postupku uglavnom istražuje samostalno i nezavisno od javnog tužioca koji se ograničava na donošenje formalne odluke o podizanju optužbe nakon što policija prikupi dokaze.<sup>34</sup> Štaviše, faktička dominacija policije u istrazi se do te mere pojačala da je nemački pravni pisci prepoznaju kao stvarnu „gospodaricu“ prethodnog postupka.<sup>35</sup> Isti komentatori javnom tužiocu najvećma zameraju što dok sa jedne strane istraživanje prepušta policiji, sa druge strane samostalnim okončanjem postupka primenom načela oportuniteta preuzima ulogu suda. Time je zavredeo da ga, sa priličnom dozom ironije, nazivaju sudijom pre sudije.<sup>36</sup> Empirijske studije otkrivaju da nemački javni tužilac ne samo što vrlo retko pokušava uticati na istraživačku delatnost policije nego da, i kad to čini, sadržaj njegovih naredbi je gotovo uvek u skladu sa rezultatima istraživanja policije i u skladu sa hipotezama koje je postavila policija. Posledice toga su dvojake: jedanput se dešava da policija zbog nedovoljnog poznavanja krivičnopravnih nauka istražuje previše (baveći se detaljima koji nisu od značaja za ishod krivičnog postupka), a drugi put premalo (ispuštajući iz vida okolnosti koje su sa aspekta primene materijalnog prava od kardinalnog značaja). Opisano faktičko stanje snažno potiskuje stereotipnu sliku o javnom tužiocu kao nekakvom kvazisudiji čija uloga nadilazi funkciju krivičnog progona i obuhvata sve one radnje koje se pokazuju potrebnim za donošenje pravilne odluke, bez obzira na to jesu li u korist ili na štetu okrivljenog.

Ipak, s tom povoljnom predrasudom o objektivnom tužiocu vezanom načelom legaliteta i glavnom raspravom koja sudu ostavlja punu inicijativu u procesu formiranja činjenične građe, krivični postupak još koliko-toliko

---

33 Mariane Wade, *Coping with Overloaded Criminal Justice Systems, The Rise of Prosecutorial Power Across Europe*, Heidelberg, 2006, str. 43.

34 Silke Huls, *Polizeiliche und statsanwaltliche Ermittlungstätigkeit: Machtzuwachs und Kontrollverlust*, Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin, 2007, str. 236.

35 Ibid, str. 229.

36 Albrecht Hans-Jorg, *Criminal prosecution : Developments, Trends and Open Questions in the Federal Republic of Germany*, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol.8/3, 2000, str. 255.

zadržava skladnu strukturu. Zajedničke težnje državnih organa da u postupku verno reprodukuju stvarnost, makar bile i deklarativne, predstavljaju kopču koja povezuje javnotužilačku istragu i tradicionalnu glavnu raspravu mešovitog tipa. Ta inkvizitorska nit ispoljena u nastojanju da se po službenoj dužnosti stara i o interesima odbrane, sve u cilju utvrđivanja *istine*, barem prividno obezbeđuje organsko jedinstvo istrage i glavnog postupka.

Nezgode opisivane na prethodnim stranicama još se više zapliću sa bizarnim kombinovanjem javnotužilačke istrage i adverzijalne glavne rasprave. Da podsetim, organizovanje rasprave kao spora ravnopravnih stranaka podrazumeva redistribuciju procesnih funkcija: dokazna inicijativa se prenosi na stranke koje se pred sada pasivnim sudom bore za pobedu svoje teze. To znači da je istraga ustrojena kao jednostrana službena delatnost tužioca, a da je glavna rasprava zamišljena kao konflikt ravnopravnih stranaka. Tužilac tako postaje, kako kažu, „*dominis litis* prethodnog postupka i ravnopravna stranka na glavnoj raspravi.“<sup>37</sup> čitava koncepcija se dakle zasniva na dualističkoj prirodi javnog tužioca od koga se očekuje da svoje disparatne procesne funkcije pomiri neverovatnom sposobnošću transformisanja od nekakve „parastranke“ prethodnog postupka (koja istražuje u interesu istine) do agresivnog zastupnika interesa krivičnog progona. Takva su očekivanja, međutim, iluzorna, a pravo pitanje je kakve su stvarne mogućnosti okrivljenog da u procesnom dvoboju parira tužiocu kojem je u istrazi bio potčinjen.

## 5. Zaključak

Prešavši put od slobodne prepirke stranaka do jednostranog sudskog istraživanja u kontinentalnoj Evropi se za relativno duže vreme ustalio tzv. mešoviti tip krivičnog postupka. Stvoren kombinovanjem elemenata iz dve starije forme krivičnog postupka ovaj se model sastojao iz dve osnovne etape: istrage, u kojoj je dominirao uticaj inkvizitorskog postupka i glavnog postupka, ustrojenog na temeljima akuzatornosti. Međutim, u savremenim društvenim uslovima (porast stanovništva, tehnološka revolucija, novi oblici kriminaliteta) pojavio se opravdan zahtev da se kroz krivično procesno pravo artikuliše realna potreba za efikasnijim krivičnim postupkom. Rešenja se traže, između ostalog, i u korenitoj reformi prethodnog postupka. Štaviše, u konfiguraciji tradicionalnog mešovitog postupka područje istrage označeno je kao jedno od najpogodnijih za podizanje nivoa funkcionalnosti.

---

37 Berislav Pavišić, Tranzicije evropskih krivičnih postupaka u Pravo Republike Srbije i pravo EU – stanje i perspektive, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 2008, str. 565.

Bilo bi neoprezno prognozirati kakav će efekat na dalju evoluciju krivičnog postupka imati ovakvo ustrojstvo istrage, ali pitanja koja sam na prethodnim stranicama otvorio nagone me da verujem da prethodni postupak ne samo da nije dobio idealno obličje, nego čak ni trajnije. Pre će biti da je javnotužilačka istraga samo prolazna faza u razvoju prethodnog postupka izazvana dezintegracijom tradicionalnog obrasca istrage i da je samo uvod u turbulentne promene koje bi, na koncu, možda mogle rezultirati nekom trajnijom fizionomijom prethodnog postupka.

Što se tiče Srbije, stvar je onoliko turobnija koliko su turobnije i opšte društvene prilike. Iz vizure ovog rada istraga koju promovise novi zakonik deluje bezizrazno kao ulični pločnik. Osim što je tužilačka, ona je i policijska i stranačka i sudska.<sup>38</sup> Integrisana je u sudski postupak, pa čak i njeni policijski dokazi imaju potencijalnu vrednost na glavnoj raspravi. Konceptijsku dezorijentisanost potvrđuju i sami autori kad konstatuju da se u uporednom pravu jasno razaznaju dva rešenja – jedno, koje posao istraživanja poverava isključivo javnom tužiocu i čiju paradigmu predstavlja nemački model prethodnog postupka i drugo, koje podrazumeva paralelnu istragu stranaka kao u Italiji, ipak svedoče da se „domaći zakonodavac opredelio za mešovito rešenje.“<sup>39</sup> Ovoj *poutpourri* istrazi kao primer za ugled mogao bi poslužiti slučaj hrvatskog zakonodavca. Prvo zato što je i tamo istraga isprva bila deo sudskog postupka koji je započinjao izdavanjem naloga o njenom sprovođenju. A potom i zato što se tamošnji zakonodavac ispravljajući loših procesnih rešenja posvetio odmah po donošenju novog zakona, znatno pre nego što se isti počeo primenjivati.

## 6. Literatura

- Albrecht Hans-Jorg, (2000) Criminal prosecution: Developments, Trends and Open Questions in the Federal Republic of Germany, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*.
- Bejatović S., (2010) Radna verzija Zakonika o krivičnom postupku RS i tužilački model istrage, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2, str. 23-39.
- Bejatović S., (2005), Nove tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava i neka pitanja našeg procesnog krivičnog zakonodavstva, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2-3, str. 37-55.

---

38 Vojislav Đurđić, Redefinisanje klasičnih procesnih pojmova u Prednacrtu Zakonika o krivičnom postupku iz 2010, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2, 2010, str. 8.

39 S. Beljanski, G.Ilić, M. Majić, u predgovoru Zakoniku o krivičnom postupku, *Službeni glasnik*, Beograd, 2011, str. 35.

- Beljanski S., Ilić G., Majić M., (2011), Predgovor Zakoniku o krivičnom postupku, Beograd, Službeni glasnik.
- Bogira S., (2005), Courtroom 302: A year Behind the Scene in an American Criminal Courthouse, Knopf.
- Damaška M., (1997), O miješanju inkvizitornih i akuzatornih procesnih formi, Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2, str. 381-394.
- Damaška M., (2006), Sudbina anglo.američkih procesnih ideja u Italiji, Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 1, str. 3-15.
- Damaška M., (2007), O nekim učincima stranački oblikovanog pripremnog postupka, Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 1, str. 3-14.
- Đurđić V., (2008), U susret reformi krivičnog pravosuđa – između zahteva društvene stvarnosti i pravnih prepreka, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu „Pristup pravosuđu“, str. 301-317.
- Đurđić V., (2010), Redefinisanje klasičnih procesnih pojmova u Prednacrta Zakonika o krivičnom postupku iz 2010, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2, str. 3-22.
- Đurđić V., (2011), Krivično procesno pravo – posebni deo, Niš, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univeziteta u Nišu.
- Grubač M., (2010), Odredbe o organizaciji prethodnog krivičnog postupka Nacrta ZKP Srbije iz aprila 2010. godine upoređene sa odgovarajućim odredbama italijanskog ZKP, Glasnik AKV, br. 12, str. 559-572.
- Huls S., (2007), Polizeiliche und staatsanwaltliche Ermittlungstätigkeit : Machtzuwachs und Kontrollverlust, Berlin, Berliner Wissenschafts-Verlag.
- Krapac D., (1989), Savremeni prethodni krivični postupak: nastanak i glavne značajke, Zagreb, NZ, br. 2-3, str. 287-332.
- Krapac D., (2010), Kazneno procesno pravo, prva knjiga: Institucije, Zagreb, Narodne novine.
- Niče F., (2005), Tako je govorio Zaratustra, Kompanija Novosti a.d., Beograd.
- Pavišić B., (2008), Tranzicije evropskih krivičnih postupaka u Pravo Republike Srbije i pravo EU – stanje i perspektive, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, str. 551-575.
- Roxin C., (1998), Strafverfahrensrecht, 25.Auflage, Munchen, „Verlag C.H.Beck“.
- Škulić M., (2010), Konceptija istrage u krivičnom postupku, Revija za kriminologiju i krivično pravo , br. 1, str. 57-78.
- Škulić M., (2010), Pogrešna konceptija Nacrta Zakonika o krivičnom postupku Srbije, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2, str. 41-70.
- Wade M., (2006), Coping with Overloaded Criminal Justice Systems, Heidelberg, The Rise of Prosecutorial Power Across Europe.

**Strahinja DAVIDOV**  
**Advokat u Novom Sadu**

## MARGINALIA ON PREVIOUS CRIMINAL PROCEDURE

*In this paper some of the typical features of different forms of criminal procedure have been considered. Having depicted the main characteristics of court investigation ( which, for a long time, have been the most distinctive mark of the european-continental criminal procedure ) and paralel party investigations derived from Anglo-American procedural culture, and the problems which are burdening them as well, the author committed the central part of this paper to public prosecuting model of investigation, as to the concept which on european-continental legal area is currently being mostly favoured. Remarks to this kind of investigation are of the essential nature and are derived from the asimetrical structure of the previous procedure, created due to giving the investigation monopoly to only one party (public prosecutor) and marginalization of the counter party (the defendant). The author is being sceptical about the dual prosecutor's nature who, in this concept, is being asked to overcome the basic function of representing the interest of public prosecuting (and the implied consequences) and transform himself into some kind of paraparty which during the previous investigation equally cares about the intersts of the defendant as well. According to him, these problems are imposibble to be completely anulled, although it is being tried by extradicting the investigation out of the court procedure (in the narrow sense) and by giving it new goals and purpose. Further considerations distinguish between two procedural situations: one, when traditional prosecuting main hearing of the mixed type follows the prosecitor's investigation, and the other, when its continuation is adversarially organized main hearing. The paper is concluded with the belief that the previous procedure is not only lacking the ideal form due to the prosecutor's investigation, but the more permanent form as well, and that this model is only a passing phase in the turbulent changes caused by the disintegrating court form of the investigation.*

**Key words:** *previous procedure, investigation, public prosecutor*

## INSTRUKCIJE AUTORIMA

1. Radovi se dostavljaju u elektronskoj formi, na disketi ili via email:  
skup@sezampro.rs ili zoranstev\_iksi@yahoo.com
2. Autori treba da dostave apstrakt, naslov i ključne reči i na engleskom jeziku.
3. Autori treba da dostave i naziv institucije u kojoj su zaposleni, kao i email i broj telefona
4. Neophodni elementi bibliografije navode se isključivo sledecim redosledom:
  - Prezime autora i početno slovo imena;
  - Godina izdanja u zagradi;
  - Za časopise volumen i broj strana, a za knjige mesto izdavanja i naziv izdavača;
  - Naslovi knjiga i nazivi časopisa štampaju se kurzivom;
  - U Bibliografiji se navode samo one reference na koje se autor članka eksplicitno poziva u tekstu. Ime autora koji se citira navodi se u originalu.
5. Uređivački odbor klasifikovaće članke u sledeće kategorije:
  - originalni naučni rad;
  - monografska studija;
  - pregledni članak;
  - naucna kritika, polemika i osvrti
6. Svi radovi se recenziraju
7. Recenzije su anonimne



CIP – Katalogizacija u publikaciji  
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

343

REVIJA za kriminologiju i krivično pravo  
/ glavni i odgovorni urednik Zoran Stevanović. -  
Vol. 41, br. 1 (januar/april 2003)- - Beograd  
(Ulica Kraljice Natalije 45) : Srpsko udruženje za  
kriminologiju i krivično pravo :  
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja,  
2003- (Beograd : Kultura print). - 24 cm  
Tri puta godišnje. - Je nastavak:  
Jugoslovenska revija za kriminologiju i  
Krivično pravo = ISSN 0022-6076  
ISSN 1820-2969 = Revija za kriminologiju i  
Krivično pravo

COBISS.SR-ID 116488460